Vl. Stanković

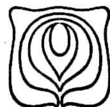
ZABAVNA KNJIŽNICA „MATICE HRVATSKE“.

SVEZAK CCC—CCCII.

NIKO ANDRIJAŠEVIĆ:

IZ NERETVANSKE KRAJINE.

SLIKE I PRIČE.

DIONIČKA TISKARA U ZAGREBU
1907.

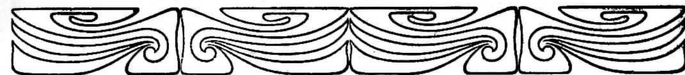
NIKO ANDRIJAŠEVIĆ:

IZ NERETVANSKE KRAJINE.

SLIKE I PRIČE.

U ZAGREBU.
IZDALA „MATICA HRVATSKA“
1907.

STARA PRIČA.*

Uvijek jednako uji sparna jugovina. Veliki talasi tromo se valjaju kraju, udaraju o hridi, a u škripima silno uče i odbijaju se zapjenivši tamnomodru površinu mora. Gomilaju se olovni oblaci leteći u gromadama uvijek naprijed. Oko kuća tužno se savijaju vrbine grane, tužno se privija maslina i ukazuje sivo lišće. Monotono brujanje žrvanja širi se zrakom. Katkad opadne još koji zadnji list s murve ; katkad se uzvine vrabac, da nekamo odleti, ali ga vjetrušina zanese i baci daleko, daleko.

Na pragu oniske kućarice sjedi mlada djevojka. Po lijepom licu prolilo se bljedilo. Dobro se umotala u maramu i šćućurila se uz sami kraj. Prvi put iza duge bolesti prekorači kućni prag, da pogleda u svijet. Teško joj je pri duši, jer sve je sjeća slatkih minulih časova, teško joj je, jer joj uzdah sapinje slabe grudi i boli je : ni uzdisati ne smije ! A ipak ne može da ne gleda, da ne stoji na pragu kuće, pred kojom se je prvi put zagledala u mlado lijepo lice, u snene crne oči. Ondje baš pod onom murvom za ljetne mjesečine sretna i blažena gladila je kosu njegovu, a on joj ljubio ruku i lice. Tada je bilo sve mirno, sve tiho ; lišće je još uvijek zeleno bacalo sjenu i branilo, da je ne zapaze tudje zlobne oči : u raskošju tople noći davala je oduška svojoj ljubavi ; bez straha i bojazni mučala je zagrljena, a sreća, opojna sreća napunjala joj grudi veseljem iskrenim, slašću ničim nepomućenom.

---

* Tiskano u „Vijencu“ 1902. br. 27. i 28. pod naslovom „Iz potištenih duša“.

A sada?

Pada lišće osušeno zemlji. Samo jedan jedini listić uveo i previjen, što je zaklonjen od vjetra suh bez života lebdio a peteljka mu se jedva grančice držala, samo on još ostade na stablu kao uzeto udo.

Ali zamalo. Velika, teška kap kiše nenadno pade i on se strese i otrže... Zauji još jednom vjetar muklo i tužno, zazviždi udarajuć o suho granje, a vrtlog prašine se uzvitla noseć sa sobom uvelo lišće, koje se spusti tik djevojke. Ona se još bolje umota, pokunji glavu, rukama je pridrža i pusti se mislima jadnim i žalosnim.

— A sada?

On je pošao, a ne znam, hoće li se ikada i vratiti. Bože moj, teške li žalosti! Ni rastala se nijesam ni govorila s njim, a željela sam ga vidjeti i sve mu iskazati, ali on podje pun jali i čemera, zlovoljan, što ga ostavih proklinjući samoga sebe, a meni želeći sreću. Nikada se ne nadah tolikoj ljubavi. Znao je za propast mog doma, dočuo, da se braća odbiše od kuće, i nigda da me je prekorio, nigda o tomu spomenuo... Iz početka ne htjedoh se na nj osvrtati; govorila sam, da ga mrzim i prezirem, ali on me je slijedio uvijek kao moj osjen, gledao me žalosno, a bojao se očitovati mi ljubav. Kad me nadje slučajno samu, dršćuć vas zasopljen mi nabaci o ljubavi i malo ne uteče od stida. A ja? Ja ne mogoh odoljeti srcu, ja mu padoh u zagrljaj. I planu prvi poljubac vrući i žarki. Od tada on se vas promijeni; bio je veseo kao dijete, sve mi na volju činio i u svemu ugadjao.

Često se sastajasmo, ali u zao čas. Doćukao svijet za našu ljubav; ne bijah mirna ni danju ni noću; napunjavahu mi uši svega izmišljajući:

— Čuvaj se, kani ga se, žensko je voda, muško udoba: prevarit će te, prikovratit će te! A drugi, koji ga poznavahu, učahu me, da njegovu ljubav himbeno pobudjujem.

— Ne daj mu se, nek luduje, gore će za tobom mahnitati. I ja sam mu se otimala od straha, da me ne ostavi. Morila sam ga sumnjom, dok me je on uzalud grlio i ljubio, utaman vjeru zadavao moleći me, da ga ne ostavljam: strah, ludi strah sapinjao mi grudi, a tuga me obuzimala gledajući ga poništena, gdje u me nijemo dugo i dugo bulji. — — Oh, da sam sadašnje pameti!

Suton se hvatao. Vrući zadah vjetra strese je i ona oćuti, da je prolaze srsi, ali se ne ganu s mjesta. Drage joj bijahu ove uspomene i požudno ih je glavom motala, i ako joj je u duši teško bilo: takovu bol ćuti majka nad lijesom mrtva djeteta, kad ne može da se od njega udalji.

Mislila je, kako mu ipak moraše popuštati. Ali on bijaše čudan. Jedan put, kad je zateče samu samcatu u kući, zagrlio je i poljubio. Ona mu se objesila oko vrata; prsima ju je privinuo i med joj s ustiju srkao, a onda na jednom se trže, izmače i uteče, a ni „s Bogom" reče: Kad ga ukorih radi toga, pripovijedao je, da je on pokvaren, veoma pokvaren.

Nadodje i gora nevolja. Svijet, nesretni svijet, koji obori toliko poletnih duša, skrši toliko sretnih srdaca, poče joj prigovarati, da ona za njim trči, da bi on mirovao, samo kad bi ona prestala ludovati. Mislila je, tko bi svijetu usta začepio, a ipak na oko ohladni, dok joj je u srcu buktio plam jake i iskrene ljubavi. Otudji mu se sasvijem, a ponašaše se s njim kao i sa svakim drugim. On uze za hladnoću, što bijaše obzir. Koliko li suza ne proli, koliko li noći ne prospava! Čula bi kadikad njegove koračaje oko kuće, a u jutro bi našla kiticu cvijeća na prozoru. Što je imala učiniti? Javiti mu se prva bilo joj teško, a dati mu prigode, da se sastanu, značilo bi, da su ukori opravdani. I tako sve zaspi. Ona se razboli; nestade nade, da bi se više mogli sastati. On je svakim danom pitao za njezino zdravlje... Morao je poći i otidje.

Ležala je nemoćna u postelji. I tuga i bolest je morila. Kad je parobrod odilazio, digne se na silu, otvori prozor i mahnu maramom. Je li je on vidio ?...

U večer joj prijateljica uruči od njega pozdrav i pismo.

Da si ga vidjela, hrano moja, kako je tužno govorio, a oči mu se caklile od suza, — tako joj reče...

U to se snoćalo. Muklo zatitra zrakom zvuk zvona. Oh, kako joj ugodno bijaše prvo, kad bi „zdrava Marija" zvonila ! Nježio bi je taj glas i usne bi se same od sebe rastvarale na molitvu, pa bi se zanijela visoko od zemlje uživajući u skladnom rasprostiranju zvonjenja. Bio taj glas oda Bogu himna sreći i miru, što se u prirodi širi i svako srce zadovoljava.

A sada ?

Vjetar nesnosno uji. More buči, a zvono se tek kadikad čuje, rekao bi da za mrtvacem cvili. Ona se prene ; sklopi blijede ruke, kao bijeli mramor osjajen mjesečinom, uzdignu bône oči i moljaše dugo, srčano za njega.

Majka joj se vrati s radnje. Kad je vidi, obeznani se od čuda i ukori je, što je izišla po ovakom vremenu.

Unidju u kuću. Još jednom se obazre, da vidi draga mjesta, još jednom baci pogled na kuću, gdje on prebivaše i nestade je u mraku.

Večerati nije htjela, a kad svak zaspi, polagano se digne, izvadi ubručić, razveže jedan kraj, uzme ključić i otvori malu skrinjicu. Cio svežanj listova i lijep crveni album postavi na prozor. Na zidu je visjela slika blažene djevice od Pompeja, a pred njom tinjao žižak. Sjedne na prozor. Otvarala je list za listom i čitala ga po stoti put. Ispade joj po koji suhi cvjetić, a ona ga nježno digne, pomiriše i poljubi, a suza joj se obori niz obraze. I tako je premetala sve redom, dok joj ne dodje ruku malena fotografija. Prikazivala je mladića od neko dvadeset godina, suha,

ovisoka. Ne bijaše mu ništa osobito na licu, samo izražaj oka bio je tih i miran, pun sjete i čežnje, dubok i pronicav. Ona uze sliku, primaknu je ustima i ljubila je bez prestanka, a tada je u njedra stavi i srcu pritisnu.

Otvori i album. Čitala je već jedan put, ali razumjela sve nije ; ne mogaše se domisliti, čemu je sve pisano, a osjećala je, da se izvija čuvstvo iskrene ljubavi, na koje su u njezinoj unutrašnjosti resonirali svi akordi. Oh i ona bi mu, samo da je učena, sve jednako kazala, i ona, koja ga je prije morila sumnjom, sad uvidja, da je kriva i ne može da ga kori. Zar može u njoj podržavati gnjev uspomena na drago biće, koje tek upoznaje, kad ga gubi; za kojim uzdiše i čezne ; kod koga je nemirna sa sreće, a bez kojega osjeća, koliko je ugodan taj nemir : čuvstvo bogataša, kad misli, kuda će s blagom, isporedjeno s nevoljom siromaha, koji skapava od glada.

U društvu drugarica vele ti je jada vidjela, vele ti li joj se je pribadalo i korilo je radi nesretne ljubavi ; i ruga i smijeha i zlobne naslade — svega je pretrpjela, a morala je mučati gušeći tešku muku ne lanuvši ni riječi na svoje opravdanje, ne obeščastivši slatkog uspomena na dragog ! A on joj sada šalje album, pun čežnje za njom, moleći je za pomirenje, vapijući prvu sreću. Zato ga i je ona sad mirno i spokojno s nekim tihim voseljem otvarala i počela čitati :

Ljubezna moja !

Šaljem ti na dar kitu cvijeća koje nemilosrdna ruka u pupu otrže sa stabla života. Uvenulo je, ali još miriše opojnim mirisom. Nije se rascvalo, nije svijeta ugledalo, da ima za čim žaliti, a lišeno života nema se čemu nadati. Kita je vezana čvrstim vezom, nizom biser-suza sirote, koje se pretvoriše u led, čim padoše s oka zapuštene duše, koja još ljubi ; suze krasne i lijepe, koje će — može biti — svatko dragovoljno gledati, ali nitko ih prsima ne će privinuti, jer

su ledene. Tebi predraga ih šaljem. Primi ovaj dar. Na srcu tvomu suze će se rastopiti, po cvijeću kanuti, a cvijeće će oživjeti, zamirisati i oboje usrećiti. Taj miris jesu davne, sretne, nigda neprežaljene uspomene prve i jedine ljubavi. Bit ću sretan, ako ti izmamim i jedan uzdah i jednu suzu čežnje za tvojim dragim.

I.

Ugledah je i izgubih pokoj. Što je ono, što joj se sjaji na licu kao dragi kamen?

— Ljepota! — rekoh u sebi; lijepa je kao alem, a nije li joj i srce tvrdo kao alem? Ljubav mi je vatra, koja gori samo u čistoj i nepokvarenoj duši. Prigrliv takav drag kamen nestat će ga u vatri bez pepela! I stisnuh srce, pa uzdahnem:

— Bježi, daleko od mene!

Ali mira ne stekoh. Kao crv, koji malo po malo, ali uvijek jednako i stalno grize i ruje, izjedala me misao, a na grudi pao kamen tuge. Bježah dan, uklanjah se njoj, ljudima i svijetu — i utekoh se nijemoj tamnoj noći. Tu ću naći pokoj, tu mir! Sjedoh na žalo morsko. Oči mi bludile daleko, daleko i ustavile se na sjajnoj zvijezdi.

— Svijetliš, o sjajna zvijezdo, i zrake tvoje ugodne su srcu mome, — — — ali je li to tvoja svjetlost? Nije li sjaj tvoj tek odraz druge zvijezde? Nije li na tebi vječni led, koji ubija sve, što živi? Pomislih na nju i ona mi se pričini sjajnom zvijezdom, koje sam se žacao i ujedno se bojao, da je ne izgubim s vida. Srce mi je kazivalo dobru i plemenitu. A je li uprav takova? Nije li to tek želja pretvorena u misao? Zar se bare pune mulja ne svijetle na mjesečini isto, ako ne još i bolje od bistre vode? Sve je varka, sve laž, sve prikaza!

. . . Daleko, daleko od mene!

Oborim oči u tiho i tamno more. (I tu je u odrazu bljeskala sjajna zvijezda, ali je ne htjedoh gledati.)

— Skriveno si od mene, o tajinstveno sinje more; nepoznato kao i duša njena, mirna kao i ono, što kriješ u sebi? I uzeh prut, pa uzbibam tihu površinu. Prosu se svijetli biser kapljica i zabliješti mi oči. Zaželjeh se okupati i proniknuh u dubinu, ali ne opazih nego tamu i mrak.

— Zašto trpjeti? — rekoh. Poći ću i potražiti onu, koju ljubi duša moja, da vidim, koja je to, što svijetli kao alem i zvijezda, mirna i tamna kao tiha površina mora u crnoj noći.

Otidjoh. Uzbibam čuvstva njezina. U duši skrivaše biser-suze pregaranja i želje. Ljubljaše me. Vidjeh, da joj svijetljaše na licu dragi kamen nevinosti, koga nestaje u vatri strasti. Kad htjedoh pogledati u sjajne zvijezde — oči njezine, kad htjedoh poniknuti u dubinu srca njezina, pričini mi se, da tamni svjetlost alema i odstupih.

Podigoh u srcu žrtvenik čistoj i nesebičnoj ljubavi, kojim ništa uzdrmati ne može, ni zavist ni zloba, ni ogovaranje ni strah, jači od svake sile, jači od mene samoga.

II.

Dostignuh, za čim sam išao. Ne pitam, je li mi duša sretna, čezne li za većom lasti. Ta tko bi umirio ljudsko srce? Ja se samo okrećem nazad i zadovoljan sam kao utopljenik, koga spasoše od stalne smrti.

Ne pitam, da mi bude nebo narešeno svilenim oblačcima, nakićeno žarkim sunčanim zrakama; meni je dosta, da se je razgalilo, da je okrenula vedrina iza duge i tamne oblačine. Sja mi sunce sreće, grije me mrzla i ja ne pitam lagodnijeg života, dok ćutim, da me ostavlja led.

Čemu lijepi, maleni, svileni oblačići, pa bili i sunčanim zrakama narešeni, kad su preteče tame, kad su dio onih oblaka, koji mi zastirahu obzorje, kad makar i za čas mogu mi prikriti sunce sreće? Ja sam za njim uzdisao, njega žudio i zadovoljan sam u jednostavnom i čistom užitku ljubavi.

III.

Misleći — kao obično — na te zaspah i usnuh san. Sjedila si u velikoj sjajnoj dvorani u svili i kadifi. Oko tebe ljudi gospodske ruke, meni nepoznati. Pristupih tebi, klekoh i gledah te molećim očima. Ti si se i nadalje razgovarala, a na jedanput pružila si nehajno malu ručicu u rukavici i dala mi je na poljubac. Poljubih je, a ti mi reče: Sad možeš otići. Podjoh zaplakan. Letjele mi oči na sve strane, da nadjem izlaz. Doteturam se i do vrata, gdje me dočeka mrtva majka. Lijepo je bilo lice njezino, blijedo i veličanstveno. Oko čela bio je vijenac prebijelih ruža, a u ruci palma. Padoh joj na prsa. Zagrlismo se i poljubismo, a ona me uze za ruku i svečano reče:

Umiri se, dijete moje, podji sa mnom.

Prenuh se za čas i opet zaspim.

Svati halabuče: sve poznata lica. Stojim pred kućom. Hodila si na vjenčanje pod vijencem i bijelom koprenom — bez vjerenika. Ja procvijelih, a ti si mirno, mirno naprijed stupala. Tek pred crkvenim vratima si se okrenula, pogledala me tužno, tužno velikim modrim očima, prolila dvije suze i sve uminu.

— Čemu sve to? — Zar priroda hoće, da barem u snu ulije u čašu užitka kap žuči?

IV.

Sjedili smo zajedno. Ti si, kao obično, mučala i čekala, da prvi zavrgnem razgovor. Ja sam govorio ništa od tebe ne tajeći, ja sam htio, da se učvrsti ljubav naša iskrenošću. A ti? Ti si sumnjala o meni, ti si mislila, da oko tebe mažem i lažem, da hoću, da te zabukam, prekovratim. Teško je, kad presude utrnjivaju ljubav, kad radjaju sumnju, koja boli, a radi koje se ne smije ostaviti ljubljena djevojka, sve da i ima uzroka. Ali ja puštam, da me ubija tvoja misao i ne kajem se, da sam posegnuo

za cvijetom, što raste na livadi pod otvorenim nebom, izvrgnutim i vjetru i oluji; prezreo ono, komu blijedi lišće, što zakržljavi gojeno pomnjivo i brižno u zatvorenoj sobi, u zagušljivom zraku, a nigda ga ne dirne zraka sunčana, nigda ne poljubi rosa jutrena. Jesam li ja kriv, ako se u taj cvijet slobodan i svjež, mlad i krasan uvukao crv sumnje? Reći ćeš: nijesam ni ja, ta svak mi govori i ja moram sumnjati, jer koja djevojka ne sumnja. Nek bude, ali dobro znaj, da sam i ja čovjek, pa ipak ćutim u sebi vjeru snažnu i postojanu i dok ona ne jenja, dotle sam svoje čeljade, a kad nju izgubim, možeš me slobodno držati za mrtva.

V.

— Ljutiš se, dragi moj, što iskazujem ljubav našu prijateljici svojoj, a i ti s njome o tome zboriš — tako si mi odgovorila.

Bio muž i žena i puno se ljubili. Rodi im se čedo. Gledali ga kao oči u glavi i sve bi za nj pregorjeli. Žena preko muževlje volje da dijete dojkinji, da ga njeguje. On ju je češće pohadjao i pitao, što je od djeteta. Zar mu je žena imala za to zamjeriti?

Naše čedo, ljubav naša boluje. Dala si ga u tudje ruke, a nijesi ni pomislila, da je to cvijet, koji vene i uvene, ako ga presadiš u drugu zemlju. Iskrenija si prijateljici, nego dragomu, a onda koga žarče ljubiš? Ja nemam srca, da te dalje korim, samo ti stavljam na srce ovu istinu. Ako u večer zaprećeš žeravu, dočekati će jutra, a ako je ostaviš na zraku, naći ćeš leden ugalj ili tek pepeo.

VI.

Ona još sumnja! Okani se, djevo, take misli, jer kad cvijet sazori, ne će pasti plod sa stabla od zrelosti, nego zelen i trpak prije vremena: crv će ga pregristi! Sumnja je znak ljubavi, ali ujedno i njezin grob.

Gledao sam te tužniju, nego ikada prije. Na ruke si spustila glavu i uzdisala.

— Što bi ti rada? — upitao sam te, spreman, da ti u svemu ugodim. Nije to bila dužnost, koju vrše prama osudjenomu na smrt, zadovoljavajući ga u svemu, štogodj zaište; — bila je briga majke, da joj ozdravi drago, bolesno čedo.

— Ja bih željela, da mi ti prvi zahvališ — rekla si ne znajući što bolje pomisliti.

— A da to bude? Bi li mogla drugoga ljubiti? Bi li mogla prisloniti usne svoje licu njegovu, da ti ne padne na um, da si jednom i mene ljubila i — rekao bih — blažena tepala: ljubim te, dušo moja, tebe, ili nikoga više! Zar bi ogrlila vrat njegov tom krasnom rukom, koja je počivala na srcu mome? Bi li me se igda spomenula?

Ja sam poniknuo nikom. Teško mi te bilo pregorjeti, muka mi bila odreći se ljubavi tvoje, ljubezna dušo, pa lanuh:

— A bi li ti onda bilo lakše na duši, nego sada?

— Sad — trpim, a onda ... onda ... bih sto puta gore.

Kako bih okrstio govorenje tvoje? Rekao bih: želja, neodoljiva želja bez ikakva razloga srnuti u očaj, tugovati, plakati, mučiti se i jadikovati samo zato, što mišliš, da žalost pristaje mladosti tvojoj, tuga licu tvojemu. Oholost u poništenju samoga sebe, u zapreci, koju sam sebi čovjek stavlja, da ne bude srećan, tjerajuć drugoga u ludilo.

VII.

S Bogom, predraga dušo! Nikada mi nije jače zakucalo srce, nigda mi duša oćutila sladje ugodnosti, nigda dražega, a duljega nemira, otkad nikoh na noge, nego kad se zagledah u te. Sveta mi bijaše ljubav, iskrene misli, nevine čežnje. Znadoh štovati mladu dušu tvoju, jer duša je djevojačka glatka površina mora, u kojoj se ogleda sve u pravoj slici; i najmanji lahor lišava je te ljepote. Tješim se, što mi nije ni najmanja kap strasti pokvarila čista užitka; milo mi je, što mi je ostao u srcu najčistiji lik tvoj; haran sam ti, što me je ljubav spasla iz blata naslada.

Sada, kad smrknuta čela okrećeš glavu, kad hoćeš, da se oprostiš mene nevoljnika, želim ti, da ljubiš drugoga onako vjerno i pošteno, kako sam te ja štovao.

Znam: nije bio mraz, koji je u tebi lišio života cvijet ljubavi; bila je sparna i dosadna vjetrušina, koja mu je otpuhnula latice, a ostavila trn. Da si ga vinula k srcu, može bit da bi procvao krasnim cvijetom zadovoljstva, da si usrećila izgubljeno čeljade.

Pitat ćeš se, zašto se obazirah na te, zašto te više štovah, nego ljubljah. Evo ti odgovora! Ljubav naliči divljemu ognju, koji u tami plamsa divnim sjajem. Kad mu se približiš, plamena nestaje, a ako hoćeš da dublje proniknеš, naći ćeš mrtvo tijelo. Zato, predraga, nikad s požudom ne poljubih lica tvojega, zato te izbjegavah svagda, kad bi strast navalila na mene!

Ostaj mi s Bogom. Moli Gospoda, da mi dade mir i pokoj. Ako se tmasti oblaci nadviju i nad tvoje čelo, ako i tebe počne sudbina proganjati, sjeti se moje tuge i boli i laglje ćeš podnositi uz vjerna druga.

VIII.

Ugodno mi draška po licu tiho povjetarce; požudno mi se napinju bolesne grudi želeći života. Šećem se vrtom. Kako li se radujem lijepom cvijeću, rumenim, rascvalim ružama! Nekada sretan i presretan ovamo sam hrlio i cvijeće brao, da tebi, draga dušo, okitim djevojačka njedra! Sagnem se, da uberem mali crveni pup. Bode me trnje, ali ja ne mogu da se odalečim: uspomene me vežu uz ovaj

grm, slatke i nježne, mile i tužne, a onoga, koji sunca žudi, ogrije i njegov odraz.

Kad padoh u postelju, nježna sestrina ruka ih braše i nošaše pred oltar Majke Božje moleći se za moje zdravlje.

Komu ću vas sada darivati, komu li prsi vama kititi? Ne trunuste li toliko puta u vijencu na majčinu grobu, ne ginuste li kao što mi gine nada? —— Tronut digoh ruku s pupa i poljubih svaki cvjetić: — Cvatite i rastite; ničija vam već ruka ne će dirati u život, nikomu u pupu ne ćete izmamiti posmjeh, nikoga obradovati; nego ćete dočekati sretne plod svoj; ali tada ne će ničije oko poletjeti k vama, nitko vas se ne će sjetiti, nitko živ do mene!

IX.

Zar je pametno, kad se tužah proti tebi, a ćutim, da sam i ja kriv? U prsima mi bukti ljubav, jaka kao smrt, a ipak koliko li odluka ne izvrših, koliko li užitka sam sebi ne zatajih! Nešto nepojmljivo, radi česa se na osami uvijek korim, čemu se uzalud otimljem, ne da mi, da u osudni čas ispunim ono, što dugo smišljah.

Pričaju, da se ptica, kad ugleda zmiju, koja je vreba, tako smete, da ne zna uteći, nego uokolo kruži, dok joj ne postane plijenom. Nije li i u meni takova zmija? Nije li i u njenoj duši jednaka borba? . . . Ne bi li nas imala združiti ta sličnost, ili je baš uzrokom svadje?

X.

Muk, tihi muk! Oh, kako ubija ova samoća, u kojoj odlijegaju bolni zvuci žalosti i tuge. Ostavih očinski dom. Želio sam se s njom pomiriti, pa zadovoljan poći sanjajuć o krasnoj djevici, koje me uzdisaji prate, koje srce žudi i blagosilja, a nijesam.

Ništa ne ima, što bi mi moglo boli olakšati. Nestade milih krajeva zavičaja, koji mi napunjahu dušu utjehom sjećajuć me prve sreće; nestade rodbine i prijatelja, u kojih društvu zaboravljah tugu. Muk, vječni mir i samoća me muče. Trpim, a ne znam, zašto, kajem se, a sagriješio nijesam.

Neka peče, nek boli; čuvstva ubijati ne ću ni strašću ni žaljenjem, nego ću ga zalijevati suzama prijegora.

XI.

Nižu se kola puna vijenaca, a u njima gospoda veselo hite na groblje. Stojim na prozoru i gledam svijet, gdje prolazi, gledam, a ne vidim; slušam, a ne čujem. Daleko mi lete misli, daleko k rodnoj krasnoj grudi, gdje pod sjenom čempresa počivaju izmučene kosti bijedne majke moje. Za tobom, o ljubljena mila majko, uzdiše nesretno dijete; ono žudi vrući poljubac, čezne za zagrljajem, izgara za ljubavlju tvojom. I sada, kad mi pucaju grudi od muke i očaja, sad bih ti umoran klonuo na prsa i oćutio bih toplo majčino srce, kako kuca za zapušteno dijete. Milovala bi me ruka tvoja, krijepile tvoje riječi i nestalo bi boli s lica moga: ne bih plakao za izgubljenom srećom kod tebe, nježna majčice! Ima li igdje ikoga, da stupi na ovaj živi grob, da izmoli od srca i najmanju molitvicu za ispokojenje duše moje? Tko će se smilovati i nakititi raku ovu cvijećem miomirisnim, suzama sućuti? Tko će utažiti bol moju? Zar draga? Ah, radi nje mi i jest opustjelo srce, nju uzalud zazivljem, za njom utaman čeznem. Rastadosmo se — ah, Bože! — rastadosmo se i od tada sam mrtav; krv moja pretvorila se u otrov, izgubih mir, sreću i život, izgubih sebe i nju! . . . Gdje si, ljubljena dušo, gdje? Otidji, draga, na grob majke moje i moli, skrušeno moli za bijedno dijete njezino. Podji plači sa mnom; mrtva majka ne će zabo-

raviti djeteta svoga, blagoslovit će suze naše i sreća će nas pratiti u vijeke!

Ali kud zadjoh? Zar ima još nade?

O vi svi tužni i nesretni, jadni i bijedni, prijatelji i braćo moja, dodjite k meni. Zajedno ćemo lakše plakati i uzdisati, zajedno nositi žalost, i jad, muku i tugu, dok ne padnemo u zagrljaj zemlji, koja nas je i dala!

Stojim na prozoru i gledam. Suze mi teku niz obraze. Plačem kao malo dijete uzdišuć za majkom i ljubom i ćutim, da su svete suze moje, da su jake i moguće, da me spasu!

Oh, suzo, koliko li ljudi ne pridignu! Tebi se klanjam; ja ti se uklanjati ne ću: neka te nitko ne žudi, ipak si svakomu draga.

XII.

Za tobom tužim predraga djevo! Tebi iskazujem jade svoje, jer ti ih sama razumjeti možeš, ti mi jedina pomoći. Prodjoše sretni dani, a u srcu ostade samo spomen na njih. Zašto da se zaboravimo? Zašto da prkos dijeli nerazdijeljene duše, što ih zadana vjera veže čvrstim vezom ljubavi? Zar bi htjeli sudbinu prisiliti, da nas progoni i žučju napaja, da sred vapaja kunemo ono, što nam prije bijaše sveto, da od nas stvori mrtvace, što nas prenu na život? U svojoj tuzi zaboravljala si, da je i moje srce bilo puno čemera, pa gdje ne mogoh od silna čuvstva utješiti te, hvatala te je gorča muka i vapijući prve dane sumnjala si u me. Zar te ne ljubi onaj, komu su uvijek oči vlažne, a želja, pusta želja burka bolesna njedra, koji ne prospava noći od tuge, koga nigda vedra ne vide ljudi, te se u mladosti svojoj ćuti slabim starcem? Zaboravimo svadju, uskrisimo prvu ljubav. Nestat će mi žalosti iz srca, ako me opet zagrli ruka tvoja i usne moje taknu sjetno ti lice.

A spomen na onaj nesretni dan, kad se rastasmo ljuti, i ako gorak, ostat će nam pred očima kao udubina zacijeljene rane.

Obraduj me, draga djevo, da ti opet sretan i presretan padnem u naručaj. Ako nema više u srcu tvomu iskre ljubavi, znaj barem, da te ljubim i za tobom uzdišem.

* * *

Pročitala je. Pružila lijepe bijele ruke držeći u njima album i spustila ih mrtvo na postelju. Pognula je glavu, a s blijedog lica čitao bi umor i tugu. Na pô sklopila sjajne modre oči i stala nepomično. Bujna joj je se kosa prosula po postelji i opkoljavala glavu. Žižak podrhtavao i u polutami davao licu miliji i nježniji izraz. Bio to kip, savršen kip, koji prikazivaše samoprijegor i sumnju, čeljade zamišljeno i neodlučno. A što je mislila? Zar se nije u njoj podigao ponos žene, kad je moli za oprost muškarac, koji ju je uvrijedio? Nije li je boljelo — da je kori radi onoga, što pomuti bistru njezinu sreću? Ne, ona je mislila, što joj je činiti, što li započeti.

— Pisat ću mu i opet ćemo biti sretni, govorio joj neki glas.

Ali nešto sasvijem drugo, nešta — što ohološću nazvati ne smijemo, — kao izljev nestalnosti i sumnje opet ju poče moriti.

— Ne posla li on to samo na svoje opravdanje? Ne, nije moguće, jer on me ljubi, a uvijek je iskren bio. Ali zašto mi ne pisa pismo, zašto ni ne reče bistrije, bez okolišanja? Ipak ću vidjeti i odlučiti... Zatim izvadi njegovu sliku i gledaše je dugo, dugo, kao da hoće pročitati mu s lica, što misli, ali on je samo uvijek turobno gledao suznim očima.

Vani cijepa kiša kao iz nožice. Vjetrušina trese kućom, lupa klimavim vratima, a pljusak jako odlijega. Od gro-

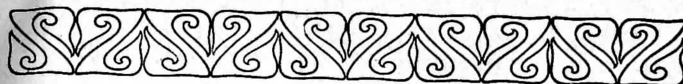
znice poče gubiti svijest. Tek pred zoru umorna od misli i bolesti, skršena od muke i neodlučnosti zaspi.

* * *

U jutro joj dodje majka do postelje. Unigavajući se govoraše milo i nježno:

— Čuješ, dušo moja, zaprosio te je Jure Petrov. Ja sam te obećala. — — — —

IVE MATINA.

Pogledaj je, ako si božji, — reče i gurnu me laktom Mijo Jukićev.

— Koga, gdje?

— Ivu Matinu . . ., vidiš li dolje pred nama?

Ja gledam i gledam, pa sve pitam:

— Što? Ono ona? Ti ne vidiš . . .

— Znaš li joj mater?

— Znam.

— Sad dobro gledaj. Ako si joj mater vidio, kad koraca — znaš, staru Peru — onako pognutu, slemavu — eto, sto puta joj mater i ona: sve jedno.

— Ne luduj. Ive! Naša Ive, pa se onako pustila?

— Nije se pustila, nego se izjela.

— Zašto?

— Znao si je, hvala Bogu. Jaka, pretila, bijela i crvena — krv i mlijeko — brza i spomenljiva, vesela ko ptičica. Zaludila sva mladost u selu za njom. Po petnaest nas mladića hrupi subotom u večer u nje na sijelo. A ona nas nikoga ne odbijala, nikomu se ne obećala. Mi smo je svi ljubili i uvijek se dogovarali, kako bi joj tko — pa tko bio da bio od nas: nije nam bilo stalo — više omilio. I evo, bivalo, pa smo mislili, voli Ivanu više neg nama, ali se prevarismo. Ja je jednom spasih, kad nam se izvrnuo brod. Skočio sam u more i tražio je. Tri puta sam uzalud ronio. Napokon uhvatih njezinu kosu i izvukoh je na površinu. Nikada u životu ne ćutih se jačim do onoga

puta, jer je trebalo spasiti nju, koju sam najviše ljubio . . . Brže bolje svukoh sve odijelo s djevojke, osim same košulje, a onda je okrenuh na kosti i plivah nauznak. Ona je bez svijesti ležala na mojim prsima. Lijevom sam je rukom uhvatio ispod pazuha, a desnom plivao. Ne daj se, Mijo, potraj još ovo malo, ne smalaksaj . . . junačio sam sama sebe. Kad se izvukoh na kraj, položih djevojku na žalo. Mokra košulja prilijepila se je uz njezina prsa, koja su se polagano nadimala. Njene oči bile su zatvorene, a lice blijedo. Ležala je ona bez svijesti preda mnom. A ja sam je podigao, primio joj glavu, približio joj se i zvao je, zvao dragom i milom . . . Stavio sam uho na njezino srce. Kucalo je. Počela me je hvatati slabost. Legoh do djevojke umoran, iznemogao. Studeni vjetric hladio me je kroz mokru košulju, a ledeni ježur probije kroza me. I djevojka se je tresla . . . Ja se stiskoh uza nju, da joj ne bude zima, a slabost uz veliku slast i sreću me svlada, pa zaspah . . . Ne znam, koliko sam spavao . . . Kad se probudih, digoh se, uzeh je u naručaj, prislonih joj glavu na prsi i opet je pogledah . . . i poljubih. Jedva je donesoh kući i stavih na postelju, a tada izgubih svijest . . . Rekoše mi, da su me našli na sred kuće onesviještena, gdje se smijuškam . . . A kad mi se povrati svijest, pozva me ona, Ive, do sebe. Ležala je u postelji. Blijeda je bila, blijeda, a lijepa. Ja podjoh k njoj, a ona me zagrli i poljubi u čelo, pa će mi : Hvala ti, brate Mijo ! . . . Govorili tada svi, da će cura za me, ali da. Htjela me za brata, ali ne za dragoga . . . Bila ti ona kao lijepa, draga ptičica, koju smo mogli iz prikrajka sakriveni gledati i slušati i u tom uživati, a čim bi se tko usudio, da se samo makne, zapjevala bi, — ne, zacvijelila bi od straha i utekla . . .

A mi smo za njom poludjeli, pomahnitali. „Reći ćemo joj“, govorili bi, a kad bi preda nju došli, ne bi mogli ni usnica otvoriti. Njezin mirni iskreni pogled nije nam dao, da joj što rečemo. Znaš, što kažu : oči su vrata duše ; a za našu ljubav bila su ona vrata zatvorena. Pa ipak ne izgubismo nade, dok ne dodje u selo žandar V.

Mladiću po duši ne bilo iz prva mane. Ne znam ni kako, ni kada, ni zašto, zaljubi se on u Ivu, a ona u nj.

Da si vidio jada od nas ! Sastajali bi se i dogovarali ; ljutili se, šake od muke stiskali, prste grizli, a neki i plakali. Oblijetali bi po cijele noći oko Ivine kuće i stražu stražili. A žandar, iz početka previše smion, postao umiljat s Ivom.

Nas ubilo nespavanje. Osušismo se i razboljesmo.

— Upropastila mi je dijete, nenadnja je snašla, ko i je ; zavrtio joj mozgom b u n e t i ć i ono sabljice. Grom je ludu udrio, što je u glavu zapela ; kao da je mome sinu kakove mane. A tko zna, gdje je on prvo koze pasao ! Bome, da je imao što doma, ne bi hodio u službu . . . — govorile nam majke, a stara bi koja žena nadometnula :

— Baš oni, što ne znadu ! Uzeti će je ko i mene. Pitali jedan put babu u zagori, ima li u njezinu selu b e r e k i n a, a ona reče : „Nema više ni jednoga ; sve, što je bilo otidje u žandare i filance“.

A nas je ovo govorenje još više peklo, jer cura bila čista ko zlato i s mladićem se jedino pred majkom razgovarala.

Jednoga dana zasvijetli se na njezinoj ruci prsten. Zaručio je.

— Sad na oprez svi ! — rekosmo, — sad ih valja čuvati.

I dok smo ih utaman uhodili, ljubili smo se i bratimili i jedan bi za drugog sve pregorjeli. Bol nas je, Niko moj, vezala. Živjeli mi kô bolesnici, uvijek u vatri : u srcu jedan drugoga žalili, svak svakomu sreću želio, a nismo ni mislili, da bi zamrzili onoga, koji bi ozdravio ! . . .

U to se na novu godinu dogodi ona buna. Nas zapade tamnica, njega pohvala, a Ivu — Bog je čuvao! — ali bojim se, da će brzo smrt.

Evo kako je bilo. Mladići ne pustili onoga crnoga žbira, da im čini sramotu u komšiluku s udovicom Jelom. On uzeo u Jele duhana i potvorio jednoga od njih, da ga je u njega našao, a on mu se iz ruku izmakao. Sutradan uhvatio ga žbir i počeo ga tući. Mi ga otesmo. On zazovnu žandare i finance u pomoć. Pijani su bili kô na novu godinu. Fra Luigji mi je rekao, da su u njega uzeli dvadeset i osam staklenica šampanje. Počeli oni navaljivati na narod. Mi se skočili, oteli im puške i izlemali ih. Oni nam se stali moliti klečeći, da im vratimo oružje, a da će oni mučati. Prevarismo se i da ih ne upropastimo, vratismo im puške. Oni tad opet navališe. Goloruki utekosmo. Ivin mladi, bijesan kô bijesno pašče, zapjenio se, zaškrinuo zubima i viče: — Amo vas, amo!... Dogodio se tu i jedan od naših, pokojni Grgo, malo napit, a miran kô janje. On se tetura, pruža ruku i govori: „Mir, ljudi, mir ljudi!“ A žandar, Ivin zaručnik, probusi ga bajunetom i pokuša ga prebaciti preko sebe. Nije mogao. Tri mu je rebra presjekao. Padne bijedan Grgo na zemlju, digne kapu s glave.... pritisne je na ranu... i poče jaukati: Jao ljudi, za Boga, zašto pravedan pogiboh!... A nas nije bilo tu...

Odbraniše ranjenoga u kasarnu. Kažu, da su ga bili i niza stepenice bacali. A kad ljekar reče, da mu nema spasa, zovnuše mu brata, da ga odnese doma.

Bila je kršna noć. Oružani smo obilazili selom, oružani došli u Grge, da ga obadjemo... Umirao je bijednik.

I dok smo u srcu kovali strašnu osvetu, a mir i žalost vladala u siromašnoj Grginoj kućici, udje k nama Ive...

Svak zamrmlja, kô od straha... A ona se ne obaziraše na nikoga, nego poniknute glave, pritvorenih vjedja, blijeda, sklopljenih, spuštenih ruku stupi naprijed, baci se na bolesnika, obujmi ga rukama, umije ga suzama i govori:

— Grgo, brate Grgo, oprosti! — — — — — — —

A kad pogledah po kućici, svakomu se zacakli na oku suza, a iz svačijih grudi začu se tihi uzdah i jecaj... Niko! prošao sam pô svijeta. Otvrdnulo mi je srce u trudu i nesreći, ali se ne mogoh sustegnuti, a da ne zaplačem.

A jadni Grgo kad ugleda Ivu, jedva se podiže, malko rastvori oči i izgovori:

— Bog mu prostio! — a onda tražaše Ivinu ruku, stisnu je malo i reče joj slatko, milo:

— Zbogom, Bog te utješio, Ive! — — — — — —

Šest dana čekasmo sakriveni kod Ivine kuće žandara. Šesti dan dodje. Ive ga potjera. A mi se skočismo i navalismo na nj. Oborismo ga na zemlju i počesmo tući, a nesretna djevojka, kad to vidi, baci nam se oko vrata, grljaše nas i ljubljaše, da ga pustimo — — — i mi je poslušasmo.

Ona mu je vratila prsten i sve, što joj je darovao. Zaludu joj je poručivao, ne htjede ga više ni na oči.

I od onda gine i gine...... — Nego, Niko, promijenimo razgovor, može nas ona čuti — — —“.

Ali mi nismo govorili ništa....

Kad dostigosmo Ivu, ja je pozdravih.

— Zdravo, Ive, što je od tebe, kako ti je?

— Dobro, tako, a što je od tebe, Niko?

A njezini obrazi upali, njezine svijetle i skromne oči, njezino srvano tijelo; crna marama nad čelo nadvijena; tanki, tanki, skoro prozirni prsti potresoše mojom dušom i ja bih bio najvolio prignuti se nad ono patničko čelo, poljubiti je, olakšati joj bol i reći joj:

— Ive, sestro moja, ne gini, ne će te Bog zapustiti...

Ali ganuće mi nije dalo, nego me je otjeralo od nje — — —

Mijo nastavi:

„Godinu dana iza Grgine smrti, kad se vratih iz tamnice, poslah oca, da zaprosi Ivu, a ona mu je kroz suze zahvalila i ne htjela.

Zaplakan je došao moj otac doma i vikao: — Zašto da onaka cura propadne! — i onda se opio . . . .“

Mijo nije govorio više, a mučao sam i ja. Hodili smo brzo i stigosmo u prvi komšiluk našega sela.

Tu nam iznese kruha i vina mlada žena. Njoj se uhvatilo modrine malo zdravo dijete od kojih pet godina. Kad mališ ugleda moju pušku, brizne u plač.

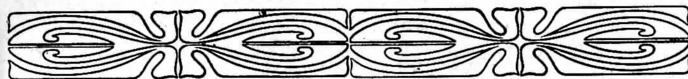
— Što plače? — upitah mu majku.

— Plaši se žandara, pa kad koga vidi s puškom, misli, da je žandar . . .

A onda će pomilovavši po glavi dijete:

— Ne boj se, sine moj, nije 'no žandar, ono je čovjek.

MIJO UJDUR.

„Teško Turcim, kud Ujduri prodju,
A Ujdurim, kad pred Boga dodju.“
Nar. pjesma.

Jednoga sparnoga ljetnjega dana boravio sam sa seljakom Mijom Ujdurom u M . . . On je mlad čovjek od kojih dvadeset i šest godina. Jak je i prikladna života. Kosa mu je kestenjasta, kovrčasta, oči plave, žive. Na desnoj jabučici poznaju mu se zelene piknjice od praha, kad mu se je još u djetinjstvu puška u ruci rasparala i osim što ga je po licu poštrapala, odnijela mu je palac s desne ruke. Mijo je Ujdur veseljak, srčan mladić, otvoren i pouzdan prijatelj, a pogibeljan dušman. Na nogama mu nema para. U bacanju kamena je prvi. Pustolov je on, na sve spreman, brz u odluci i djelu. U trubljačini je vodja i stražar. A sve to on shvaća s nekom ozbiljnošću, koja ga je do sada i više puta u zlo uvalila.

Mijo je bio mladićem od djevojaka razglašen, a ipak se sve za njim otimale. Ta lijep je, jak je ; može uraditi za trojicu. Lijepo se oblači, zna govoriti, polaskati, priskočiti . . . Ali čemu sve to ! Mijo se je oženio nazad dvije godine i ima sina.

Eto s njim u istoj sobi legoh na počinak, a kako je noć bila sparna, vrtio sam se ne moguć zaspati.

— Ne da mi se spavati — govorio je Mijo.

— Ni meni. Nego znaš šta, ajmo štogod pripovijedati. Kaži ti meni, kako si sproveo mladost, jesi li puno ljubovao? Kune li te i jedna?

— Zar mene? ... Tko zna! Može biti! A o ljubavi da ti pripovijedam! Puno ih je, brate, nigda kraju!

— Kaži barem, s kojom si se prvom upustio u ljubav.

— Ili ja s njom, ili ona sa mnom?

— Kako hoćeš, samo počmi ...

— Znaš li ti onu Katu Antičinu?

— Znam.

— Eto, ona je bila. A kazati ću ti pravo. Jedan put otišao ja u Višnjicu sjeći drva. Prvu noć noćio sam na guvnu. Drugi dan padala kiša. Udjoh u Stipića stan. Unutra bila Kate i sestra joj. Mi se razgovarali, amo tamo, dok i ne zanoćalo. Legle one dvije na stelju, pa da i ja dodjem. Privalio se i ja, a one me počele dražit. Do onda nijesam znao ni za što, kô mi stopro dvadeset godina. One me naučile ... I od tada hodio ja za tri godine Kati Antičinoj. Rodila ona sina. Sad mu je pet godina. Bog zna, gdje je. A bih ga ja, duše mi, odmah, uzeo, da znam za to.

— A šta nisi uzeo Katu?

— Koga, zar Katu Antičinu?

— E.

— A šta ti ne znaš od koga je ona stabla? Mati joj — a i ona — sikće jezikom ko zmija. Nego bila mi i djevojkom nevjerna. I sudu me je tužila. Meni je draže, jer sam izastao dva mjeseca u sljepiću, pa sam sada barem miran. A isto, ne bih ti ništa rekao, da je ne bih bio prije i uzeo, da nije bilo male Ane.

— Stipanove?

— E nje! ... Nazad tri godine kopalo nas nekoličak u „Plokalištu“ na stog. Zaintačili se „tjerat babu“. Ja gonim svoj red i dotjerah prvi kraju. U to mala Ane donijela ručak.

— Valaj si baš momak i pô, — pohvali mene stari Stipan.

— Još bih ja nešto učinio, što ne će ni jedan od vas, — rekoh.

— Znam, znam, — stari će — ti bi digao u vis ruku sa četiri prsta.

Mi se tako smijemo i šalimo, a ja dobro gledam: mala Ane upiljila u me one svoje crne oči. Ja se omeo, pa mi se ne da skinuti pogleda s nje. Ona se zacrvenila kao svitna kapa i oborila oči zemlji. A mene brate nešto stislo oko srca, a grč mi se raširio preko prsiju do vrata, pa me počelo daviti isto kô da ću zaplakati.

Oni su ručali, a ja niti sam jeo ni pio, nego se onako osudio ...

— Čija je ono cura? — upitao sam Juru Ivanova, kad smo opet počeli kopati.

— A ha, to ti se vrze po glavi. Ona je Šimunova, obećana, znaš ...

— Ne pitam te za to, nego čija je kći?

— Stipanova — on će.

Znaš i sam, kako mi je bilo. Šimun ono drte, a ona kô prilika. Nek je obećana, rekoh, ne smeta ništa.

Prošlo od toga mjesec dana, a ja je ne mogoh nigdje susresti. Kad jedne nedjelje poslije podne ugledah ti je ja „na solinam“ i trči k njoj. Ona me opazi i zacrveni se, a biti ću se i ja zacrvenio, jer sam lijepo „čuo“, kako mi krv liže uz obraze. Muka mi bilo približiti se, a ne mogoh opet odoljet srcu, a da joj štogod ne rečem.

— Hvaljen Isus, Ane.

— Vazda Isus i Marija, — ona će

— Čuješ, Ane, ja ti se radujem. Hoćeš li i mene zvati u svate?

A ona će mi: — Bog ti prostio, Mijo, zašto me viliš?

Meni se smililo, jer su mi kazali, da ona ne može Šimuna na oči.

— Čuješ, Ane, ja znam sve. Ne boj se, ja te ne ću dati.

— Ti?!

— E ja, ili ne vjeruješ?

— Vjerujem; nego zbogom, ide svijet ozdola, zateći će nas.

— Pa što se bojiš?

— Reći će štogod mojim. Ima vremena, razgovarati ćemo se.

I ona, da će čak, pogleda me opet, znaš isto onako kao onaj prvi put. Ja se skočih i htjedoh je zagrliti, ali mi se ona izmaknu i pobježe. Bosiljak joj je u to ispao iza uha, a ja sam ga digao sa zemlje i ljubio gledajući za njom.

Nakon malo vremena doznadoh, da iza stijena pazi ovce. Svake večeri ja sam njoj dohodio. Cijele noći smo se ljubili i milovali. Znaš ti nju. Malašna je, lijepa, živa, draga. Ona bi mene svega na prstim pribrala. I vidiš, ja sam svakoga pitao, da mi kaže, što je ljubav, i nitko mi ne zna reći. Za me je, brate, kad te miluje djevojka, što ti je draga, jer ti ono nikada ne omrzne.

Živjeli mi tako u ljubavi tri mjeseca. Saznao za to Šimun. Jedne večeri skupio on četu i navalio na pojatu.

— Pridaj se! — drečio se je on — šestorica nas je, ne'š nam uteći.

— Ja se ne pridajem, — rekoh, — a vi ako ćete me ubiti slobodno vam je, dodjite samo unutra.

Vrata su od pojate bila zatvorena. Oni su ih gledali istavit, a kad im nije pošlo za rukom, uspeli su se na sljeme i počeli sarati ploče.

— Ne boj se, Mijo — reče mi cura. — Evo britve, tko prvi sidje, gotov je.

A ja je čvrsto obujmih oko pasa i ljubeći zagrlih je drugom rukom.

— Ovako, Ane, nek umremo bar zagrljeni . . .

I bih ja, brate, Bog zna što pregorio, da su nas onda oboje ubili.

Na jednom puče puška, a zrnje se prosu po kući.

Šimun i družina utekoše. Mala Ane predne i bolje se uza me privine.

Iza malo doba zakuca netko tri puta na vratima.

— Dermo! — viknuh veseo.

— Evo me, otvori!

Otvorih, a moj desni prijatelj udje. Ti ne znaš, Niko, kakovi smo mi prijatelji bili. Hodio bi jedan putem, a drugi bi ga bez njegova znanja stranputicom pratio i čuvao.

Tu smo noć prošli u razgovoru. Ja sam Anu nagovarao, da uteče k meni doma, pa da ćemo se oženiti o Mijovilu. Dermo će biti za kuma.

Ona mi je obećala odgovoriti sutra dan. Nego sutra dodje joj ćaća i Šimun s društvom za stijene i odvedu je doma.

Oko podne primih od nje karticu. Piše mi, da je dodjem zaprosit u ćaće i da mu sve kažem, a da ona ne će po nijedan način utjecat iz kuće.

U večer dozvah Dermu i otidjoh u starog Stipana. Dermo se je sakrio u drva pred vratima, a ja udjoh u kuću. Na krevetu kraj ognjišta sjedi Stipan i Anina mati, a Ane plete kraj naćava navlaku.

— Hvaljen Isus! — ja ću.

Stara i Ane se javlja, a stari ni slova. Ipak se ja ne omeo, nego sjeo i počeo staromu kazivati, da se ja i Ane ćutimo, da oprosti, što je nisam prvo došao zaprosit, ali što će, uvijek je na vrijeme, a meni da se nije rugati, jer mladost, prigoda i eto . . . . ti već znaš, kako sam mu mogao govoriti.

A stari ti se, brate moj, na me izkesi i izdere:

— Čuješ, da ih je deset s tobom rodila, ne dam ti je; i da si mi odmah otišao preko vrata.

Uzavrelo, brate moj, u meni i da se Dermo ne skoči u to iz drva i ne ustavi me, bio bih staroga sa zemljom sastavio.

Dok je Dermo Stipana mirio, okrenuh se ja Ani i podigoh joj glavu. Ona je jadna prislonjena uza zid tiho plakala, a krupne joj suze vrcale po mojoj ruci.

— Ane, molim te živim Bogom, reci, hoćeš li doći k meni! — molio sam je.

— Ne, ne, moj Mijo, — ridala je; a tada će mi na glas: — Hajde, Mijo, hajde, Bog ti dao, odmah doma i pazi se u putu...

Stari je vikao. Od bjesnila mu se zapjenila usta.

Dermo me istura iz kuće. Kad smo silazili niz komšiluk, zasu Šimun s drugovima bovanicama za nama. Srećom nijesu nas smjerili, ali njima nije bilo poslije lako...

I tako ja, što mučan na Anu, što ljut na staroga, baš je zapustih —

— I za inad si se s drugom oženio? — ja ću mu.

— Hm, za inad! Nije baš tako. Kazati ću ti i to. Ova moja žena meni je daleko u rodu. Kad bi ja god hodio u selo, prošao bih mimo njezinu kuću, navratio bih se i razgovarao. I kako rodijače, kako rodice..., mi ti se lijepo sprijateljili i jedno drugomu sve iskazivali. A ona ti je bila priprostita. Jedina je u selu, koja ti se je po onu starinsku nosila. Ona je tkala sukno, plela čarape, lan trla, a u dućan najmanje zalazila. Bila je radišna kao pčela. Svaka je majka htjela za nevjestu, a ipak cura ne stekla još mladoga, nek joj je bilo dvadeset prošlo.

Kad se je meni ono dogodilo u Stipana doma, tješila me je ona, da se ne brinem za to, da se mene ne će ništa uhvatiti, da ima za me još cura po svijetu, a za nju teško da se nadje pošten mladić.

Od toga dana ja sam češće k njoj zalazio. Obrvala me, brate, svojim lijepim razgovorom. I šalio sam se s njome i cmoknuo je kadikad kô rodjak rodicu, a ona bi mene kô od dragosti klepnula po obrazu.

Namečio se ja dolaziti k njojzi. A u ono doba ne bilo joj ćaće doma (mater joj je pred tri godine umrla, a braće nije imala). I je li za šalu, je li za ozbilj upitah je ja, bi li htjela sa mnom ljubovati. A ona slegla ramenima i poljubila me. Puno me je voljela.

Jedne večeri bilo je u kuhinji studeno i ja je umolim, da raspiri vatru. Ona se prignu nad ognjište i puhaše u žeravu. Njezini se obrazi zacveniše ko karanfil, a njezino zdravo lice učini mi se ljepšim nego ikada prije. Klekoh do nje, ovijem joj ruku oko pasa, zatrpah žeravu —

Osam dana iza toga dovedoh je nenadano doma. Otac mi je bio veseo, a majka je od radosti poljubila mene i nju. Kad se htjedoh vjenčati, tužila me Kate Antičina sudu i zapriječila mi ženidbu. Da ne zaprijetih fratru, da ću i ovu ostaviti, ako nas odmah ne pusti pred oltar, ne bi me još bio prekrižio.

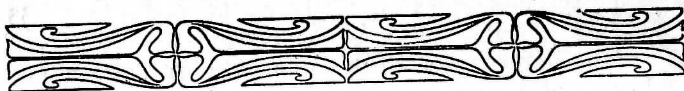
— A mala Ane? Što je bilo od nje, jesi li je vidjao? — ja ću mu.

— Nisam. Bježao sam, da je ne vidim, jer bi se meni bila vratila stara ljubav. A žao mi je djevojke, života mi i mladosti mi. Ona je nesretna otputovala u službu u Metkoviće, kad je saznala da ću se oženiti. Poslije vjenčanja rekla mi je njezina rodica, da bi bila utekla sa mnom, ali da joj je za to oćutio otac i platio ljude, da me ubiju, ako je otmem. I vidiš, Niko, — govorio je Mijo nekim žarom i ushitnim uvjerenjem, — nek mi je žena dobra ko kruh, nek mi radi ko mrav i nek mi ide kuća baš radi nje naprijed, ja bih je ipak sutra ostavio, samo kad bi htjela mala Ane pristati i sa mnom poći u Zelandu...

— A sina? — upitah ga ja.

Nastade stanka, a onda začuh njegov tihi, turobni glas:

— E vidiš, lud ti li sam, na to nisam ni mislio —

PIJANAC.

I

Mile Jurina čeka već dvije „debele" ure muža. Subota je, noć je, krčme su pune, ljudi pijani, a rijetko kada osvane nedjelja bez smutnje. Jadna je Mile Jurina. Sjedi pred uljenom svijećom, čarapu je bacila na stô, gleda na postelju i misli, puno misli i na muža na rajnu svoju djecu. Ona gleda žalosno u malu zipku ispod postelje i ćuti, kako je ubija samoća, od kad joj zadnji mali poleti u nebo — krasno lijepo djetešce, njezin razgovor za dugih noći, dok je Jure pio u krčmi . . .

U misli je smete susjedova žena. Ona je bila na sijelu i došla je pripovjediti Mili, što je čula, pa je na kraju, da ne podje prazna, navrnula razgovor na Milina muža, koga se ona sjeća još mladićem :

„Onda je on ljubovao sa Zoıkom. Lijepa je bila sirota Zorka ; svak je na nju pogledao, ali ona nikomu ne davala nade, dok je Jure ne zaprosi. Bože moj, dobar ti li je onda bio! Nije pio, nije igrao . . . Luka Matin je bio mahnit za Jurinom mladom. On je govorio, da mu nema života bez nje i da bi je vjenčao, pa taman mu donijela u kuću tudje dijete . . . Kad se ona ne htjela osvrtati na njegove poruke, omrazio ju je pred Jurom, da je bila s njim . . . Pokoj mu duši, ali je bio baš bez srca . . .

Mile Jurina je nadostavila :

„Ja nijesam imala Juru „ni u peti, a kamo li u pameti". Nisam bila lijepa ni bogata, a Jure je mogao pokucati na najfinija vrata.

„Jednoga dana razastirem ja robu na žalu, a evo ti k meni Jure.

— Mile, — reče mi on, — hoćeš li poći za me?

Ja se prekrstih od čuda. Rekoh mu, da se ne ruga, jer mi je i onako dosta mojih jada.

— Ne rugam se, mladosti mi, — reče on.

— A kuda će ti Zorka, Jure? Kako te ne boli duša sada je onako ostaviti? Ona je i ljepša i bolja i tebi priličnija od mene

— Kazati ću ti, Mile. Ljubili smo se mi isprva kô dva goluba. Sinje me more radovalo, ako nisam na pravo mislio! Ali šta ćeš, nju je zaslijepila ljepota, pa mi se iznevjerila s Lukom . . . On mi je sam kazao . . . Od kada sam saznao, htio sam se sto puta zaletjeti k njoj, zadaviti je, da je više nema, ali mi srce ne da . . . Boli me evo ovdje u prsima. Čini mi se, da mi se je zavezao uzao, da će me udaviti . . . Evo ima danas osam dana, da nemam mira . . . Zorka me je tražila . . . Ja sam je iz daleka vidio, kad mi je dolazila pred kuću i u meni je srce uzigralo od — veselja, kô i prvo, nego me je prevarila. Ja sam je blažen gledao, kako se približava . . ., ali ne htjedoh dati sebi na volju, te rekoh komšiji, neka joj kaže, da me nije doma. Jučer je došla, — komšija joj je opet rekao, da nijesam u kući, — sjela je na prag moje kuće i plakala, plakala . . ., da su i meni navrnule suze na oči . . . Ja sam skočio niz pendžer i utekao, jer sam znao, da joj ne mogu odoljeti, da će me opet primatati . . . A da me više ne progoni, a ja mira nadjem, odlučio sam te, Mile, isprositi odmah danas . . . Ne obaziri se ni na što, ja gledam samo na tvoj obraz i ruke, a svijet neka govori, što hoće. Eto ga tamo . . . A ona neka sada poštenje krpi ljepotom . . .

„Meni je bilo Jure milo. Htjela sam reći, da je Zorka, može biti, poštena, da su je potvorili, samo da ih zavade; . . . jest, i bila sam više nego stalna, da je tako : srce mi

je govorilo ; ali mu nisam ništa rekla. Meni je bilo lijepo, lijepo, kad mi je Jure onako milo iskreno govorio, i bila bih u onaj čas pošla s njime na kraj svijeta, pa sam privoljela ... A sve da toga i nije bilo, sve da mi i nije bio drag, meni bi se bilo smililo vidjeti onakoga momka ubijena i slušati ga, kako tužno govori.

„Isti onaj dan smo se zaručili i pošli u župnika, da nam reče navještenja. Jure se je do vjenčanja ukrcao na parobrod, jer kaže : „Ako ja ostanem ovdje, sve će otići u maglu, a Zorka će me opet zavesti".

„Kad je u nedjelju župnik najavio prvo navještenje, odnesoše iz crkve Zorku kući na pola mrtvu ... Vas svijet na me navali. Ja se nisam opravdavala ; nisam htjela iznašati njezinu sramotu ... Zorka se je zatvorila u kuću i nije nikuda izilazila.

„Vjenčali smo se. Jure je radio kô i prvo, dok je bio mladićem, ali ostade uvijek tužan, pokunjen. Jedne večeri mi kaza, da je Luka zaprosio Zorku, a ona ga je odbila, pa nadostavi : — Žao mi je, što sam se s njome upustio u ljubav ... Stidi se ona. Pošla bi za Luku, ali je sa mnom zanosila.

„Nakon nedjelju dana podje Luka u Ameriku. Kažu, da je poručio Zorki, neka se samo pazi, da će je on uzeti, kada se vrati, a ne smeta, što je bilo izmedju nje i Jure : on zna, da mu se je iz ljubavi dala, a u ljubavi nema grijeha ... Kad su to Zorki kazali, ona se je samo tužno nasmijala i rekla : — Jadan ti li je on ! Što tuče veslom po moru !

„Jure je bio dobar, ali mučaljiv. Ja sam ga se bojala upitati, za što se grize. Nego eto ; živjelo se isto prilično. U poslu bi zaboravili na misao.

„Ne prodje dugo vremena, a nastade u kući jad i nevolja. Zorka je rodila zdravo, muško dijete i na krštenju mu nadjenula ime Jure. Pripovijedale su žene u selu, da nisu vidjele u svoj vijek ljepšega djeteta, a čiti je Jure ...

Zorka da se je preporodila, da cijeli dan gleda u maloga, pjeva mu, nina ga i skoro da će ga udušiti cjelovima ... Muž mi je na dan krštenja došao prvi put pijan kući i navalio na me ..., a u meni se je bilo sve prevrnulo od boli i ja bih bila u onaj čas zadavila i Zorku i njezino dijete ...

„Jure je pio sve više i više. Postao je osorit i nagao. Kad mu rodih prvoga sina, primiri se malko. Na nesreću umre mali od dva mjeseca. On se stade gore opijati. Poče me i tući. Rodila sam mu i opet sina, a iza godine dana onu rajnu Anu, što je umrla odmah iza rodjenja ... Moj mali je bio bljeduljav i slab, kô što sam bila u tuzi i žalosti, kad sam ga dojila.

„Jure se je slabo za kuću starao. Cijeli dan se je skitao po mjestu i pio, dok ne bi svu zaslužbu potrošio ... Jedno poslije podne vidjela sam ga dolje u selu, gdje vodi za ruku ono svoje mule, gdje mu kupuje kruha, a onda ga onako pijan diže u naručju, poljubi ga i vas razdragan reče drugovima : „Ima li tko od vas ovakova sina?" ... Moje dijete on nije nikada pomilovao ...

„Četiri godine sam ja tako u tuzi i čemeru živjela jedući svoje meso, dok ne dodje onaj nesretni dan pred pet mjeseci.

„Ležim ja u postelji, a on poslije ponoći dobata u kuću i stade vikati :

— Mile, Mile ; na noge se !

— Što ti je?

— Evo, čitaj ... Ti ne znaš čitati, a ... Dobro, dobro, ja ću ti sve proštiti, sve do slova, da bolje čuješ svoju smrt. Znaš, smrt, smrt ti je večeras, smrt, jer si i ti sve znala.

„Ja ga gledam, kako je razrogačio oči, kako stiska šaku i škriplje zubima kô žrvanj ... Tada poče čitati ... Pisao mu je Luka iz Amerike. Na nj se je u rovu oborio kamen i ne može umaći smrti. Evo ima deset dana, da se ne može od muke s dušom rastaviti, jer je potvorio Zorku onaj put, kad je Juri rekao, da ju je imao. Moli

Juru, da mu oprosti, a Bog i Zorka će mu oprostiti, jer je Bog milostiv, a Zorka dobra ... Pisao je isto i župniku, da to javi svemu narodu s oltara, i poslao mu cijelu zaslužbu, da sagradi kapelicu Blaženoj Gospi, a neka se seljaci mole za nj, jer sada vidi, da nema većega grijeha, nego omraziti momka i curu ... „A ti moj dragi prijatelju Jure, oprosti mi. Pisali su mi, da si se od žalosti dao po piću i da proganjaš ženu. Molim te, kô Gospodin Bog što se moli, nemoj se više opijati ni žene mučiti, jer ona nije ničemu kriva. Moja se duša ne će nikada smiriti, niti lica božjega ugledati, ako se ti, ili tko drugi radi mene izgubi ..." Kad je Jure ovo pročitao, stade strašno psovati. Mislila sam, da će grom udriti u kuću, ili se pod nama zemlja prosjesti ... A kada se je izapsovao, poče kleti Luku i prevrćati mu kosti, ako je mrtav, želeći, da se otme smrti, da ga on može udaviti. Onda se okrene prama meni:

— Je li, a tebe mučim i proganjam, a? ... Govori brzo, dok imaš vremena.

On me prostrijeli svojim očima. Drhtala sam kô riba na ostima ... Nikada još nije onakav bio.

— Drhći, imaš i za što. Znala si ti za sve, znala. Luka te je nagovorio. Mislila si, da ne ću saznati ... A sada ćemo po redu ...

„Dok je on to govorio, kroza me probi led. Podigoh se malko. Studeni znoj me je oblio, usta sam pootvorila. Gledam i vidim Juru ... Ide koljevci. Uhvatio je maloga za košuljicu i diže ga u zrak ...

„Tada sam se skočila kao smrt, otela mu dijete i ne znam, kako, našla sam se u tebe doma". — — — —

II.

Mile Jurina umuknu.

Susjeda joj spusti glavu na ruke i kimajući cijelim gornjim tijelom zgražaše se: — Uh, uh, dušooo moooja! ...

Mile je hotice zaustavila pripovijedanje, da se sabere i ne spomene ono, što je sutra dan u jutro vidjela.

Kad se je vraćala od susjede kući, povirila je kroz prozor, je li joj muž otišao ... U kući vidi Juru. Svezao je tanki konopčić za gredu, načinio od njega na sred srijede uzao, a kraj je provukao kroz kvaku na suprotnom zidu i držao ga u desnoj ruci. U uzao je stavio lijevu ruku, a desnom poteže konopac jako, nesmiljeno, dok mu se nije duboko zasjekao u meso. Ona htjede zavikati: — Što si poludio, hoćeš li ruku prerezati! — ali joj zape riječ u grlu, a ostadoše otvorena usta, kad začu bijesna muža:

— Ovako ću joj vrat zakvačiti. Staviti ću joj kraj u ruke, neka reku, da se je sama ubila ...

Jure tada pusti konopac, razriješi uzao, izvuče ruku te zadovoljno puhaše u blijedu pa crvenu udubinu gdje se je bio stegnuo. — Ne će se puno mučiti! — reče i podje k drugomu prozoru, da bolje pogleda ruku. Idući udre u zipku ... Okrene se, stavi prst na čelo, pogleda u kolijevku i reče: — Lako ti je za nj! Ovako ćemo — i učini kretnju, da će zadaviti dijete. Zatim gledaše ruku. Odriješi konopac, smota ga i sakrije poda skrinju ...

Mile je utekla od užasa ... Kad je ugledala muža, gdje ide u selo, ušla je u kuću, izvukla ispod skrinje konopac, pokupila sva uža i uzice u kući i sve isjekla na male komadiće — — — — — — — — — — — — — —

Ovo nije htjela pripovjediti svojoj susjedi, nego je samo pogledala u željeznu kvaku na zidu i ustresla se.

III.

Mile nastavi:

„Sutra dan rekoše mi, da je bio u Zorke. U večer sam legla dijete uza se i čekala ga, spremna na sve ... Došao je, mirno se je svukao i legao. Rekao mi je i „dobra

ti noć !" prvo, nego je zaspao. A ja sam se bojala ove njegove miline...

On je medjuto češće zalazio k Zorki. Bila je onda bolesna... Po cijele noći ne bi kući došao.

Moja se je krv bila pretvorila u jed. Bog to zna, ali može biti, da se je ovaj drugi moj sin mojim mlijekom otrovao i od toga umr'o...

Jure je bio miran, kad je odnio naše dijete u pokopište. Miran je bio i kad se je vratio sa sprovoda... Ja sam zaželjela smrt, da me ukine s nogu, kad sam ga vidjela, kako me je onda bez i jedne utješljive riječi namah ostavio samu u pustom domu i pošao k Zorki...

I eto... ima dva mjeseca, i ona je umrla. Nisam se nikada razveselila ničijoj smrti, ali njezinoj jesam... Ali ipak, kad sam poslije čula muža, kako plače... prvi put u životu..., zaplakala sam i ja i sto puta sam požalila, što je umrla. Jer moga Juru ne mogoh više prepoznati... Sada bi prijetio i tukao me, sad bi me grlio. Buncao je ko kroza san... Dalo bi mu i na šalu i na veselje... Napokon se baci sasvijem na piće. Pijan u večer dodje i pjeva, priča mi pripovijetke i usput me kori za sve, što mu na um padne. Kojiput se rasplače i spominje Zorku i njezina Juru, spominje i našu rajnu djecu... Ubit će ga, kuma moja, vino.

— S mjestom je ovo, s mjestom. Sretnu li se dvojica jutrom, pozdrave se i idu u krčmu. Prodju li drugi put jedan mimo drugoga reku: „Baš se hoćemo dobro“ i opet idu piti; i što bi ti prodikala. Nego ti uputi njega lijepo u Ameriku. Luka je umr'o, ne boj se: ne će radi njega upasti u napast. U tudjem svijetu proći će ga tuga, a okanit će se i pića.

— Zar nema u Americi vina?

— Ne će ga biti, jer naši šalju doma puno novaca

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

IV.

Bilo je kasno, kad je susjeda otišla. Dok je Mile mislila kako će nagovoriti muža, da podje u svijet, začu klapanje na vratima i Jurin glas:

— Gospodična Mile, otvorite, molju Vas!

Kad otvori udje Jure u kuću, ustavi se čas, pogleda na okolo, zasmije se i stavi na stô dvolitar vina. Tada se približi ženi pomiluje ju po obrazu i reče:

— Dobra večer, Mile Jurina, jeste li dobro?

Ona se pričini kô da ne čuje, pa reče:

— Čuješ, Jure, u srijedu ide puno naših u Ameriku. Kako bi bilo, da otidješ i ti s njima?

— U Ameriku?... Željela bi ti, da ti šaljem lira, pa da se naučiš lokati, je li? To bi Vam se još htjelo. Mi ljudi, ako pijemo, opijemo se, pa idemo spavati, a vi ženske se dadete po zlu... Ti bi meni navrnula roščiće kô i ona Pere Marku...

Mile problijedi, a Jure se sjeti, da je prenaglio. Pogleda svoju ženu. Velika bremena zgrčila su joj kosti; slaba hrana, tuga i žalost ispiše joj blijede obraze... Njezine zjene se cakle u plavim bjeločnicama i tužno, tužno gledaju Juru plivajući u suzama... Juri se smili na ženu. Uhvati joj jakom šakom tanke prste njezine blijede, voštane ruke i žaleći, što ju je uvrijedio, reče joj milo je gledajući:

— Nemoj plakati; ja se, bôna, šalim. Ta ja sam te i zaprosio radi toga, što sam znao, da si od poštene kuće. Ili si zaboravila: onda si razgrtala robu po žalu... A sada pusti to, pa se napij. Ja ću prvi malo otpiti, a onda ću tebi dati. A pij dobro; sve popij. Vidjeti ćeš, kako je lijepo, kad se malo napiješ... Sve ćeš zaboraviti, sve... Deder ala, Mile, vidi, ovako, ovako pij...

Jure dobrim odkide, pa dade ženi.

— Nisam živina, da ću ti onoliko popit.

— Znam i ja. Tko je vidio magare pijano?... Ne, imaš pravo, ja lažem: i živine se opijaju. Onomadne se uvukla lasica u fratrovu konobu. Cijedilo mu se vino na kašnjik jedne bačve i lasica ližući opi se i zamanta. U jutro ju je fratar ulovio, gdje pijana spava kraj bačve...

Mile se zasmije.

— Tako, vidiš, sada si mi draga, jer si vesela; a ne onako uvijek rimati... Kada si tako dobra, onda ću ti pripovijedati još jednu stvar, a ovo, znaš, neka se uvjeriš, kako su pijanci pametni ljudi. Kazali su mi danas ciplari. Znaš, došli su, a svi su od naših..., pošteni kô zlato. Onaj Šime, on je pripovijedao. Oho!... Otvorio u njih krčmar novu bačvu. Svatko govori: nema vinu mane, nema kô nema... Krčmar se pooholio i stao se hvaliti, da će dati stotinu bankanota onomu, koji mu vinu manu nadje... Sastala se u onom selu tri pijanca. Otidjoše u krčmara i pitaju vina... Čuješ ti, sad lijepo slušaj... Amo se okreni... Tako... Naredili oni vina... Pije prvi... pije, ožimlje ustima, pa govori: ovo vino udara gvoždjem... Krčmar se ruga... Pije drugi... pa zatisne nos i reče: Vino ti smrdi kožom... Krčmar se opet ruga... Treći stavi malo vina na jezik, omuča usta i prolije ga, pa će: — Kako ga mogu piti: udara i gvoždjem i kožom, a ja „čujem" još, da zadaje rogom!... Krčmar opet u rugo... Onomadne, kada su odadnili bačvu, nadjoše u njoj britvu o kajišu... Krčmar je izgubio oklad i platio... Pa još kažu, da vino pije pamet..., mjesto da reknu, da pametni piju vino.

— Jest; vino ispija zdravlje, — reče Mile.

— Zdravlje?!... Evo ja pijem, pa nek mi dodje tko u šake... A gledaj — Jure uhvati zubima stol i odigne ga u zrak.

Žena je zadovoljno gledala u muža, ali se pritaja i brzo lane:

— Nisi ti, Jure, taki prvo bio. Okani se vina, biti će bolje za te.

— Okaniti se?!... pa da umrem! Eno ti Ivana Stjepanova. On se navikao na piće. Okladio se župnik s njime, da ne će mjesec dana živjeti bez vina... Ivan je dobio okladu, ali je u onaj mjesec dana spao deset kila... Znam ja, znam, ne boj se, htjela bi ti, da mene nestane, ali slaba ti nada. Ja hoću piti i dobivati... Meni i momu malomu Juri će biti, a ti se prpaj!

Mile se uozbilji, a on će:

— Šta se mrgodiš? Smeta ti onaj mali, je li? A znaš, ja volim njega nego tebe i sav svijet. I danas je bio sa mnom cijeli dan na žalu... Ja sam krpio mreže, a on mi je napunjao iglu... Naučio sam ga prevrtati se preko glave... Kupio sam mu krenu i udicu, načinio sam mu tunju, pa mali lovi ribu. I brodić sam mu izdjeljao... A on se ne stidi, nego me zove ćaćom, vješa mi se oko vrata, zadje iza mene i zatvori mi oči, pa me ne pušta, dok god ne rečem „mali Jure", a ako kažem samo „Jure," on se ne odazove, jer da sam ja Jure, a on je „mali"... Onda me ljubi...

— Šta me više mučiš? Zašto nisi vjenčao pokojnicu? Ja te nisam zvala...

— Nisi, je li? A prvi put na žalu, kad sam k tebi došao, spominješ li se?!... Otišli smo gore poda smokvu... a ona ti mati, vještica, mjesto da te izgrdi... počela u vas glas: „Eh, djeco, Bog vas blagosovio, Bog vas blagosovio!"...

— Srami se, nakazo jedna; što vičeš; hoće li te čuti cijeli komšiluk... Ne bijaše mi govoriti... Pa sam platila i skupo plaćam svaki dan za ono... Mučio si me i mučiš me. Odbjegao si me i opet se vratio k njoj... a Bog zna, što bi još bila od tebe dočekala, da je nije smrt umorila...

— Jadna ti duša, jadna ti duša... Znaš, reći ću ti sada sve, sve, kako je bilo, neka saznaš, a onda ću ti se

osvetiti, što pretresaš mrtve kosti ... Kad mi je ono pisao Luka, ja sam otišao u nje i sve joj pročitao. Mislio sam tebe i ono naše dijete smjestiti; jesam, kažem ti. Kazao sam to Zorki, a ona me je zaklinjala, da to ne činim, da si ti dobra, da nisi ničemu kriva ... Često sam zalazio u nje i htio sam s njome opet živjeti kô i prvo ... Ali mi ona nije dopustila ... i ja sam se zastidio pred njom ... Razboljela se je ... Hranio sam je, jer nema nikoga svoga ... Ona je ginula s dana na dan kô kaplja s lista na suncu ..., ali je bila vesela i uvijek mi je govorila: „Znala sam ja, Jure, da je Bog pravedan, da ću izići čista kô sunce ... Puno smo se ljubili; bili bi puno sretni, a Bog nas je za muku dao na svijet ... Budi bar dobar svojoj ženi, da više ne trpi, jer si je teško ucvijelio ... A mene pusti, nek mirno sklopim oči. Ne žali me, jer mi se je Bog smilovao, kad mi šalje smrt. Čemu bi mi život? Zar da ti utaman suze liješ kraj mene, a da ti se žena grize, što dolaziš k meni ... Spominješ li se, Jure, one naše stare pjesme:

„Nije korist mislit,
Što ne može biti:
Suho zalijevati,
Da će zeleniti ...“

Prošla je moja mladost ... Puno sam se napatila, dosta je nesreće ... Zna Bog, što radi“.

Onoga dana, kad je umrla, umolila me je, da se ne stidim sina Jure; milovala je svoje dijete po kosi i rekla mu je: „Sinko moj, zovi ga ćaćom ... Ako budeš gladan, hajde k njemu, a on te ne će ... zaapu ... stiti“ ... Mene je zazvala, da će mi nešto reći, ali nije mogla, nego me je jedva dodirnula s usnicama ... Ja sam posadio maloga Juru na koljeno i plačući sam ga ljubio, a Zorka nas je gledala milo, milo, kô nikada prije i smijući se, umrla je ... — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Tišina nasta u kući ... Stijenj uljenke pred Milom zacvijeli, kô da je suza na nj pala ... Vani zauji za čas strašan urlik bure i proleti, a za sobom ostavi prvašnji mir ...

Jure podje rasplakan k ženi ..., uhvati je za vlase, zaokrene joj glavom i htjede je povaliti na tle, ali ugleda suze u njezinim očima, začu tihi uzdisaj i ruka mu klone.

Mile se prene. Sjeti se, što Jure hoće i stresnuvši sobom reče odlučno:

— Što me štediš? Deder samo, neka smo dvije, ako ti je malo jedna! —

V.

Sutradan, kad je Jure pošao u Neretvu na ribarenje, Mile je sišla u mjesto. Na žalu je našla Zorkino siroče, uhvatila ga za ruku i dovela doma. Dragajući i cjelivajući maloga, zdravoga dječaka, koji je u vlas bio sličan njezinu Juri, umila ga je i očešljala. Za tim mu poče šivati novo odijelo.

U večer mu prostre posteljicu, gdje su prvo spavala njezina djeca, i legla ga je na počinak učeći ga moliti se Bogu.

Kad se je Jure drugoga jutra pred zoru vratio kući i užegao svijeću, zastao je zadivljen, videći sina, ali nije ni riječi prozborio, nego mirno legao.

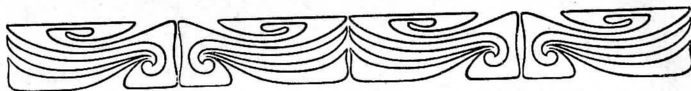
Digao se je, a sunce je visoko poodskočilo. Umio se i preobukao. Tada dozove maloga Juru, uze konac i igle, uhvati dijete za ruku i reče ženi:

— Mi idemo plesti mrežice. Dohrani nam dobru užinu — — — — — — — — — — — — — — — — —

*

Jure se od onoga dana nije više opijao.

IVAN BENAC.

Lanjske godine početkom svibnja čitao je u našem društvu drug N. N. mjesto najavljenoga političkoga predavanja o bratstvu dvaju naroda na veliko iznenadjenje slijedeću crticu:

„Život i smrt Ivana Benca".

I.

Rodio se Ivan od zdrava oca i matere. Imao on starijega brata, koga roditelji više milovali i bolje gledali. Majka ga nije razmazila. U siromaštvu malo se s njim i bavila. A dijete se neko doba isplakalo, a kad mu bilo svejedno, okanilo se toga nekorisna posla. Rano su ga odbili od sise, slabo ga oblačili i obuvali, puštali ga, da puze po tlu, i nije im bilo stalo, jede li pseto ili mačka s njime iz iste zdjelice.

Nemiran je bio mali Ivan. Bacao se piljcima, skakao i tukao svakoga, a čim se na noge uspravio, uvijek uticao daleko od kuće.

Kad malo poodrastao, dao se na more. Gradio brodiće i lovio glamce. Tri put na dan mokar kući dolazio i tri put bio bijen.

Od šest godina prihvatio se motike. Da se svecem ne razlijeni, bacao se kamenjem u vrsnike, a oni u nj. On nije nikad uzmicao i zato je uvijek krvave glave kući dohodio, ali stekao ime „vražje dijete".

Trajao tako do dvanaeste godine, a onda ga otac obukao u novo odijelo i dao mu crveni pas. Momak je obuo

nove novcate navlake i opanke prvi put, i stavio na glavu novu cijelu kapu. Ogledao se svaki čas i bio miran ko janje. Bojao se onečistit odijela, ne htio igrati „na kelikape" s novom kapom, a da mu je i stara bila, teško bi je s glave skinuo, da ne poremeti „franceta" uljem namazanih i gustim drvenim češljem očešljanih.

Kad bi čeljad govorila, kako je lijep onaj mali Ivan, on se je od dragosti rastapao, a kad mu otac reče pred kumom Matom, da je Ivan prava čovječina, da kopa ko prvi momak u selu i da će se proći benavija, bilo ugodno malomu, pa se momče okanilo djetinjarija i ne zapinjalo više ploka, ne diljalo brodića, ne hodalo boso ni gologlavo. Ivan zavijari u ugao svojom malom motičicom, a kopao je s najvećom. Zasukivao je rukave do lakata i pljucao u dlane ko i stariji ljudi prije nego bi počeo trapiti. I poozbiljilo se dijete: puno mislilo, a malo govorilo.

Pretekao mali svu mladost u selu i u ljepoti i u snazi i u pameti.

Kad mu bilo dvadeset godina, rascvao se mladić stasit i kršan.

Ženio mu se one godine brat i on se na piru zagleda u Cvijetu Jurinu. Jedan pogled sastavio je mlade i užego vatru ljubavi u njihovu srcu. Otac mu je to na stolu i opazio, grunuo svoju staru laktom, namignuo joj, zasmijao se i rekao:

— I Ivana ćemo brzo oženiti! — a ono se dvoje mladih zacrvenilo u isti mah i jedno na drugo pogledalo. A kad je Ivanova majka pred Cvijetom pohvalila svoga sina, mlada je djevojka zagrlila staru Andrijanu i obje su od veselja zaplakale.

Cvijeta je ljeti gore na planini pazila stado; na mekoj tratini o dragom snivala, nad bistrom vodom kosu ravnala i ogledajući se pitala, je li prama njemu ona, bijelih zdravih zubi ko snijeg, rumenih obraza ko ruža, bujne kose, an-

gjeoskih plavih očiju ko ljetno vedro nebo, punih grudiju slasti i ljubavi, a srca nevina i iskrena.

A on bi svecem pred zoru pritegao opanke i uputio uz planinu. Njega je opajao miris cvatuće loze i pjevanje ptica. Puna srca dobrote za svakoga, milosrdja i praštanja, hrabrosti i oduševljenja, ko kad je čovjek prvi put zaljubljen, hitao je k svojoj dragoj.

Osvježen jutarnjom rosom došao bi na brdo.

Sunce bi ih našlo gore na malenoj ravnici, gdje sjede na travi. Njoj je raspletena kosa. Mladić je prebire i oko prsta mota, a onda curu k srcu privine i ljubi. Dragi Bože, veselih lica, slatkih li poljubaca! A kad se izljube, mirno puste ruke, milo se gledaju i ne otiru cjelova, da kušaju njihovu svježinu na hladnom tihom povjetarcu, što iz daleka dolazi, puno zraka morskoga začinjeno mirisom kadulje i vrijeska. Gore na brdima caruje mladost i uživanje; gore se ovo dvoje slatko miluje i opijeno ljubavlju zagrljeno zaspe. A koje se prvo prene, budi cjelovima svoje drago. Ono se dugo pričinja, da još spava, i ako polaganije diše, da bolje čuje vruće poljubce, a srce mu jače tuče, lice se sjaji od sreće... A onda ga slamkom draži po licu i usnicama, koje se uzdrhšću, tiho mu piri medju oči, zove ga, budi i prijeti, dok se opet ne zagrle cjelujuć se dugo, dugo...

* * *

Ivana uzeli u soldate. Prije nego podje, odluči se oženiti, jer saznao, da mu Cvijeta nosi pod srcem čedo. Ali se dogodi, da stara Andrijana iza prve napovijedi umre i valjalo odgoditi ženidbu; a da curi ne bude sramote, dovedoše je nevjenčanu u kuću.

Ivan podje u vojsku u Pulj. Tko bi iskazao sva ona čuvstva, tko bi ocrtao bol dvoje mladih?... On ju je po zdravljao i napokon pustio bijelu maramu iz ruke u more...

a kad je ona još uvijek s onoga malenoga okanca mahala, otišao je do krme parobroda i pozdravio je tri puta sa zastavom.

Kad je izgubio svoje malo seoce iz vida, utirući suze slušao je pjesmu drugova:

Četiri ljeta, četiri godine...

a mislio je na Cvijetu, koju je kući ostavio ni curu ni ženu.

Iza četiri mjeseca službe dobi Ivan brzojav, da mu je Cvijeta rodila kćer i da je od rodjenja veoma slaba: tek što je živa...

On učini sve, što je mogao: po punomoći se vjenča sa Cvijetom, koja mjesec dana iza rodjenja umre — — —

Siroče su dojile žene u selu, a držala ga u kući i starala se oko njega Cvijetina majka.

Maloj nadjenuše ime Ane.

Sutra dan što je Ivan saznao za ženinu smrt, morade se ukrcati na brod za Kinu.

Tamo je srtao u smrt, ali možda, jer ju je tražio, nije ju našao.

Za zasluge stečene u ratu pustiše ga godinu dana prvo kući.

S malom u naručaju ušao je u pusti dom, tetošio i ljubio svoje dijete i plakao po cijele noći.

Da ju je barem pred smrt vidio, da ju je poljubio i s Bogom joj rekao.

A ono lijepo malo dijete njezinih plavih očiju potezalo ga za brke i vješalo mu se oko vrata, pa ga je tješilo i hrabrilo zovuć ga:

Ćaća...

II.

Ivanov brat ne imadjaše djece. Staromu ne bilo po ćudi, da ostaje bez odvjetka. Ivanova mala, njegova mezimica, ne će mu sačuvati kućnoga imena. Zato se i odluči te reče Ivanu, neka se ženi.

— Zašto živemo, zašto stičemo, kad nitko od naših ne će uživati? Ženi se, sine, obeseli me, da mogu mirno stisnuti oči. Teško ti je, znam, ali grehota je, da naše prodje na tudje pleme. Ja sam ti našao ženu. Onomadne je bila ovdje, malu ti je ljubila i dragala i žalila je. A ne će nam niti gola doći u kuću.

Ivan se je zamislio. I on je vidio onu zagorku, kako je njegovo dijete milovala i bajama mu davala. A kad se je baš ženiti, zar mu je izabirati?

Ne prodje puno doba, Ivanov otac isprosi zagorku i u kratko se Ivan s njome oženi. Ivan se nije starao, tko je, ni kakova je njegova žena. Uzeo ju je, da mu rodi baštinika na djedovini. Ali kad se selom prosuše o njoj svakojaki glasovi, posumnja on u nju i mjesec dana po vjenčanju navali jedne večeri:

— Nesretnice, što mi ne kaza, da si majka tudjega djeteta, kad te oženih?

Ona se upropasti.

— Mislila sam ... — promuca ... Svak je znao, da sam s pokojnikom ... Poštena sam ... udovica sam, a Bog ga je uzeo ... Rekli su mi, da ti ... sve znaš ...

A njegove se oči zakrijese od strašne srdžbe i tiho, pridušeno, ko da najvećom silom viče, poče joj šaptati hropotom:

— Zmijo, vještice! Zar si mislila, da se tuga sramotom liječi! ... Pa mene si izabrala, mene i ono moje siroče, da se opereš sramote! Bježi, trči, jer ako te nadjem u svojoj kući, kad se vratim, ne ćeš dočekati jutra!"

I tada stisne pest, škrine zubima, pogleda je još jednom i uteče iz kuće.

Crna je bila noć. Oblaci sakriše zvijezde. More je udaralo u razderane i šuplje hridine.

Ivan diže kapu s glave i pušući dodje k morskoj sedri, pa na nju sjede.

— Jao sramote i nesreće! Tko će svijetu na oči. — „Mislila sam" kaže, „da ti sve znaš" ... Zmijo, zmijo! Oh, žalosti, teško li me umori! — — —

Kad se istužio, ostane bez čuvstva i misli, samo slušaše buku valova, koji su se silno razlijegali uvirući se u škripe, škropeći sve okolo njega.

— A sada? ... pade mu na um. — Čemu sam ja baš došao ovamo? Što ću, kako ću sutra? Što će mi reći?

Ivan se oćuti nesretnim ko nikada do sada.

— Čemu mi život pun prekora i sramote? Oh, smrti, lijepa smrti, što me ne uzmeš! ...

A valovi morski sve jednako poju svoju zamamljivu pjesmu i ko da ga vabe u svoj naručaj ..... More najednom zaurliče jače i silnije, a Ivana poli rasprskana voda po licu. On se ne otare, ni ne gane s mjesta. Vjetar, sparni jug kukao je oko njega. On je i nehote mislio na smrt u onim valovima, gdje će ga za čas proći sva bol i sramota ...

— Što se nakanjivam? Ha, ja, ja sam ko i ona Mare Ilijina, što se odlučila utopiti; zagrnula modrinu, ušla u more do koljena, a onda se vratila govoreći: ne ću, ovdje je duboko! — — — Ja sam plašivica — meni je draža sramota od smrti ... Aaa ... zar tako? A ne, ne će to nikada nitko zapamtiti, da je Ivan bio kukavica ... Jest ... bolje je pošteno umrijeti — — —

I Ivan htjedne, da se digne, kad najednom oćuti oko vrata dvije sitne nježne, mekane tople ručice i začuje tiho milovidanje.

— Ćaća moj, ćaća moj — — —

Držeći u naručju svoje čedo plakao je Ivan i cjelivao drago dijete.

— Tko je tebe ovamo poslao, siroto moja, dušo moja! — govorio joj je otac kroz suze ...

*

A kad se je isplakao i iztužio, privinuo je svoju malu golim prsima i pun ucjehe zaboravio je na smrt i sramotu, zaboravio na rug i nesreću, držeći na srcu punu same očinske ljubavi svoju jedinu sreću.

* * *

Kad se je Ivan vratio s djetetom kući, nije više našao svoje žene.

Ona je uprtila svežanj robe i uputila se uza stijene u svoje selo. Putem je mislila:

Kad ju je zaprosio Ivanov otac, nije se htjela obećati nego je majka prisilila:

— Ludo! — govorila je ona — što se plašiš? Jedinica si, imaš bića, a čuškavac[1] sad ni ne gleda na drugo, nego na novce. Kažu mi, a i prilika je, da je tako, da one u Raguželim[2] što budu prevarene, pa se ne mogu udati, daju u primorje. Dvije do tri stotine forinti sve začepi. A šta ti oni gledaju na išta! Pripovijedaju, da je jedan jedva treće godine upoznao, da mu je žena gluha. Pa i školjari se hvale, da prodaju kćeri u primorje ko mazge.

Tako joj govorila stara dvadeset dana, iza kako je umro njezin Marko. Bio on njen komšija, momak od oka, jak i plećat. Pred šest mjeseci vratio se iz svijeta. Zavoljeli se oni. U slatkoj ljubavi ona nakon četiri mjeseca zanosila.

A kad je mislila s njime pred oltar, poklopila ga pola na radji novoga puta . . .

To je ona mislila i uza stijene brzala. Ubila bi se jadnica, sunovratila bi se sa „Skoka",[3] da u njoj ne žive zalog njegove ljubavi. A kada dodje u svoje selo, prošla je mimo

[1] = primorac. Tako ih zovu zagorci, jer kad tjeraju magare govore mu „čuš".

[2] „Ragužela" — poluotok Pelješac.

[3] Skok se zove sunovrat, gdje su se za navale Turaka primorke bacale, da ne padnu žrtvom njihove strasti.

ograde, gdje su se prvo sastajali i milovali, i stupila malomu neurednomu grobištu. Tada klonu ko prelomljena svijeća na niski njegov humak i provalivši u plač, kosu je gulila i lice nagrdila, pa ga bez prestanka dozivala, spominjući mu njihovu ljubav i sreću i svoj jad i žalost . . .

Kroz crnu noć u kamenoj pustinji nabrajala je nesretna žena nad izgubljenim zlatom, dok je u jutro majka svom silom ne rastavi od groba i kući ne odvede — — —

III.

Sutra dan ukrcao je Ivan u ladju težački i ribarski alat i s malom otputovao u Ploču, da tamo u samoći žive. Od toga doba malo se čulo za Ivana. Govorili ljudi, da su ga vidjali, gdje kopa, ili se skiće po planini neumiven, raskosmeljanih vlasi, duge brade s velikim noktima. Svatko je bježao od njega.

Njegovu malu uzeo neki stari Stjepan za čobanicu.

Malo se tko zanimao, što je od Ivana. Samo jednom iza ćaćine mu smrti vidješe ga u oči jematve u rodjenom selu. S bratom se je nešto čuo i tada skočio k moru, izvukao potopljene mješce i isparao ih lukićem. Čeljad je bježala od njega. Mjestom pukao glas, da je Ivan poludio . . . Sud mu imenova brata za skrbnika, a Ivan, kad za to doznao, iščeznuo. Kazivali, da su ga vidjeli u Hercegovini, gdje ore. Netko reče, da je u njegovom varošu služio za momka u župnika, pa utekao i pomagao bačvaru. Jedan težak iz Lovreča pripovijedao, da je s njim u Beču prodavao sitnarije gdje je stekao lijep novac.

Pol godine iza toga evo ti ga pred sud i traži od suca, da mu prikaže bratov račun o ljetini. „Ja sam", reče, „lud, pa sam utekao u svijet, da ne budem bratu ni Vama na smetnju. A jer je teško od luda račun davati, došao sam Vas pitati, kakav račun znate od moga pametnoga brata za me luda".

Kad mu sudac reče, da mu je brat imao puno troška, a da je godina slabo ponijela, izvadi Ivan iz torbaka tri stotine forinta i stavi ih pred suca.

— Evo, reče, ja sam lud, pa sam ovo bez zemlje i pameti stekao. A sada, jer ste mi brata imenovali za upravitelja svrh moje ludosti, uzmite ove novce i pošaljite mu ih...

Sudac ga je gledao začudjeno i preplašeno, povratio mu novce i potjerao ga. A iza kratkoga vremena Ivan bi opet proglašen pametnim.

Ali se svijet sada više bojaše pametnoga Ivana. Svakojake priče izidoše o njemu. On stoji u Neretvi i kopa vražje novce. Vile su mu kazale za travu, s kojom zna, gdje su zakopani. On je sada bogat, ali ne smije za to ni tri dana stati medju ljudima, valja da žive pod zemljom, ne smije se ljepše oblačiti ni bolje hraniti nego prvo. On sve može. Trči preko planina kao koza, ne boij se nikoga, česa se primi, učini, a zna, što tko misli. Ima kćer i nju uči svomu zanatu, pa je mala do sada pametnija od i jedne starice. Jedna je baba kazivala, da će on izgubiti svu svoju silu, ako ga koja ženska osvoji, pa da on zato ne može žensko na oči ko ni vraga .... „Jest, on ima s nečastivim posla,“ kaza jednom Kleme, stari ribar. „Nadjoh ga, gdje kreše stijene i sve nešto govori, što ja ne mogoh razumjeti, a nikoga nema s njim. A da s kim se je mogao razgovarati, ako nije s djavolom?" ...

Takove i slične bajke pronosile se o Ivanu, čiji je muk i samoća svakoga plašila. A ove priče trajale, jer se nije znalo ništa stalna o njemu. Jedva, kad začuše, da se je s bratom podijelio, kad proda sve svoje u selu, kad ga brat gonio po sudu, te u češće dolazio ljudima na uvid, svi u jedan glas rekoše, da je Ivan lud i od toga vremena svatko ga je zvao imenom Ivan benac.

Godinu dana poslije, nego ga sud proglasi pametnim, bio sam i ja tri dana kod njega.

IV.

Evo kako je bilo :

Jedne jesenske pomrke odlučiše gospoda seoska, da bi bilo dobro otići poda svijeću u Neretvu i odnijeti sobom tri para popunica : dva baciti oko školja u Dobrogošću, a s jednim okušati sreću na badu. A ova sreća pripravljala je svakomu neobičan užitak. Ispod ogradjena ušća na naplovu u moru objesili bi o koce popun zaokruživši njim u spodobi slova S. Mreža se bacala u doba oplime. Kako je voda padala, izilazila je riba iz močvare i obilazeći mrežom nije mogla naći izlaska, pa se bacala u vis i u mrežu zaplitala. U jutro, kad bi oseka bila, pristupio bi čamac k mreži, koja je mal ne sva izvan vode visjela, a u njoj se riba bjelasala. Ribar, kad joj se približi, zastane za časak i gleda u nju sa zadovoljstvom.

Doista seoska gospoda imadjahu fin ukus. Oni će doći i loviti. Umorit će se i pristati kraju. Lijepi Jure svarit će „brodet" u malo, u kratko, na svoj način. Ante će križati kupovnoga kolača u zdjelu svojim nožićem, koji on oštri svaki dan i koji mu za sve služi. Ostala će gospoda gledati u vatru i praznu zdjelu i svaki čas pitati Juru, je li gotovo. A Jure ih draži i kori i vara, dok na jednom uhvati s vatre lopižu i ulije juhu u zdjelu. Ogladnjeti će gospoda, jer ispija neretvanski zrak, a trud budi glad. Kad se nasrću juhe, iskrenuti će Jure ribu na kormilo, koje je prvo pomnjivo oprao. Nije, da ljudi ne bi mogli i iz pladnja jesti. Jest, mogli bi, ali se ne ćuti ovakova slast. A kada izjedu u petoricu šest kila ribe, hvale kuhača i troše vino. Gospodin Ante će zaboraviti, da bi trebalo najprvo čekati patke i da se je pohvalio, koliko će ubiti lisaka. Piju i razgovaraju se, kako je bolje, da su ovako danas učinili, nego ostali doma. Jer što će im krčma, što li karte ! Bolje je promijeniti. Pa tko bi bio ovako slatko kod kuće jeo !

Birana su se gospoda ovoga puta sastala.

Bio je načelnik seoski, koji je znao cijeniti dobar zalogaj. Uza nj se kočio činovnik od divone, koji je govorio, da je on prva vlast u mjestu (imao je jedanaesti razred), pa je tu vlast i iskazivao na svakome, tko mu je nije htio priznavati, dok je inače uvijek oba oka stiskao, hvaleći svoju dobrotu, kad su čeljad umiljata. Uza njih bio sam ja uvijek u poslu najzadnji iza moga dobroga Ante, „paruna" od čamca i gospodara mreža. Jer Antu sam ja uvijek slušao. On na primjer sjedi na krmi. Medju nogama mu je „damigjana". Ja sam na vrh prove i gledam, kako brod siječe more. Ante će me zazvati. — Što je ? — ja ću mu. — „Dodji amo". — Šta ću ti ! — „Dodji, bolan". A kad dodjem, reče mi : „Ulij mi čašu vina". A ja mu ulijem, jer zaslužuje. Ta kako bi se drugčije i nasmijali. S nami je Jure i još jedan mornar. Došli smo u Neretvu, bacili popune. Poda svijeću ne mogosmo, jer zapuhao burin. Gospoda su bila gladna, pa su ranije večerala i legla. Sutra dan posluži nas zla sreća. Ne uhvatismo ribe, a dolnja bura ne dala nam kući. Reda je tražiti hrane. Jure nam kaza za Ivana, pa podjosmo k njemu.

Nadjosmo čudaka pred svojim stanom, gdje priča opanke.

— Pomoz Bog, Ivane !

— Bog Vam pomogao ! — odgovori čovjek.

Činovnik mu se približi i za čudo govoraše s njim umiljato, da bi čovjek promislio, da on nije prva vlast u mjestu.

— A koji si ti ? — Ivan će.

— Ja sam „rečivitur".

— Ne, nego ti si onaj, što si me multao lani radi ribarštine.

— A, ha, e po čem baš, ono te je bio brat tužio, pa kako ti je prošlo ?

— Ništa, bilo, pa prošlo. Da, gospodaru, a ti si gladan.

— Baš gladan ! Sa mnom je i načelnik. Nego spravi to malo suhe svinjetine s kupusom. Vidio sam, imaš ga, hvala Bogu.

— A, načelnik ! Onaj, što je pred tri godine pisao na sud, da sam lud, pa mi stavili brata za skrbnika. Nego ništa, nisam onda pametan ni bio ! A vi ste gladni. Dobro, hajdete dolje k vodi, gledajte Neretvu, jer ste vi sigurno u komisiji, a ja ću vas zovnuti, kad bude gotovo. E, ruka ruku mije ! . . .

Podjosmo k moru.

— Suha mesa i kupusa. A samih sredica ! — govorio je činovnik divone.

Vrijeme je prolazilo. Na jednom eto Ivana k nama. Držao je kapu ispod pazuha i rekao :

— Gospodine rečivituru, ako Vas ljubi, dodjite na užinu.

— Uljudan je ovaj Ivan, — reče činovnik. — Da sam ga prvo znao, ne bih ga bio oglobio.

Kad dodjosmo blizu Ivanova stana, reče nam, da posjedamo na travu. Kad smo sjeli, zaviče :

— Čekajte, gospodo, nije još gotovo. Promiješaj to, mala. Uh, baš si slaba, daj meni taj palj.

Malo iza toga donese Ivan pred nas čanak, a u njem šest drvenih kašika.

— Izvadite kašike, — reče Juri. Jure ih izvadi iz zdjele.

— Sada će odmah biti gotovo, počekajte, — govorio je Ivan i miješao paljem. — Pasja vjera, ne će da smekša . . . Ali sve isto, oštrih su zubi, a glad nema očiju . . .

Na jednom dodje k nama noseć lopižu.

— Tamote se, da vas ne polijem ! — vikne i izlije iz lopiže zelenu juhu.

— Ali vi ćete sve zajedno jesti, gladni ste. Na, eto, vraga proždrli ! Uvijek vam je bilo malo, sad se bar najedite.

Ovako govoreći iskrene iz lopiže sedam do osam cjepanica zelenike, pogleda nas sve naokolo i zakima glavom. A mi se digosmo i utekosmo.

— Dolazi li mu ovako u češće? — govorio je od straha uprepašćeni činovnik. — S njim bi valjalo u ludnicu...

Dok mi ovako u razgovoru, banu iz sela ulak i javi činovniku, neka se odmah žuri kući, jer dolazi sutra inspektor.

Činovnik se smete i umiljato moljaše sve nas, da se požurimo.

Ja ostadoh, a družina se u čamcu otisne od kraja naprežući se, da čim prije dodje doma.

Zametnuh se puškom i podjoh k Ivanovoj kući. On me ugleda i nasmije mi se, pa mi mahnu rukom.

— A, šta ti se čini? Šta ti kažu, je li im hrana pala u slast? A ti i Jure i Ante biti ćete gladni. E radi njih ne mogoh ni za vas navjesit druge promjene. Nego daj mu, mala, malo sira iz mješca, nije on ko i oni.

Dok on to izreče, ukaže se preda mnom lijepušasto, čisto odjeveno žensko dijete od šest do sedam godina i pozdravi me.

— Vidiš, to mi je kći — govoraše Ivan. — Znaš, od pokojnice. Pametna je i poslušna, ali me je strah, jer je lijepa. Ona mi u svemu pomaže. Ona ide svaki drugi, treći dan „pod kolovrat" — uru hoda — i izvede stricu Stjepanu ovce na pašu. A ne plaši se nikoga. Usred ponoći je pošalji dolje u Viskićev stan po vodu, ne boj se, podje. E, ćaćino je ona dijete! A, Ane! — i pomiluje otac kćer.

— A gdje ti spavaš, Ivane? — upitah ga ja.

— Nek ti prvo pripovjedim, pa ću te odvesti doma. Dok sam još živio s bratom zajedno, odredili me, da radim ovdje i iskopam lokvu za vodu. Mislio ja, gdje ću kopat: litica — gvoždje, a ne dadu mi ni trapnja, ni čekića, ni

praha, ni kordovana. Kopao ja vinograd i pazio kravu, a iz kuće mi u rijetko hranu donašali. E, a ja trpio i mučao.

Jedan dan dodje mi brat i uzvika se na me radi lokve. Ja muči i trpi. Čekaj poslije toga jednu nedjelju, čekaj drugu, ne će da mi šalje hranu, a ja ne budi lijen — zaklao kravu. Najeo se za dva, tri dana. Počelo meso smrdjeti, a ja s njim pod lozu. Da si vidio do godine roda na njoj! Netko mi to javio bratu, i on i ćaća mi poslali, što je bilo od potrebe, da iskopam lokvu. Imao ja pušku. Dok bi bilo hrane, radio ja štogodj, a kad bi nestalo, ja bih puškom u lov. I tako loveć ranih zeca. Zec ranjen uteče, a ja za njim, dok mi se ne zavre u nekakav škrip. Ja se provučem, pa za njim poda zemlju. Kad ja dolje, a ono špilja. Objesili se mosuri i cakle se, ko da si ih posuo dragim kamenjem. Capam ja po špilji i ugledam rupu... nego, što kažem — ajde k meni.

Mi se digosmo i učinismo dva tri koraka, a on nastavi:

— I onda stigoh u stan, donesoh, što je bilo od potrebe, zapalim dvije mine i poručim bratu i ćaći, da sam ja i zec našao lokvu, da je onake ni usred Mletaka nema.

Još Ivan nije ovo ispripovijedio, reče mi: — ajde, udji — i pokaže prstom.

Bio to izmedju gusto posadjenih divljih drača, koje pripovjedači vole nazivati akacijama, malen putić, a kad poprodjem s njim pet do šest koračaja, ugledah slamnati krov nad zemljom, a pod njim rupu sa nekoliko stepenica. Sidjoh niza nje i udjoh u Ivanov stan.

Lijepa je Ivanova kuća, lijepa i prostrana. Voda je nacijedila po zidovima stupove i zastore, a povrh glave iznizala tanke prozirne listove. Ja sam ih dugo gledao a Ivan je bio veseo gledajući me zablenuta, pa mi reče:

— Što gledaš? Ono su, bolan, grivne duhana — i nasmije mi se.

Stan Ivanov je dosta prostran. U jednom uglu je napravio postelju, do nje mu je u udubini velika škrinja, a iza nje posteljica za malu. U jedan široki šuplji stalaktit stavio je Gospinu sliku, pred kojom je gorio svijetnjak i obasjavao tanke stijene stupa, u koje su se uvalili gotski prozorčići.

Alat je stavio Ivan u drugi ugao. Dvoje osti je položio stranom, a odijelo objesio.

Na jedan stalagmit nasadio je veliku ploču, da mu služi za trpezu, a tri druga oko nje je posjekao čekićem i lijepo izgladio za sjedjenje.

— Ovdje je bio jedan kip, pravi pravcati čovjek, kad cilja. Ja sam ga otparao i prenio na jendek, gdje su mi vrše. Svezao sam preko njega štap. Ob noć on straži stražu, a ob dan se kupa u jendeku. Nema Neretvanca, koji bi mu se približio. Misle, da je ono bedasti Ivan s puškom, a Ivan u kući spava.

— A vidi ovdje ovo pilo. Kaže stari Stjepan, da su na njemu vile robu prale. Je li da, da je smiješno? Ondje spava, kad su hladne noći, moj zec.

— Kakav zec ? — upitah.

— Onaj znaš, što sam ga ranio. Ovo je bila njegova kuća. Ja sam ga liječio i mlijekom napajao. Bio se pripitomio. Nego kad ozdravio, izleti ti ga van, pa zbogom, moj Ivane ! Mislim ja, vratiti će se. A dà. Biti će našao curu. A živina se u ljubavi razlikuje od nas. Mi postanemo pitomi, živina podivlja . . . Čekaj ga ja i dva mjeseca, a zeca nema. Kada došla zima, evo ti ga jedne večeri, dovuče se i leže na svoje staro mjesto. I od onda češće dolazi doma. Ja sam mu stavio crvenu vrpcu oko vrata, da ga ne bi tkogod ubio . . . A sada hajde, pa malko založi. Gladan si.

Mala Ane mi je stavila na sto sira i kruha ; ja se stavih na posao.

— Što ti kaže stric Stjepan, je li ti još dobar ? — upita je otac.

— Dobar je on, ćaća, nego me uvijek ljuti. U večer hoće uvijek, da me on pokrije ćebinom, a ne zna, pa me onda prekrsti i hoće da me poljubi, a ja ne ću. Ružni su mu brci, prava metla.

Mala se tada malo zacrljeni i pogleda kriomice ćaću, pa ponikne glavom.

Ivan mi reče :

— Njezine oči ! — i poljubi dijete . . .

— Čuješ, Ivane, — ja ću mu, — ti mi reče, da je ova spila bila odredjena za lokvu. Što će reći, da si ti sada u njoj ?

— Što će reći ? Poludio ja ko poludio ! Kopaj, sadi, stiči i trudi, a brat po selu šetaj. Kad budi u trgačinu, evo ti ga, a Ivana ni ne zapoznaje. Kadu masline, ne daj mi ulja. Meni dodijalo, a u to i ćaća umr'o, pa učinio križ i razdijelio se.

— A kako si se ono od žene odcijepio ?

— A, moj sinak ! Prevarili mene. Rekoše : kupi varićak bajama. Ja uzeo, a koji će vrag misliti, da su šuveraci. A, baš sam pogodio na onu pravu. Stavila ti se curica u svilu i postočiće ; ni nogama ni jezikom ne mirovala. I uvijek mami mojih truda. Ja sam je prvih osam dana trpio, a onda mi se prevrnulo preko glave, pa joj osijeci : „Znaš, ženo, ako si ti pronor, ja nisam vrelo." I vidi čuda : unizila se pasja vjera i dobra mi bila. „Nije ovo mani" — rekoh ja. I pogodio sam. Ti znaš već sve, kako sam je potjerao i kako je rodila mule. A eto je tamo, nek se prpa. Nego hajdmo u vrt, ja valja da malo kupusa okopam.

Izišao sam s njim van. Iza kuće bio mu velik vrt pun zeleni, okružen gorom. Rašeljke je na višnju, a trn na krušku navrnuo. I rasadnik je amerikanske loze zasadio.

— Ti dobro živeš, te se znaš na svaku ruku prometnuti — rekoh mu ja.

— Vidi ovaj glavati kupus — reče on. — Lani sam imao isti ko i ove godine. Nego brat mi bio mergindžija i radio, da će tu usaditi vinograd. Pred večer izilazio ja pred kuću i pri mjesecu gledam u moj kupus. U ime oca i sina . . . počeh se ja krstiti. Vidim „Orba".[1] Sakrih se u kuću. Tako za pet, šest dana. Hm ! prosto mu sve, ali što mi kupus pohara ! Sedme večeri uzeh ti ja pušku i čuvam. Orbo opet dodje na kupus. Ja da ću bliže, a on noge diže, ja na se, a on opet pase. E, zlo je : prikaze su gore nego nakaze. Meni žao, da sam plašiv, pa se odlučih, nategnuh vuk, a moj orbo na zemlju. Pristupih ja k njemu, kad što vidim : bratovo magare. Tužio on mene, ja njega i nikomu ništa.

Ivan je okopavao kupus, a ja se šetao naokolo diveći se radinosti Ivanovoj i ujedno se čudeci, kako ga ljudi drže bedakom. Da rečem pravu istinu, ja sam ga veoma zavolio i u pameti mislio na sve, što sam danas kod njega vidio i čuo, pa sam se pitao, otkuda ovomu osornomu čovjeku ona ljubežljivost i nježnost sa svojim djetetom ? Kako da on ima prijatelja ? Tko je taj njegov stric Stjepan, što „pod kolovratom" žive sam samcat ?

— Ivane, — rekoh mu — kako to, da je tvoj stric Stjepan sam ?

— A kako će! Zarekao se još iz mladosti ne ženiti se, a sa svijetom se ne može pošteno živjeti.

— A zašto se zarekao ? —

— Sada ću ti kazati. Bila su njih trojica. Tepo Bilas, Jure Rošić i moj stric. Tepo Bilas bio kljast, pa ga ni jedna nije htjela. Jure Rošić i moj stric hodili u dvije sestre, pa ih prevarile. Da, nisu ih one prevarile, nego ih mati obećala za drugoga, a ćaća hodio za materom.

[1] Vukodlak u spodobi magareta, koje leti.

Ona dva se odlučila ne ženiti, a Tepo Bilas, kad ga ni jedna nije htjela, zavjetovao se uzeti bludnicu. A kako iz sela nije izlazio, nije se nikad oženio, jer je u nas nije mogao naći. E tako je onda bilo ! — reče Ivan i uzdahnu.

— A, vraga, ti se šališ, Ivane. Ili nema još cura po svijetu ? Lako mu se bilo promučiti.

— E kad baš hoćeš, kazati ću ti, zašto je on htio uzeti bludnicu. Jer i ako si mlad, vidim te pametna. Znaš, jedan put otišao on na bad gruvati jegulju. Doletio od nekud gak i odnio Tepu na biskupa.[1] Jadan Tepo kušao, kako bi do kraja, ali mu nije bilo moguće. Učinio sto zavjeta, pa sve jedno. Kad mu ništa nije pomoglo, zavjetovao se uzeti bludnicu. Odmah potla toga dodje opet gak i odnese ga natrag na bad. — Ja se zasmijem.

— Ivane, ja ću k tebi na večeru. Idem na glavicu čekati patke.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Iza večere leglo je dijete. Ivan je kćer pokrio i molio očenaš ovako :

„Oče naš, koji jesi na nebesim ! Sveto je ime tvoje. Daj nam da pridjemo u kraljestvo tvoje. Budi volja tvoja. Kako na nebu, nek bude tako i na zemlji !"

Mala mu je odgovarala. Iza molitve leže i Ivan, a ja uza nj.

Kad sam se u jutro probudio, ja sam s udivljenjem gledao, kako Ivan spliće pletenice svojoj maloj.

— A sad hajdmo k Stjepanu ! — reče mi ujutro Ivan.

Otidjosmo. Putem mi pripovijedaše Ivan o svemu i svačemu. Ja svratih govor na Stjepana. Evo što saznadoh o njemu.

Stjepan je dobar čovjek, kakovih je malo naći. Žive u samoći, jer bi s dobrotom medju ljudima ostao i bez

[1] „biskupom" zovu na ušću Neretve znak na jednom prudu u moru, koji odvraća mornare, da ne nasjednu.

košulje. Ivan mu pomaže kopati. Stjepan je sve njemu ostavio. Starac žive sam samcat. U jutro se spusti putinom k moru. Idući baca na stranu kamenje, što mu se na putu namjeri. — „Mogao bi tko posrnuti" — reče stari. Kad dodje k moru para čupke i kunjke, bere štir za hranu, kupi ljeti sol po škripima, a onda se uvali u zasjedu i tu cijeli bogovetni dan s ostima u ruci knja. On malo kada donese kući ribe, a i to ako s udicom uhvati. Starac zar ima nasladu gledati u more i u ribu, koja se ispod njega slobodno šeće... On je malo gluh. Dogodi se, da ljud u blizini putem prolaze i zovu ga, a on ne čuje. Stjepan često sam sobom govori. Pred večer dodje doma i kuha večeru. Sve valja da on sam uradi, pa ne dopušta nikomu da mu što u kući redi.

Stjepan vjeruje u prikaze. S vješticama se je, kako on veli, puno puta borio, a mora ga i sada koji put tare. Morskoga čovjeka je vidio u Neretvi. Ima ruke ko i mi. — — — Stari zna pričâ i pjesama i pripovijeda ih u češće maloj Ani...

— Sad ćemo k zasjedi — reče mi Ivan, — ajde za mnom i pazi, da nas stari ne ugleda. Vidjeti ćeš...

Spustimo se k moru. Ja sam virio. Starac je tukao kunjke i lupare... i bacao u more, u koje su bile uronjene osti. Okolo ostiju bez ikakova straha oblijetala je oborita riba, zubaci i lubini. Kad su izjeli ono bačenih školjaka, strugao je starac po litici morsku travu, a riba je požudno jela.

— Eto Vam, nema više — govorio je stari.

A Ivan me potegne za rukav.

— Ovako sam vidio, da u Beču hrane ptice, — reče mi, — a gledaj, je li svaki zubatac ko janje. A zaludu, ono je staromu zabava.

U to se Ivan digne, a ja za njim i pristupimo k starcu.

Kad Stjepan ugleda Ivana, ne makne se, ali kad mene opazi, gdje gledam u more i smijem se, nadigne osti, potegne se i izvadi jednog lubina od dva kila...

Ja nijesam gledao starca, kakav je u tom času bio, nijesam se obazirao na Ivanovo začudjenje, niti sam mu išta rekao, kad je užeo plećima, niti slušao, kako je starac smeten i crven na svoje opravdanje rekao: — Bog je sve stvorio za čovjeka —; nego sam mislio, da čovjek koji živi bez ljudi, nije ni bog ni živina, nego da dolazeći iz samoće pred ljude radi njih takovim može da postane...

Ovako misleći uspeh se slijedeći ih „pod kolovrat."

Tu je Ivan i stari mjerio širinu vrata na pojati, jer je trebao novi drveni gornji prag.

Poslije podne sva trojica podjosmo k Ivanovu stanu.

Ivan će mi:

— Niko, danu ti meni kaži, šta misle s ovom Neretvom. Ovako ni suho ni more, a od groznice narod u licu ko i onaj glib. Eto i dvadeset godina uvijek trube: presušiti ćemo, urediti ćemo baš ko i jezero. Nego jezero Ilija[1] presuši i bez njih, a ovo?

Ja mu na dugo pripovijedah. Rekoh mu, kako je more prvo najmanje do Opuzena dopiralo, ako ne i do Vida. Stare ruševine rimske nalaze se sada pod naplovom skoro ispod morske razine. Valja za to, da se je cijela okolica malo po malo prosjela. — Vidiš li, Ivane, onu tvoju spilu. Ovakih je puno i ispod sve one ravnice Neretvanske. A spile je voda izdubla prije, kad je ovaj kraj bio puno na višemu od mora nego danas. Što trešnja, što voda čini, da se kamenje nad spilama u njih obara i cijeli kraj malo po malo pada. Zar nisi čuo, kako se ono obaranje u češće javlja; rekao bi: topovi pucaju ili iz daleka grmi...

* Ilija = ljeto; o Ilijinu dne je najveća vrućina.

— Ono žar? — presiječe me Stjepan. — Ono ti je, brate moj, car Narun. Skočio Narun s norinske kule u rijeku, a prvo zavika: „Što sam u Vidu vidio — vidio, što u Trpnju pretrpio — pretrpio, a što u Norinu zanorio — zanorio!" — I od onda ti plaši iz rijeke i u mukama paklenim riče, da u cijeloj Neretvi odlijega. — — —

— Govori, Niko, naprijed — reče Ivan.

— Kad se počeo pustošiti kraj, kroz koji Neretva tekla, voda odnašala zemlju, a rijeka je sobom gonila. Gdje se voda s morem na ušću sastaje, onaj se naplov počimlje na dnu taložiti. I tako malo po malo od petnaest stotina godina zatrpao je naplov stare gradove za kojih deset stopa i nasuo cijelu ovu dolu pred nama. A, jer je ovdje snešen cvijet od zemlje, grehota je, da ga more raduje, pa odlučiše cijelu ravnicu presušiti. Trebalo najprvo spasit ovo naplova od vode. Učiniše novu rijeku i suziše vodu medju bregove. Nego pogrešiše, što ne uradiše još po jedan brijeg malo podalje, da sačuvaju polje za vrijeme poplave. Ostaviše put na nekoliko mjesta za natapanje. Navališe i kamenja sa strane mora, jedno, da valovi ne smetaju, a drugo, da se naplov zaustavlja. Vidio si, kako je dobro nasulo. Nego imalo se učiniti i drugih nasipa, a to radi morske struje.

Radja se nekako zaustavila, jer nemaju za koga raditi, a i Bog zar tako htio, da se Neretvanac ne pooholi. A trebalo je još uraditi ili ne mrčiti ruku.

Sedamdeset i pete izašao je zakon za presušenje Neretve. Tri godine iza toga ustupiše neretvanske općine državi dvije trećine blatija za to, što se ona zauzimlje urediti rijeku i presušiti blato. Iza toga se nešto uradilo, ali se i potrošilo mnogo bez potrebe.

Vlada ne da više novaca. Proglasila je dapače ovu nizinu ribnjakom. Tudje bi banke dale, ali onda će nam tudjin u kući zapovijedati. A naši bogataši ne ulažu novac

u ovakova poduzeća, jer im lihvom nosi bez ikakove brige do dvadeset po sto čista dobitka. A ipak bi korist bila vrlo velika. Neki inžinir izračunao je, da bi se od dvadeset hiljada jutara moglo spasiti dvanaest hiljada uz trošak od milijun i pol forinta. Koristi bi dakle bilo preko milijuna forinti. A ovaj dobitak valja da pane u težačke ruke našega čovjeka, Neretvanca.

Ja sam još dugo dugo govorio i zaboravio, da imam pred sobom neuke težake. Ivan me na jednom presiječe:

— Oprosti, na kojoj si... A ja ću ti i drugu reći. Neretvanac je lijen. On ima dosta zemlje, koja mu uvijek radja. Jedino krčma i groznica ga tuče. A on ti je pohlepan na ribu. Dosta mu je svega, pa se za drugo i ne stara. Ako mu šta rečeš, pri bukari pripovijeda, kako je Neretva imala biti drugi Misir i viče na vladu, a može biti da vlada ima razloga, zašto ne da novaca... Kad su presušivali Rastok, pitao ja agu u Hercegovini, zašto vlada u njih prosiplje oniku jaspru, a u nas ne će da Neretvu presuši. On mi reče: „Čuješ me, Ivane, da batalite zastupnike, pa budete bez njih kô i mi, i da je Dalmacija sultanova zemlja ovoj državi dana na uredjenje, i za vas bi se radilo kô i za nas"... Može biti da ima i razlog, jer se gdjegod skrbnik više stara za djecu nego otac ili mati. A mi kad nemamo nikoga, imali bi sami po sebi raditi. Zar bi bilo truda Neretvancu jendečiti i ogradjivati, pa puštat u ogradu mutnu vodu, a čistu vraćat u jendek? Što bi mu bilo i koce zabijati, pa ih pleterom oplesti i glib zaustavljati? Ja tako radim i spasio sam lijepe zemlje. A Neretva, ne boj se, uvijek dobro nosi. Eno rekao si, da su suzili Neretvu u bregove, jer onda ona sama dube korito, pa vidiš ipak valja, da ga svake godine čiste. A u more, koliko je gliba do sada nanijela? Ako ovako bude napredovala, moći će se do mala po suhu na Pelješac.

*

— A što ima na Pelješcu? — upita oca mala Ane, koja je taman došla iz paše.

— Ima lijepih, slatkih maginja, koliko ti duša hoće — reče Ivan.

— A kakove su? Ja bih htjela znati: nisam ih se nikada okusila.

* * *

Večerasmo lubina, što ga ubi Stjepan ostima, a bilo i vina. Odakle, nijesam se mogao domisliti.

Po večeri reče Stjepan maloj Ani, neka zapjeva onu pjesmu, što ju je danas naučila, da vidi, da je nije po čem zaboravila. Dijete se malko nasloni i sitnim glasom pjevaše pjesmu o dvjema sestrama Ani i Ljiljani.

Mala je veoma lijepo pjevala. Ja pohvalih nju i Stjepana. Ivanu se pjesma nije svidjela.

— Je žensko vragu podobno, — reče on, — ali da će sestra sestru iz zavisti zaklati, ne mogu vjerovati. A Ane je bila luda kô luda. Htjela se pokazati, vratiti zlo dobrim, a onamo činila, da joj materi padne kap. To su, moj Stjepane, sve šuškarije...

Po večeri izidjoh s Ivanom pred kuću. Bila je blaga noć. Nebo je vedro, a pomrčina. Onamo iz daleka uz kraj vidi se vatra na tihom moru, pa se sve više blizi. I glas od onamo dopire do nas, glas mekan i razbludan jedne ženske. Sve jasnije i jasnije čuju se njezine riječi, zamamna je njezina pjesma, pa opija kao i zrak, kojim još struji miris mlada vina.

„Mladjano momče kradom se krade,
Da ljubi lice djevojke mlade.
Oj dušo draga, dušice moja,
Kako su topla njedarca tvoja".

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Lagano se gube akordi ove pjesme, odzvanjaju negdje u uvali i opijaju u ovoj tišini, u samoći.

— Što ti je! — prodrma me Ivan. — Šta si se okamenio? Niko, Niko, slabo ćeš ti proći, ti se puno upiješ u ono, što je lijepo.

— Oh, pa i ti znaš, što je lijepo!

— Nego šta! Misliš, da je Bog samu tebi oči i uši dao. A da je vidiš! Udovica je ono, mlada je, joguna, a u cijeloj Neretvi nema joj u ljepoti para. I ona često zalazi amo u lov i mata me, mata kô zmija ptičicu...

Glasovi pjesme još zvonkiji i miliji šire se zrakom. Ja postajem neustrpljiv i gledam u Ivana. Njegovo je lice namrgodjeno, oči mu se stakle; stiska šaku.

Pjesma prestane, a ispod nas ču se glas lijepe udovice:

— Ivane, Ivane, doodji...

A Ivan se diže i otidje nekud. U čas se vrati s velikom bajamovom taptinom i sjekirom.

— Bjež odatle! — reče mi divljim glasom. Kad se digoh, on baci taptinu na zemlju i stane mahati sjekirom, da isteše prag za vrata Stjepanove pojate.

— Ja radim, a sada nek ona viče — reče on.

Malo iza toga maknu se vatra na moru. Udovica se udaljivaše sve dalje i dalje. Na jednom zatitra njezin prpošni glas.....

„Oj Ivane, budalasta glavo!" —

* * *

U jutro se digoh i ne nadjoh Ivana u kući. Jedva pred podne vratio se on trupinom s Pelješca. Kući je donio skuša, što ih je ulovio na panulu i krtočić maginja za kćer...

Popodne je. Ja i on sjedimo u spili. Na jednom dotrči zasopljen čovuljak s punom vrećom na ramenu.

— Spasi me, sakrij me, kumim te živim Bogom — vikao je on u zdvojnosti. — Uhvatiti će me finance...

A Ivan pristupi skrinji, pomakne je s mjesta. Ukaže se rupa. U nju baci vreću sa čovjeka, pa onda i njega spusti dolje i opet stavi skrinju na mjesto.

U taj čas dotrkaše dva oružana financijska stražara i po svom običaju stadoše vikati.

— Što vičete, — ja ću — — —

— Kamo je utekao? On ga je sakrio. U ime zakona kažite Vi, gdje je.

— Vidite, da ga ovdje nema — rekoh im ja.

— Lažete ! Mi smo ga vidjeli, ovamo je utekao.

— A kako vi smjedoste u tudju kuću bez dozvole općine? — ja ću.

— Ovo kuća ! Ovo je spiletina, jama za razbojnike i kontrobandijere.

A Ivan ih gledaše neko doba. Tada uze osti i naperi ih na njih.

— Marš iz moje kuće ! — zakrivi se on i navali ko bik ostima . . .

U tili čas izgube se obojica van. Valja da se sjetiše, da je Ivan lud !

Pred večer pusti Ivan sužnja na dvor. On je poznati kontrobandijer. „Ne radi on iz dobitka, nego za dobro naroda". U Hercegovini slabo plaćaju duhan. On im ga trostruko plati.

— A kako bude seljaku, kad ga ne donese na vagu? — upitah ga.

— Ništa. On od mene dobije, recimo, sto forinti. Na vagi ne bi ni trideset. Kad bude pred vagu, upali kuću i javi, da mu je s kućom izgorio i duhan. Kuća mu ne valja ni dvadeset forinti, a on je ipak za svih pedeset na koristi.

— A zašto ga sade? — reče Ivan. — Neka sade lozu . . . Vino im je ljupko. U polju filoksera lozi ne će nauditi, a rodi uvijek. Zaludu, komu Bog dade u svemu, uskrati

mu u pameti. A ti, moj čovječe, okani se toga zanata, a prihvati se motike i mašklina.

— Ne mogu ! — reče. — Meni je ovo život. Davao mi brat novaca i hranio me, samo da se okanim, pa zaludu, ja sam uvijek ginuo za prvašnjim životom. Utekao sam izvan grada, zamijen'o svoju novu robu s jednim siromahom i opet ovamo doletio. Kao da sam se preporodio, kad sam za pomrčine noćne uz pucanje gromova i silu mora prevažao prvi put iz nova dvadeset vreća duhana. Mene veseli zuka financijskih taneta, što mi gdjegod oko glave lete. Ja nemam straha, jer Bog me čuva, što pomažem siromahu. A kako me blagoslivlju, kad im dam vruć novac. Kako me vole, kako me čuvaju, kako me sakrivaju, hrane i tetoše — — —

. . . Pa ja da ostav'm ovaj život, ja, koji ne radim za se, koji sam uvijek siromah — — —

— A ne znaš ti, da kradeš. Onaj duhan, što ga odneseš, država bi skuplje prodala. Čim ona više novaca ima, narod plaća manje poreza — rekoh mu ja.

— Je, a gdje je agina četvrtina, što je ovako ne plate?

— A onda kradeš i agi.

— Pa što za to ? I njihovi su stari kmetu prvo sve ukrali.

Tada reče Ivan :

— Čuj me malo. Naučila se mačka lizat žrvna. Ili žrvna razbij, ili mačku ubij . . . druge nema. A tebi je na volju, pa radi, što hoćeš i kako hoćeš, ali k meni ne zalazi više. Ja hoću imati svoj mir. Spas'o sam te u ime božje, ali, brate, nije pravo, da ja ginem radi tvoje nepameti. Reko si, da te Bog čuva. Nek ti bude, a kad znaš, da je tako, što je potreba, da te ljudi učuvaju ? Ti mi zdrav i veseo bio, ali u moju kuću više ne zalazi u tom poslu . . .

Lukavi čovuljak odnio je duhan i sakrio ga vani. Mene je izazvao i kazao mi, da je u svom današnjem skrovištu svega vidio.

— Užegao sam svjeć'cu, što je uvijek sa sobom nosim. Ima Ivan u onoj jami bačava punih vina, ima ulja, suha mesa i sira. Ima i duhana, a meni se još ruga. A u skrinjici mu je puna kesa n)vaca... Ja mu n'sam u ništa ticao. Kažem ti, bogat je)n čovjek... Ali čemu mu bogastvo, kad mu n)vac utaman leži?...

Kontr)bandijer me nije cijele večeri pustio. On mi je pričao svoje doživljaje. Ivan je dovršavao drveni prag.

U samu noć dodje po me brod. Ja se opr)stih s Ivanom.

— Ivane, ako te budu mučili radi onoga današnjega i ako ti i drukčije bude od čega potreba, dodji k meni.

— Hoću, Niko! A do godine, ako ti Bog da zdravlje, doći ćeš opet u mene i ostati cijeli mjesec. Ne b)j se, ne će ti biti slabo. A znaš, naučiti ćeš mi malu čitati i pisati, jer mi je žao, da ostane neumitna...

— Hoću, Ivane, hoću. — I ja ga dugo promatram, da zapamtim njegovo lice. Kao da sam slutio, da ga ne ću više nikada vidjeti.

V.

Nadodje i zima.

Bilo je kršno vrijeme. Jugo-istočnjak sa susnježicom uspjenio je more, na komu se je nakupilo na tisuće pataka, noraca, krža i ostale vodene ptice, što ju je led potjerao u vruće more. Jedini galebovi kričali su i neustrašivo oblijetali, ne bi li gdje naišli na osamljenu, na pola od leda smrznutu patku, da je kljunu u glavu i ubiju, a onda po malo izjedu.

U zavjetrini sjedi Ivan benac i kontrobandijer.

— Pomozi, Ivane, daj novaca. Što ti je dati koju stotinu forinta! Do mjesec, dva primit ćeš ih natrag.

— Jesam li ti rekao, da me se okaniš! Ti ćeš s mukom stečeni novac zamijeniti s duhanom. Uhvatiti će te. Znaš, da su pojačali stražu.

— Uhvatiti! A tko je igda orla ulovio?

Ivan se zagledao u more. Slučajno je nad patkama krilio veliki orao, pa se na jednom medju njih zaletio. Ali ga mah zanese i pade u more. Zalud se je trsio iz njega izići.

Ivan reče kontrobandijeru:

— To nije teško. Stavimo oklad, da ću ga još danas uloviti.

— Da ne ćeš!

— Po što ćemo?

— Ako ga ne uloviš i meni živa ili mrtva ne doneseš, zajati ćeš mi pet stotira forinta, a ti za se biraj.

— Ako ga donesem, ti mi ne smiješ nikada više na oči.

— Evo ruke.

Kad to uglaviše, sidje Ivan s puškom k moru. Udje u trupinu i vozio je prama ptici. Kad dodje blizu nje, opali i ubije orla.

Kontrobandijer je sve to gledao i vidio „Propao sam" — reče, — „nego dok se on vrati, proći će i sat, vjetar mu je u provu."

I onda se diže iz zavjetrice, otrča Ivanovoj kući, odstrani skrinju, spusti se kroz rupu i ukrade mu novce. Tad izidje iz kuće, sidje k moru i sakri se u škrip.

Ivan je svezao ubijena orla za trupinu. Jedva je jedvice mogao, da se uveze. Iza puna sata srvan i umoran pristade na kraj, baci prokislu tešku orlušinu na sedru i pogleda je sa smješkom.

— Momu zecu jedan dušman manje! — reče Ivan, zametne se s ptičurinom i penjao se do kuće. Zove druga. Njega nema. Udje u kuću. Gleda skrinju i čini mu se,

da ju je netko pomakao s mjesta. Udje kroz rupu, poleti k novcima, ali ih ne nadje. Izleti van i gleda.

Preko Neretve prevaža se u njegovoj trupini kontrobandijer.

Ivan pobjesni. Uzme veslo i sidje k moru. Nadje jednu staru rasušenu trupinu ; ukrca se u nju i vozio je ko mahnit za njim. Voda je počela u brodicu ulaziti. On ne sustaje. Kontrobandijer se preplaši. Ivan mu se sve bliže primiče. A kad mu se dokuči trupine, uleti u nju i stade ga daviti. Nasta strašna borba. Izmače im se brodica ispod nogu, a oni se nadjoše u moru. Ivan je davio druga, ali se ovaj uhvatio njegove noge i ne pušta je. Ivan ga se uzalud gleda osloboditi. On ga se i mrtav drži.

Ivan pliva kraju i vuče sa sobom mrtva kontrobandijera. Izdavaju ga sile. Okrenuo se je na ledja, da mu slap pjeneće se vode ne napuni usta. On je umoran i sasvim iznemogao.

Počimlje gubiti svijest.

Gleda i vidi na drugom brijegu Stjepana i svoju malu. Ona ga dozivlje i hrabri.

— Ćaća, ne daj se ! Još to malo, još to malo !

A on čuje njezin mili glas i naprijed pliva.

— Ćaća, ćaća ! — čuje se s drugoga brijega.

A on je izgubio svijest. Vidi pred sobom Cvijetu. Ona ga milo gleda i zove k sebi : „Dodji ! Puno si se napatio u životu ; dodji, da se milujemo, znaš, onako, ko prije". I on ide k njoj. Gore su na brdu, na mekoj tratini. On se pričinja, da spava, a Cvijeta ga ljubi i slamkom draži po usnicama i piri mu medju oči. A tih morski vjetrić hladi ga po obrazu, gdje mu je ona utisnula vrući cjelov.

— Ćaća, ćaća ! — čuje on zdvojni glas i kao da se za čas prene.

— „Cvijeta, Cvijeta, što će ono siroče bez mene ?"
— prošapće tiho Ivan. A ona ga još milije pogleda i utješi.

„Ne boj se, Ivane, sunce nam svima svijetli, ali nas samo radi siročadi sve grije. Ne boj se, mala nam ne će propasti !. . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— Ćaća, još malo, uhvati se kraja, ćaća, ćaća moj !

Ivan se osvijesti. Zadnji put skupi snagu, pruži ruku i zahvati njome rukovet site.

Ali labava bijaše obala. Naplov se sa sitom odcijepi, a njega struja zanese u dubinu.

— I ti me izdade, zemljo ! — reče Ivan zadnji put.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

* * *

Na drugom brijegu gledalo je plačući dvoje jadnika : stari Stjepan i nejako dijete smrt Ivanovu. Starac je za ruku uhvatio malu Anu i molio se Bogu za upokojenje Ivanove duše — — — — — — — — — — — — — —

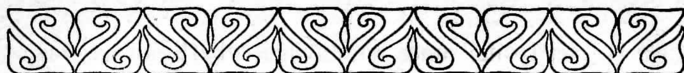
* * *

Dugo i dugo sjedili su oni i gledali, ali Ivanu ni traga. Tek kad se spusti noć, vjetar utiša, a hladni tihi lahor izmreška površinu mora, ukaza se u svakom valiću svjetlost traka netom izašla mjeseca, svjetlost, što poigravaše nad nemirnim morem, kao tisuće sitnih svjećica nad grobom Ivanovim. — — — — — — — — — — — —

* * *

Prodje od Ivanove smrti dosta vremena. Kad sam opet zalutao u one puste krajeve, kamo se je on bio utekao, nadjoh Stjepana, gdje sjedi u istoj zasjedi i pita ribe kô i prije. A gore negdje iza glavice čuh glas lijepe mlade pastirice, mlade Ane. Pjevala je sirota staru pjesmu o dvjema sestrama Ani i Ljiljani. — — — — — —

NESRETNA KLAČINA.

I.

U maloj uvalici kraj mora, tamo, gdje se neretvanska nizina odcijepila od visokih primorskih stijena, sagradio je Anton Gilić novu klačinu, u nas još nevidjenu. Uz veliki ober lijepa kamena prislonila se ona kô djevojka uz momka, prislonila se, da ga jede i njegov tvrdi kam obrati u mekano vapno.

Klačina se gorila na kameni ugalj. U tri dana je dogorila. Željezna vratašca se otvoriše, a gotovo vapno poleti niz oboritu liticu probijenom putanjom u brod, koji je do obale pristao.

Župnik je tada blagosovio prvi uspjeh nove tvornice; općinski načelnik je ganut nazdravio radišnom seljaku, gospodaru klačine, Antonu Giliću. Pred odabranim društvom rekao je:

„Nazad osam godina otišao je Anton u svijet trbuhom za kruhom. Odveo je sa sobom sve svoje biće, neprežaljenu ženu i malu djevojčicu, lijepu Nedu. Kao crv radio je u tudjini, dok nije stekao novca, sagradio kuću, kupio zemljišta i dvije klačine. Ali ne mogaše ga primamiti bogatstvo Amerike. Kad mu umre žena, osjetio se je sam, povjerio svoju radju drugome i s nešto novca došao je ovamo.

„Bio sam u općinskom uredu, kad me je došao pozdraviti. Poljubio sam se s njim i upitao za zdravlje. On mi reče:

— Gospodine načelniče, ja bih sagradio klačinu na svoj način. Još ne prodah stanje u Montani, pa ne mogu

da kupim zemljište. Nastojte, da mi općina ustupi nešto gole kamene strane uz more blizu „Luke", a evo, ja se obvezujem davati vapno svim općinarima za deset godina po osamdeset novčića kvintal. —

„Ja sam se obradovao njegovu naumu, koji mi je on u tančine protumačio. Sva sela osim njegova glasovala su, da mu se ustupi mukte zemljište. On poče raditi. Sumještani tužiše i njega i općinu, a Anton, da ne bude pravdanja, nadje novac i skupo plati ovu golet.

„I evo danas gledamo, što nikada ni sanjali nijesmo."

Načelnik tada nazdravi Antonu, a on mu od srca zahvali kratko, priprostito. — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Prodje proslava. Radja se je nastavila. Mine pucaju, ore se stijene, a dolje do peći loži Mate Šorić.

Mate je nedavno došao iz mornarice. Krasan je on mladić, jaka ustroja, lijepa načina, birana govora. Služio je u Pulju u stara časnika, oženjena s bogatom mladom gospodjom . . .

Ljetno je podne. Šorić tare s čela krupni znoj sjedeći u hladu.

K njemu dolazi i nosi mu ručak mlada djevojka, gospodarova Neda.

U ovaj pusti kraj doletjelo je u tudjem svijetu u obilju razvijeno seljačko curče, krasne puti, tanka stasa, mila pogleda, finih kretnja. Njezina ručica je malena, bijela; njene nožice počivaju u dječjim opancima. Splela se je djevojka po seljačku; na glavu je stavila crvenu maramu, a krajeve joj preko glave premetnula, pa joj se vidi lijepo maleno uho i okrugla vitica: od zlata mindžuša, a više uha ružin pupoljak. Stidi se ona ružica pred rumenilom njena lica, sjajnijeg od žeravice . . . Kad ona silazi, mala joj se nožica ne dotiče tla, nego djevojka leti. Gibka njezina pojava talasa se medju hridinama kô

oblačić tamjana, koji ostavlja miris, kuda prolazi. Iz nje prosijeva život i mladost, pa se širi za njenim stopama i oko njena lika...

Mate Šorić je vidje, zatrepta i ustane.

— Teško Vam je, mladiću, kod peći, — reče ona.

— Lakše će mi biti u paklu.

— Pa Vi ne ćete u pakao. Zašto bi izgubili dušu? !

— Imate pravo... A ipak za nešto bih.

— Tako? Vi ste onda zao čovjek.

— Nemojte me prekidati, Neda... Za Vas bih je izgubio... Vidite, kad bih saznao, da Vas netko ljubi više od mene, ubio bih se.

Mate pogleda djevojku u oči ozbiljno, duboko, stavi ruku na prsa i nastavi :

— Bih, tako me Bog pomogao !

Djevojka se zacrveni kô mak i zanijemi. A njezino rumenilo šaptalo je mladiću, da će se razdaniti na nebu njihove ljubavi...

II.

Dan je umirao.

Mate Šorić je dovršio radju, oprao uljem klačave ruke, otrao ih krpom i noseći pun rubac groždja sišao je k obali.

Svuče se i udje u more. Plivao je k zapadu. Najednom začu pljusak.

Izidje na sedru i gledaše :

U spili kraj mora sjedi gola djevojka — gospodarova Neda — na čistom bijelom žalu. Noge je samo malko utopila u more i nestašno s njima tapka. Bujne kose prosuše se po kostima i ramenima, a gdjekoja vlas poigrava po djevičanskim uspravnim njedrima i šulja se medju nje kô zlatna zraka... Djevojka gleda veselo u svoje nožice i strese se svaki put ugodno se smiješeći, kad joj kapljica

mora padne na suho tijelo... Čas prodje, a ona se umiri, uroni dublje male none i stajaše ne mičući se, sjedeći u plitkom moru kraj žala, te se pušta malenim morskim valićima, da joj miluju svježu put...

Mate je gleda nijem, začaran... On bi se htio učiniti prozirnim, nevidljivim. Došao bi iza Nede, zahitio bi nekoliko kapljica mirisna mora i ulio ih djevojci u onu sitnu plitku jamicu ispod vrata, pa bi gledao, kako malene kapi lizu odatle naprijed... Ona bi tada uzdrhtala, stresla se, a bujna kosa bi je golicala po snježnim ramenima i rumenim vršcima dojaka... Pretvorio bi se tada opet u mladića, zagrlio bi je i ljubio,... a ako bi mu se otimala, upitao bi je : „Zašto si prije zadrhtala, zašto usnice pootvorila i nasmiješila se?" —

Mate Šorić se tiho udalji, otidje na sedru, gdje se je svukao, uze ubrano groždje, opere ga u moru, stavi na ruku, koju je na prsa prislonio i podje, da opet gleda golu djevojku.

... U spili je nestalo onih ljubičastih zraka, što su kružile oko Nedina tijela kao prozirni veo... Djevojka sjedi više na žalu nego se kupa. U tamnom polumraku bljeska iskričasto more u tisućama kapljica i biserom rubi njene gole nožice, alemljem kruni raskoš njezine mladosti na mjestima, gdje ne mogaše da dopre do gola tijela, a one zlatne kose pretvara u snopove svijetlih zraka mjesečine... Kad se makne njezino tijelo, male nožice; kad sitnom rukom takne u more : iz njezina se lika prosiplje biserje u tisuće i tisuće zrna... Djevojka se veseli sebi i svomu nakitu i punim šakama poljeva svoje mirne, još netaknute prsi : — zalijeva cvijeće svoje, da raste i — procvate...

Vani niče mrak malo po malo. Tihi lahor pun života i topline obavija tijelo mladićevo... Zrelo groždje odiše

slatkoćom. On ga ćuti, kako mu je na prsima sve to studenije, ... ledenije ...

Podatni val liže uz izrovani kam i miluje morsku travu ...

U grmečak više njega doletješe dvije male sitne ptice, pune čežnje, milo cvrkućući ... Grmečak se njiše, a s njegovih cvjetova runi se pelud i miriše ...

Djevojka se veselo previja po moru i grli ga i miluje, pa ga baca rastvorenim rukama na svoje raskošno tijelo, da ga zaspe biserjem ... Veseli hihot pun života oteo joj se iz mladih grudi ...

Momak pritisnu srce rukom, da mu ne tuče, da ga ne izda ... Sgnječio je zreli grozdić, a slatki sok mu se cijedi niz prsa ...

Digne se, ... drhće, ... ulazi u spilu. Djevojka ga ugleda kraj sebe, kako je grli ... Vrisnu ... A on joj reče tiho, milo :

— Nedo, slatka moja jabuko, ne boj se ... Ja sam ... tvoj dragi ... Ne stidi se, ... noć je, ... ne vidim te ...

Na žalu u pličini plakali su morski valovi dvoje mladih ljubeći im zdravo tijelo.

Slatki poljubac začu se u mraku ...

Više spile nadvije se galeb, poleti k moru i dotakne ga krilom, pa opet odleti, a more ostade mirno kô i prije ...

Po nebu svijetle mirne zvijezde, taknute uzdahom vjetrica trepere ...

Na istoku rasla je noć i sljubila se zemlja s nebom, da im nijesi vidio granice ...

... A na zapadu je ginulo zadnje stidno rumenilo umirućega dana — — — — — — — — — — — —

III.

Kad je Neda sutradan donijela Mati ručak, poniknula je nice i bojala se je pogledati mladiću u oči. A on je milo

k njoj pristupio, podigao joj maljušnu glavu i poljubio je u sočna usta. Zatim joj reče, da sjede, i jeo je s njome zajedno s istom žlicom, s istom viljuškom ... Draga mu je bila djevojka i tetošio ju je kô malu ranjenu ptičicu. Mate Šorić je ćutio za Nedu veliku samilost i ljubav.

Od toga dana uživali su oni u svojoj mladosti nepomućenu sreću.

Za njihovu ljubav saznade i Nedin otac i poče paziti na kćer.

Često je Mate Šorić odilazio s klačine pun strasti i neispunjene žudnje ...

Dva mjeseca iza prvog sastanka dojedrio je u selo trgovac s vapnom, stari Garbin iz Stona. Mate mu je bio na brodu.

Sutra dan došao je mladić na klačinu. Kad mu je Neda imala donijeti ručak, otišao je nekamo. Djevojka ga je uzalud dugo čekala, a onda ga je pošla tražiti. Kad ga je našla, bio je smeten ... izgubljen ; odgovarao je prekinuto ..., bezsmisleno ... Neda je plakala.

Od dana do dana uvjeravala se ona sve to više, da se je Mate promijenio. Bilo je časova, kad ju je ljubio i žarko i strastveno, ali to ne bijaše onako iskreno kô prije.

Stara jedna žena prošla joj je jednoč mimo kuću i rekla, da Mate zalazi k Ružici Lukinoj : „Ona ga je zavela, bestidnica, a muž joj se kini u Americi i šalje joj pare ...”

Neda nije mogla povjerovati staričinim riječima, ali zacvijeli gorko, očajno ...

Tuga se je spustila kô crni veo na njezino veselo lice.

Uz to je morila briga za oca :

Tri puta izasebice nije valjalo vapno. Klačina je gorila kô obično. Sve je bilo u redu. — Jedino bi moglo biti do grijača — reče Anton Nedi. — Ako zaborave ložiti, a kamen se ohladi, nikada vapna iz njega ! — Ona je tada

proplakala pred ocem i uvjeravala ga, da je Mate pošten. Šorič baci krivnju na drugoga grijača. Bio on sirotan, jedinak u majke, slijepe udovice. Radio je marno i savjesno. Anton mu javi, da ga odpušta od službe. Mladić je tada zaplakao od žalosti i upiljio u Nedu svoj moleći dugi pogled pun odavno zatomljivane ljubavi, pa reče:

— Gospodaru moj, ne odbacuj me! Ja ću ti i za pô plaće raditi!

Anton se ne ganu. Ne htjede uslišati ni molbu stare mu majke, koja je sutra dan jedva jedvice dobatala na klačinu noseći gospodaru na dar sve, što je živa imala: jednu kokoš.

Anton je ložio cijele tri noći, ali mu se izjalovi i četvrta klačina.

Nadodje i gora nesreća. Pun teret vapna propade. Mornari su se kleli, da su ga bacili u more, da se ne izvrnu.

Djevojka je o svim nepogodama i o očevoj žalosti pripovijedala dragomu, a on se je tmuran i smeten ljutio, što baš njemu o tomu govori, a onda je s njome zajedno plakao...

Malo za tim reče Šorić Antonu, da će u Ameriku, i da za to prekida radnju. Anton ga je molio:

— Pričekaj još koje doba. Velike nepogode iscrpiše svu dobit i prištednju. Pokušajmo još dvie, tri klačine. Ako podju naopako, idem i ja u Montanu s kćerkom. Dodji s nama. Tamo ćeš raditi, dok prodam ono, što imam, a onda ćemo se vratiti, da započnemo s radnjom iz nova.

Mate ne posluša, a Anton odmah obustavi radnju.

IV.

Djevojka je onog jutra okitila Matina prsa ružinim pupoljkom i umolila ga, da dodje pred večer u onu njihovu spilu, da se prorazgovore prije nego podje u svijet. On obeća.

Kad je pred večer došao, našao je Nedu u spili gdje sjedi. Dugo su mučali oboje. Ona ga je ogrlila i spustila glavu na njegova prsa. Njemu je bila teška djevojačka glava; njega je davila oko vrata mekana ručica... Najradje bi se on sada izmakao i utekao daleko, daleko, da ga više nitko ne vidi...

Djevojka mu tada poče milo šaptati, zašto je ostavlja, i reče mu, da joj obeća doći u Montanu, kad budu oni tamo:

— Ti si duša mome životu; nemoj da uginem mlada, pogažena!

On se je ganuo na njezine riječi i odlučno, iskreno joj rekao:

— Ne boj se, Neda. Sve ću učiniti za te; sve, i život ću pregoriti, ali daj da bježim odavle, da se spasim: bolje je za te i za me.

Onda su se dugo, dugo milovali. Sunce je kretalo k zapadu, a mladić opomenu djevojku, da podje radi oca.

Neda mu je dala svoju adresu u Montani, plačući ga molila, da joj piše, ljubila ga dugo, žarko i otišla. —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— Samo da podjem, da utečem, nek me nije više ovdje, — mrmljao je Mate i zavalio se na žalo.

Njemu iznikne pred dušom Ružica, Lukina žena, prosta seljakinja. Radi nje je okaljao svoju ljubav prama Nedi, dragoj djevojci. On ih gleda jednu uz drugu: kô mlada, vita, bujna jela uz puštenu staru omoriku prikaže mu se Neda uz Ružicu... Onda prolete pred njim sve one žene, što ih je u životu susreo. Sjeti se svoje soldačije, gdje je bio ujarmljen kao živinče, da se u slobodi bez ikakove grižnje poda nagonu. Uživao je onda i stotinu puta se je poslije opravdavao: „Ne sakupi pčela meda samo s jednoga cvijeta!"... Ali sada, sad ga boli i peče radi Nede, jer sve bijaše otrov izvan nje, a ona onako slatka i mila...

*

— Sramota, sramota ! — reče Mate Šorić, a na njegov mozag navali spomen na sve ono zla, što je počinio Nedinu ocu, i sklopi oči od straha . . .

Što vidi? ! . . . Evo ulazi u spilu upirući se o štaku stara u crno zavita udovica, majka drugoga grijača, držeći pod pazuhom onu istu kokoš, što je donese na dar gospodaru. Kokoš zakokodaka : „On ti je omrazio sina, on je kriv svoj gospodarovoj nedaći !" Starica kroči naprijed... Ne vide joj se slijepe oči : iskapaše zar od velikih suza u nevolji . . . Ali ona ipak vidi, dobro vidi, podiže na dnu zaoštrenu štaku, hoće da mu je usadi u jedno oko . . . Nad čelo mu je sišla crna kokoš i pruža kljun za drugim . . .

— Joj ! — kliknu Mate i ugleda nada sobom Nedu. Ruku mu je stavila na čelo i milo mu rekla :

— Htjela sam te još jednom poljubiti u tvoje crne oči — i vratila sam se . . . Ti si bolestan, Mate ; ne idi još na put. Čelo ti gori . . .

— Ja sam jadan, nesretan čovjek, Nedo ! — uzdisao je mladić, dok ga je ona milovala i tješila.

Rastadoše se.

Mate leži nauznak na žalu. Gleda oko sebe. Čudna mu se čini spila. Nad glavom u njezinu potkrovu vire dva ogromna kamena. „A da padnu, da me poklope? . . . Ne smeta, bolju smrt nijesam ni zaslužio . . ." Žalo je morsko potjerano jačim valom zašuškalo, a njemu se učini, da se piljci oko one dvije stijene miču i da će se sada na nj srušiti. Srce mu poče jače tući . . . Nadigne se i pogleda oko sebe . . . Čelo glave u polu uklesala nečija ruka križ. Uhvati ga bojazan. „One stijene, pa križ čelo glave, nije li to sve predznak smrti? Pa zašto sam baš morao tako leći? . . . Nije li ova spila prava grobnica, mračna i tamna? . . . Zar ne će Bog da me baš ovdje stigne kazna za sve ? . . ."

Mate se brzo ustane, izidje iz spile i sjede na sedru. Na istom je mjestu sjedio onaj put gol držeći slatko grožđje na njedrima, a da umiri svoje srce, zgnječio je maleni grozdić.

Šorić ne htjede na to misliti, nego pogleda u more. Gornja voda[1] kô rijeka tjerala je dva malena drveta. Jedno je bilo bliže, a drugo dalje od kraja. Kad doploviše do malene uvalice, što ju je spila okruživala, struja baci na žalo bliže drvo, dok je ono drugo dalje mirno naprijed plovilo . . . Momak se zamisli. Eto, ovo na žalu htjelo je zaviriti u svaki kutić i prva uvalica ga je bacila na suho, a ono dalje mirno naprijed jedri . . . Zašto bih se i ja na sve osvrtao ? Poći ću u svijet. Tamo me nitko ne pozna i ja ću se opet vratiti k Nedi. Nikada joj ništa ne ću kazati, a ako i sada lažem, lažem, da nju istina ne ubije, a ne da sebe operem" . . .

Mate Šorić se tada digne i podje. Na putu nadje Nedu.

— Što radiš, Neda? Noć se je uhvatila. Da te tko sretne, što bi svijet o tebi govorio !

— Ti si moj svijet i sve na svijetu ! — reče cura i objesi mu se o vrat. Onda nastavi :

— Mislila sam, Mate, kako je strašna pučina, kojom ćeš ploviti . . . Evo, uzmi ove šklopare, nek ti Majka Božja čuva dušu i tijelo . . .

Neda odsponji svoja krasna njedra, izvadi šklopare, poljubi ih i objesi mladiću oko vrata —

Pognute glave, kô ona uvela, klonula ružica u zapučku mladićeva haljetka, vraćala se je Neda kući.

V.

Mate Šorić je otputovao. Došao je u Seattle. Tamo je našao Ružičina muža Luku i ukrcao se na njegov brod

[1] struja morska od ozgara (s istoka)

da riba. Na ušću Kolumbije rijeke lovili su velikim plutajućim mrežama salamune na plitkom badu.

Jednog dana razvali bezkonačna pučina bijelim velikim valovima. Svaki je talas bio kao tamno zemljano brdo na vršku snijegom pokriveno ... Pljuska more i baca brod. U blizini valjaju valovi jedan engleski k o t e r bez kormila i bacaju ga na pličinu. Jadni mornari viču uzaman u pomoć ... Jednoga po jednoga baca sila mora medju valove ...

Mate Šorić to vidi i plašivo se obazire.

Kormilar zaokrene prama pučini.

Matu je strah i pita, zašto ne idu kraju.

— Da nas na šćigi smrskaju valovi — odgovori kormilar svezivajuć kormilo i unlazeć u nutrinu broda.

Strašni vihor zaurliče. Valovi preskakuju preko broda. Svi drhću od straha i užasa.

— Ovo ti je baš, kako kaže Englez: ili ti salamuna ili on tebe ! ... Gorak je ovdje svaki novčić, što ga zaslužimo. A da je u nas učiniti ovako veliku mrežu za skuše, pa se u malom našemu moru pustiti struji, da te bez pogibelji nosi ! — govorio je kormilar.

Strašni pljusak bijele pjene obavije brod, a vršak vala preleti preko zatvorena k o t e r a ...

Svi drhću. Luka se je šćućurio uz jedno rebro i reče mirno, hladnokrvno :

— A što bi mi sada, ljudi, radili, da ne znamo drhtati!

Mate ga s užasom gleda ... Legao je, okrenuo se prama strani broda i u strahu vadi iz njedara male šklopare, što mu ih dade Neda, pa ih ljubi — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — —

Sutra dan iskrcao se je Mate Šorić na kraj. Tražio je radnje, ali je ne mogaše naći. Dokolica ga je ubijala, silila na misao i sjećala svega, što je uradio. On je htio da te uspomene pokopa, pa se skitao po salonima i igračnicama.

Nitko ne bi više prepoznao Matu Šorića !

Otrcan, bez mladenačke svježosti rastrovanih živaca, osjetljiv i praznovjeran postade propalim bosjakom.

Jednog dana se nadje na sred puta bez novčića u džepu, gladan. Jedino se je još uzdao u lutriju. To reče prijatelju Talijanu, a ovaj mu očitova tajnu, da će dobiti lutriju, ako ulovi crnu mačku, te je svari bez vode i vatre. Uzput ga pozove u društvo.

Mate se je s drugom krao skitajuć se od mjesta do mjesta.

U Takomi provališe u jednu banku. Dok je Talijan probijao tvrdu blagajnu, proleti niza stube crna mačka.

— Eno je, eno ! — poviče Mate i poleti za njom na ulicu — — — — U isti mah puče revolver u Talijana — — —

Mate Šorić pobježe iz Takome u San Francisko. Jedna starija dama učini kraj njegovoj bijedi i hranjaše ga. Njemu dodija takav život, odnese staroj nešto novaca i odmagli k istoku.

Došao je u Montanu. Čas radeći, čas povlačeći se po krčmama, dovukao se je do jednoga seoca. U zakutnoj krčmi namjerio se je na pijana lopova, koji mu je pričao o jednom „Auštrijaku”, gospodaru klačina, koji je prodao veliko zemljište ; da je bogat, a u mjestu ga nije, ima cijela nedjelja dana. Kuća mu je na osami, a u njoj nema nitko nego jedna djevojka.

Mate je druga razumio i kad se spusti noć, uvuče se kroz prozor u kuću, koju mu je on pokazao.

VI.

Nadje se u malenom hodniku. Dodje do prvih vrata i otvara ih. Mate Šorić polagano stupa u sobu. Zadovoljan je, jer vidi u kutu blagajnu. Prozori su otvoreni, a pramen mjesečine se šulja i igra po postelji, na kojoj spava djevojka.

Mate ide k stolu... Otvara ladicu, ne bi li našao ključe. Izvadi iz džepa malenu električnu svjetiljku, pritisnu puce i gleda:

U ladici vidi list, još ne zatvoren, a na kuverti je ženskom rukom napisana adresa:

Mr. Mate Šorić

Seattle Wash.

Old Street 156.

On uzdrhta. Otvori kuvertu i izvadi maleno, još nedovršeno pisamce i čitaše:

Mili moj Mate!

Mjesec dana iza kako si ti otišao u svijet, uputih se i ja s ocem. Došli smo u Montanu. Kako je ovdje pusto, pusto, ali je još pustije u momu srcu bez tebe. Sto puta mi padne na um ona mala spila... Uvijek mislim o tebi i čini mi se, da ću te svaki čas ugledati, kako od nekuda nadolaziš. Onomadne podjoh na klačinu i vidjeh grijača gdje loži. Učinilo mi se je, da si ti ono, pa te htjedoh zazovnuti... Dragi Bože, luda li ti sam! Tko zna, gdje si ti onda bio i kako se mučiš! Još ću ti nešto kazati. U nedjelju podjoh u crkvu i molim se Bogu sama samcata. Najedanput čujem da me netko zove: Neda! Bio je isti tvoj glas. Ustresla sam se od veselja i okrenula, a sinu preda mnom prazna crkva. Onda sam se sita naplakala...

Ja vidim, da mi nema života bez tebe, pa sam svukuda pisala, dok nijesam saznala, gdje si. Dodji amo, odmah dodji. Govorila sam s ocem: on će te primiti na radnju.

Šaljem ti malo bosiljka... Ono sjeme, što mi ti je majka darovala, posijala sam. Iznikao je bosiljak. Ja sam cvijeće svaki dan zalijevala i na sunce stavljala. Jednom ga sluškinja zaboravi unijeti. Preko noći se je smrzlo. Zaludu sam se poslije mučila. Bosiljak je venuo, ginuo... Prvo nego se osuši i pretvori u prah, ubrala sam ga. Sebi sam ostavila stručak, a tebi šaljem ovaj drugi. Vidjet ćeš; ne miriše ovdje ni cvijeće kao u nas... Poljubi ga, i ja sam ga ljubila, plakala i zavidila mu" —

Mate Šorić guta ova sitna slova pokapana tragovima suza, i obuze ga milje i bol. Dohvati maleni stručak bosiljka i poljubi ga. Zamiri cvjetić tankim slabim mirisom i dozva mu u pamet davnu uspomenu: — — — — — — — — — — — Ranim jutrom, netom se je ustao, rekao je majci, da mu dade malo bosiljkova sjemena: — Molila me je gospodarova kći, — lanuo je tobože hladno... A njegova starica majka znala je za njihovu ljubav i sretna je bila... Vedra lica, brza hoda otišla je do skrinje, otvorila je, izvukla iz nje malenu krpicu sa sjemenjem... Izvadila je tada dva para finih navlaka od čiste rudice srmom izvezene i lijepu tkanicu svilom osnovanu, primetnula još dva klupka vune i zamotala u svilenu maramu. — Evo, moje lijepo dijete, daj joj, plojubi je mjesto mene i reci, da je čekam raskriljenim rukama, otvorenim srcem... Jadna stara! Kako joj je drhtala koštunjava namreškana ruka, kad mu je dala svežanj i krpicu...

On je otišao. Svratio se je u selo. Tu ga uhvate mornari staroga Garbina, trgovca vapnom. S njima je cijeli dan pio. Svežanj je ostavio u Ružice.

Sutra u jutro, ponedjeljkom rano, došao je na klačinu. Neda ga je sa suzama dočekala: „Bila sam cijeli dan sama kod kuće. Bog zna, kada će nam se nadati ljepša prigoda!" On se je vadio prijateljima, društvom, i dao joj je sjemenje. U večer je otišao k Ružici, da uzme majčin dar.

Ružica je gledala fine navlake i zaželjela ih. „Vidi, kako mi lijepo pristaju, baš kao da su za me opletene. Veliko je ovo za Nedu" — reče ona, zavrne suknju i obuje navlaku... Mate pruži ruku i stiska joj nogu... „Kako si ti studen, pun si ljubavi..."

Mate je došao s klačine pun čežnje i strasti i pripovijedao je o Nedi i njihovu milovanju... Mlada žena se je sjetila svojih dana i val tamne žudnje prostruji joj kroz prsa... Ona se nije stidila pred mladićem prikoriti muža, što je šest mjeseci iza vjenčanja otišao u Ameriku... Mate ju je razumio. Pričanje mu je uzdrhtalo živce i uhvati je za ruku... Njezina ruka zadrhta mu u šaci kao ranjena ptica... Malo su se rvali, a to rvanje još je više podražilo zdravu ženu...

Mate je darovao Ružici za Nedu odredjen dar.

Kad je izišao van, zaboljelo ga je teško, teško, dok ne oćuti u prsima prazninu. Gavljenje nad samim sobom tjeralo ga sve dublje i dublje u propast. Kad je otrovao život i sreću, htio je ispiti čašu do dna i iskapio ju je: One iste večeri prodao se je staromu Garbinu —

Evo, ove misli i uspomene pobudio je u Matinoj duši tanki miris bosiljka... On ljubi malene, osušene njegove listiće i stupa polagano do postelje.

Svijetli mjesečev val obavio je glavu i prsa Nedina. Sniježna košulja svršavajući čipkama kô prekrasnom pjenom morskom sljubila se uz mramorne grudi. Djevojačka njedra odišu svježinom kô jutro, nadižu se tiho, polako puna života, topline, mladosti i raskoši. Punije su njezine grudi nego prvo, ljepše je njezino lice.....

..... Pupoljak nije nikada bolje mirisao od stopro rascvala cvijeta, suncem obasjana!

Mladić je gleda pognut, zamišljen. Najednom se gane i svlači se... Legne uz djevojku, zagrli je lako, lako, da se ne bi prenula i prošapće u strahu:

— Neda!

— Mate, mili moj! — buncala je kroza san djevojka i prebacila ruku preko mladića. Ona oćuti, da tiče nekoga... prene se i vrisnu. Mate je čuo taj povik: onako je kriknula prvi put u spili...

Kad se je djevojka uvjerila, da je uza nju dragi, zasja njezino lice kô sunce... Obradovala mu se je kô cvijet rosi iza duge, ljetne omarine...

Milujući se zaspala je od sreće na njegovu krilu, a Mate je tada oćutio, koje bi mu blaženstvo pružio život s ljubljenom ženom, s lijepom Nedom —

VII.

Sutra dan dočekala je Neda svoga oca na povratku s putovanja i bacila mu se u naručaj pričajući mu, da je došao Mate Šorić. „On je, ćaća, odmah jutros otišao u nas na radnju”.

Antun pomiluje po kosi svoje dijete i obeseli se njezinoj sreći.

Pošao je k Mati i rekao mu, da ne radi danas. „Ja hoću, da proslavim dolazak moga staroga grijača”.

Anton se je hvalio pred mladićem, kako mu posao uspjeva.

— Stotinu puta sam se mislio i mislio, kako je u nas u Dalmaciji bila ista vrsta uglja, kamen sladji od ovoga ovdje, a isto sve podje naopako... Nego, dragi Mate, ovdje ćeš vidjeti, kako se radi, pa kad se uputiš u posao, do koju nedjelju ćemo u Dalmaciju na našu klačinu. Ne boj se za plaću. Ja ću te držati kao sina...”

Od sutra dan hodio je Šorić redovito na posao. Antun je ob noć nadgledao radnju, a Mate se je tada milovao s Nedom.

Sjećali su se oni lijepih naših golih planina i zore, što je praskala iza njih kô svijetlost bliza, sakrivena plamena; sjećali su se i sunca, kako tone u krvavo more malo po malo, sjajno, veliko. Pričali su o prvašnjem životu, o

tišini, što je vladala oko klačine, o lijepim noćima s mjesečinom... A u onomu miru pjevao im je osamljeni modrokos u jutro rano i večerom ljubavnu pjesmu... Ne zaboraviše ni cvijeća, što su jedno drugom darivali, ni poljubaca kriomice utisnutih... i hvatala ih želja za starim domaćim krajem, daleko od ove buke i vreve, daleko od tudjine... tamo negdje kraj klačine pri moru u onoj skrovitoj spili...

Dok je djevojka sve to spominjala, zažarilo bi se njezino lice, zakrijesile bi joj se oči i ona bi češće od milja zaplakala. Šorić je bio na spominjanje o tomu više puta tužan, pokunjen, pa ga je draga djevojka jedne večeri upitala :

— Što se smućuješ, Mate? Brzo ćemo u naše malo selo. Ocu sam kazala, da si me zamolio. On je zadovoljan. Reče mi, da ćemo kući, netom proda klačine. Sve će ti dati u ruke, pa ti upravljaj. On će otpočinuti : i vrijeme mu je.

Mladić je bio smućeniji nego prvo. Suze mu dodjoše na oči. Poljubi djevojku i reče :

— Tvoj je otac dobar kô Bog !

Šorić se je posvetio svim silama svomu zanatu. Svugdje ga je bilo vidjeti ; sve je radio s voljom, s požrtvovnošću. Ne prodje dugo, i otac ih posla župniku, da zapišu navještenja.

Antonu podje za rukom naći kupca. Još jednu sedmicu, pa će sklopiti pogodbu i primiti novac. Dotle će se mladi vjenčati.

U to doba dobi Anton pismo iz svoga sela od Slovenca zidara, da mu proda klačinu i zemljište za dvije tisuće forinta. Ljutito ga raskroji i zasmije se.

Tri dana prvo vjenčanja dogodi se nesreća. Šoriću se omaknu noga i on pade u vrijuće, stoprv poliveno živo vapno. Izvadiše ga na pola mrtva.

Liječnik reče Antonu, da mladiću nema spasa.

Mlada djevojka sjedila je do uzglavlja svoga dragoga i gutala je suze.

Šorić se je ispovjedio i pričestio. Kad je u strašnim mukama uvidio, da ga izdaje snaga, zazovnuo je staroga Antona, umolio je Nedu, da ih pusti na samo i pripovijedao je žalosnomu gospodaru :

VIII.

„Oprosti mi, dobročinitelju moj ; ako je moguće, — da se mirno s dušom razidjem. Puno sam ti sagriješio, puno te ucvijelio.

„Kad no si zasnovao radnju u svom selu, svatko je bio proti tebi. Govorili su, da si lupeštinom stekao novce, da si u Nevrljanu pokupio prištednju onih, što su se za poplave utopili. Mene su mitili duhanom, da ti ne ložim u redu. Ne htjedoh pristati.

„Jedan dan dodje u selo stari Garbin trgovac s vapnom i ponudi mi dvije stotine forinta, da ti desetak puta, — ako bude moguće — izasebice pokvarim klačinu. Zavedoše me novci i ja te izdadoh.

„Mornari su ti prodavali vapno na svoju ruku, a lagali su i radi onoga tereta, što rekoše, da su bacili u more.

„Mene je zazeblo u duši, ne radi tebe, oče, nego radi tvoje jadne kćeri, koja me je ljubila. Ja sam te vidjao nabreknutih vedja od besanice, mrka i zamišljena, i nije me toliko boljelo srce, koliko kad je Neda preda mnom plakala radi tvojih nepogoda. Teške su mi bile one suze, i ja ti ne mogoh više činiti zla, nego utekoh u svijet...

„Bio sam na ribanju u Seattlu. Kad je jednom uzbjesnila silna vjetrušina, a pučina provalila dugim, bijelim talasima, činilo mi se je, da se na me diže i buni, i iskrcah se na kraj.

„Tada sam se dao po piću, igri i lupeštini. Skitajući se dodjoh i ovamo. Rekoše mi za bogata „Auštrijaka". Udjoh ti u kuću noću, da ti ukradem novce . . . Nadjoh svoje blago . . . Nedu. Ona me je spasila.

„Ti si me primio kao sina i obećao mi svoju kćer za ženu. Ja sam zavolio tvoje dijete . . . Ali se nisam nigda nezasluženoj sreći nadao . . . Bog ne plaća svake subote !

„I evo, oče moj, kazah ti sve kô pred ispovjednikom . . . Ako mi možeš oprostiti, oprosti. Ako ne možeš . . . evo me . . . ubij me, . . . kuni me, ali mi zadnju želju izvrši : Oče moj, ne reci ništa o ovomu Nedi . . . ! —"

Antonu padahu suze s očiju. — Bog ti oprostio, sine! — reče tužno stari i zajeca : — Ne boj se, ne će ona ništa saznati.

Bolesnik uhvati ruku svoga dobročinitelja, približi je ustima i poljubi.

IX.

U sobu je ušla djevojka. Kad je vidjela, da joj se dragi bori s dušom, nadvila se je nad njegovo lice, ljubila ga i šaptala kô van svijesti :

— Zbogom, Mate ! . . . oprosti . . . radi mene si nastradao . . . Pozdravi mi majku . . . A eto i mene brzo k tebi . . . Do vidjenja, Mate —

Teško je mladu umrijeti, ali je teže živu zakopanu !

Bijedna Neda ! Svaki dan je hitala na Matin grob i padala na njegov zemljani humak, da ga okiti kao najljepši vijenac živa, mirisna cvijeća . . . I ginula je kao cvijeće . . . U suzama joj je otjecao život . . . A suze su zaljubljenu srcu što i voda ubranoj ruži . . . Staviš je u vodu i ona gubi miris i rumenilo, rastvara se i runi —

Dva mjeseca iza Matine smrti umre Neda.

Staroga Antuna obuze tuga. Naše ljude nije više trpio. Klačine nije prodao. Ime je promijenio, da ga zemljaci ne prepoznadu.

Uzalud mu je zidar Slovenac ponovno pisao, da mu proda zemljište i zapuštenu klačinu. On ne htjede . . .

A Slovenac je od Antonovih mješćana dobio na istok njegove klačine zemljište mukte i sagradio je dvije nove.

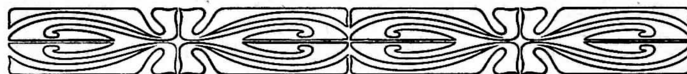
Iz Kranjske je dozvao radnike, da nadgledaju posao, a naš mu je čovjek vrijedan i pošten nadničar.

X.

Gdje je bilo Antonovo zemljište, sada brste koze i pasu ovce. Malena njegova kućica je porušena. Na pô razvaljena klačina, s koje pokradoše gvoždja i cigle, stoji i dan danas mrtva, nijema. Nitko u nju ne zaviruje, nitko je ne obilazi . . . Ne zalaze u njezin hlad za nesnosne ljetne žege ni mladi pastir, ni lijepa pastirica, čija se stada tuda veru, nego kad im dojadi vrućina, idu k moru, gdje još uvijek sitni valić ljubi izlizani kam i morsku travu, i kradu se . . . u malenu spilu. —

Antonovu klačinu prozva narod nesretnom.

USTAŠA.

Izidje naredba, da se u Gradcu skupi ronda vodjena od ustaše Jure Jukića i da dodje pred načelnikovu kuću u Brist.

Rondari se obukoše u bijelo, ljetno, soldačko, mornarsko odijelo, zametnuše se puškama, nataknutim bodovima, i podjoše pred Jurinu kuću.

Ustaša im ide u susret u čohi, vas u zlato ogreznuo. Teške srebrne toke poskakuju na širokim prsima, a bogati pripašaj nabreknuo od malenih pušaka i svijetlih noževa. Zaodio se junak u teški ogrtač. Ustaški mušket je prebacio preko plećiju. Kad ga zahvati svijetli pramen zraka :

„Sve od njega otskakiva sunce,
Pa se žarkim zavadio suncem !"

Jure se stavi na čelo rondi i prolazi kroza selo. A seoske žene, kad ga vide u opremi onako kršna, ogromna, počeše se plašiti, kô od oluje što strepe, kad se iza gore pomoli velik, golem oblak.

— Biti će rata !... Opet će naši u ustaše !... E, kako i ne će !... Hoće li i tvoj Ante?... Da je tko više lud ! Onaj put ih natjerali, a onda ih pohvatali i u tamnicu spravili... Bijaše se izmaknuti kô i Jure...

Jure sve sluša i ne obazire se, već prolazi oštro, dostojanstveno.

Dodjoše u Brist.

Načelnik je gol do pasa sjedio u krošnji crne murve i zobao. Bijelu košulju je svukao i prebacio preko plota prije nego li se je uspeo na stablo, da je ne okalja.

Kad ugleda četu, sidje s murve, obuče košulju i udje u konobu.

Tu mu je bio općinski ured. Sa grede skide krtočić, u komu je držao spise. Natakne stare četverouglaste naprašene naočare i poče premetati papire.

Tada reče :

— Evo kapetan zapovijeda, da ronda bude uvijek spravna, da se vježba i po redu čuva krajinu, jer počeše oružani Turci provaljivati preko granice. Ti si, Jure, imenovan harambašom... A sada, dok ja ovo malo bolje proučim, ajde na dvorište i uči četu.

Izidjoše svi osim načelnika.

— U red ! — zaviče Jure. A tada nastavi :

— Da na te sama, Miško, navali stotina Turaka, što bi ti?

— Što bih? Ne gubi ovaj u ludo glave ! Ako bih mogao, utekao bih, ako ne bih, sakrio bih se.

— A ti, Ivane?

— Ja bih se predao. Oni su isto naši ljudi.

— Ti, Paško?

— Ubio bih se sam, prvo nego bi me oni smjestili.

— Pavle?

— Dok bih mogao, branio bih se. Gledao bih ubiti što više njihovih, da ne padnem bez zamjene.

— I vi ste mi bili soldati !... Evo, meni se je to na Prologu dogodilo. Ugledali me sama i iz daleka navališe na me. A ja se potulio, pa stao vikati : „Ne boj se, Jure, drži se : evo nas cijela četa tebi u pomoć..." Utekli Turci od straha, a ja pucaj za njima... A ti, Miško, deder da vidim, kako bi bježao. Skači niz medju !

Bila medja visoka četiri metra. Miško se smete... Jure nenavičan čekati, izvadi crnosapac i navali na Miška, a on poleti ispred noža i strovali se pod medju. Harambaša skoči k njemu, održa se na nožnim prstima, upita ga, je li se udario, zametne se s njim kao perušinom i u tren ga uznese uz medju.

— A sada ćemo se umetati kamena s ramena — reče Jure.

Bacali su po redu. Harambaša ih sve do jednoga dvojinom prebaci.

... Na vratima konobe stoji načelnik u bijeloj košulji i zove Juru:

— Dodji, sivi sokole, da se napiješ. Ne vidjeh u svoj dan takoga momka.

Harambaša odvede četu u općinski ured.

Jure i načelnik piju, a družina posjedala i sluša.

— Čuješ, Jure, — načelnik će — kako 'no vam lani prodje ustašija?

— Naopako, brate. Kad zajedrismo put Metkovića, stadoše nam kukati majke. Mislile i one i mi, da idemo u rat. Sila nas bilo. Narod gladan, a obećaše nas hraniti bijelim kolačima i galetama. I plaću nam dadoše. Mušket zapadao svaki po sedam novčića. Nakupovali ih mi na stotine... Zimi smo na njima vatru ložili... Rekoše nam, da se možemo zalijetati preko granice u Hercegovinu, ali da ne smijemo na našoj strani napasti Turčina... Za harambašu imenovaše staroga Danku. Nikada ne sretoh veće plašivice. Sto puta mu rekoh: „Ajde naredi navalu...; ako ti ne ćeš, mi ćemo". Ali da. On bi klekao preda nas i molio nas, da mirujemo. Meni dodijalo čekati i jedne noći navalih sam samcat u Vitinu i upalih Turcima han. Oni se razbjegoše, a ja srnuh kroz vatru i odnesoh sve novce, što nadjoh. Kada se vratih, dadoh ih Danki... Obogatio se je njima. Sto puta sam ga radi toga pred družinom prekorio. A on, kukavica, htio se pokazati i navalio na turske trgovce u našoj zemlji. Ubio im magare i pokrao novce... Zatim ga stade jadikovanje, da ćemo propasti. „Ti si, Jure, svemu kriv; uvijek si me tjerao u napast, dok me nijesi u zlo uvalio". A ja pljucnem preda nj i ljutit odletjeh prama granici. Nadjoh ubijeno magare, uprtih ga i htjedoh s njim u Hercegovinu. Turci sasuše oko mene tuču taneta. Dva pogodiše magare, a ja ga bacih i počeh odgovarati iz mušketa...

Dodje turska i naša vojnička straža i nadjoše magare na našoj strani. Tužiše nas i osudiše koga na dva, koga na tri mjeseca tamnice. Zabraniše nam više u ustaše. Njih poloviše, a ja utekoh k Crnogorcima i tamo izdovoljih srce. Kad mišljah, da se je sve zaboravilo, vratih se doma...

Načelnik nuka Juru, da pije vino, a junak ga ne štedi.

U sunce umicalo spavao je Jure tvrdim snom.

Načelnik tada dozva rondare. U ruci nosi sindžir i katanac. Prvo je njim bilo privezano njegovo vjerno pseto.

— Ej, rondari, čujte me malo. Saznali Turci, da Jure nije izvršio tamnicu, pa se tuže: „On počini najviše zuluma i nitko ga ne gleda." Još govore: „Vlada ih nije natjerala u ustašiju. Ne bude li pravice, ne ćemo ni mi našim branit, da svijeste kaure". Kapetan poručuje: „Nek se pravica vrši, pa taman propao narod. Sveži, glavaru, Juru i pošalji ga u tamnicu. Zašto si glavar, nego da te rondari slušaju". Deder, Paško, evo sindžira, sveži mu ruke.

— Ili su tvoje otpale?

— A ti, Ivane i Pavle!

— Njega se ne smije vezati. Sramota bi bila. On će i na dobre poslušati — reče Paško.

— Budalo! Kada se je od svoje dao soko zatvoriti u kavez? Nego vi ste kukavice — — — — — — — —

— Šta? — javi se Miško. — Pazi se ti, što govoriš! Znaš li, da sam ja pod Visom granate, što ih na nas ba-

cahu sa talijanskih brodova, u ruke dočikao i opet medju njih bacao?!...

— Je-e, a ne smiješ ga vezati!

— Tko, ja? Daj sindžir!

Miško uze lanac i podje u konobu. Za njim dodjoše ostali rondari i načelnik.

Jure leži. Nadvio je ruke nad glavu. Široka jaka prsa mu se nadimlju, brci podrhtavaju, kad diše.

Miško se prigne.

— Deder, načelniče, odigni mu ruke.

Načelnik se ne miče.

— E, pa brate, kad je tebe strah, nije ni meni stalo. Draže mi je biti s njim u dobre — Miško će.

— A zašto obeća, da ćeš ga svezati?

— Ne bih ja, nego sve sam, pa da poslije bacite svu krivnju na me. Ja hoću da bude po onoj: „Tko ga je ubio?" — Sjekira. „A tko je držao sjekiru?" — Svi.

— Ne ćemo te izdati — reče načelnik. — Obećajte, ljudi, da ćete reći: „Prodjoše žandari i okovaše te, pa nam narediše, da te dovedemo pred kapetana".

— Obećajemo!

Miško se tada prigne i uhvati Juru za ruke.

Junak se prene i okrene na stranu, a Mišku poletješe ruke u vis, ko da se je ispario na usijanom gvoždju.

Junak je spavao slatko, tvrdo. Stavio je ruku u ruku. A Miško uze praljak i pomno kopaše zemlju izpod njih.

Tada provuče lanac, stavi katanac, zaključa ga, dade ključ načelniku, digne se i odmakne te zaviče:

— Ej, Jure, na noge se: evo Turaka!

Momak se ne budi.

— Jure! — zaskiči načelnik.

Junak se strese i skoči na noge. Osjeti se vezan i reče:

— Čemu ovo?

— Prodjoše žandari i okovaše te. Kapetan te zove. Turci te opet potvoriše, — načelnik će. — Zakon je, da ideš. Da ti ne bude sramote, hoditi ćete noću.

— Šta je bilo potreba, da me vežu? Ja bih pošao i sam. Ne bojim se ja ni kapetana, ni tamnice: i ona je za ljude... A gdje mi je mušket?

— Zabraniše žandari, da ti ga dam.

— Ja bez njega ne podjoh! Pušku na srijedu.

— Hoćeš li onda s rondom?

— Rekao sam ti, da se bez puške ne ću nikud s mjesta maknuti.

Načelnik mu udovolji: Sapeta orla stavi u oborite litice.

II.

Na istoku raste noć. Pun mjesec je otkriva, ali ne ubija. Načelnik zazove Miška:

— Uputite se! Hajdete gore putinom. U Podaci se javite glavaru, nek vam dade još koga rondara. Danju se skrijte, da ga ne bi svijet oteo.

Otidjoše. Juri prebaciše preko ramena ogrtač i sakriše mu svezane ruke.

Miško u putu zbija šale s ubijenim magaretom, a rondari se smiju... Jure pokunjen stupa teško, mučaljivo, bez nade, kô dan u sutonu... A kad dodje pred prvi komšiluk u Podaci, ustavi se i — zapjeva:

Moja vila tanku svilu prede,
Da izveze vjenčanu košulju.
— Baci ljubo tkivo i predivo,
Sokolu ti podrezaše krila,
Na nj napaše ptice kukavice,
Pa mu sivo raznašaju perje...

Jak, turoban glas zatalasa mjesečinom...

Više puta zaškrinuše vrata. Obasjan svjetlošću ukaza se stasiti ženski lik.

Djevojka gleda u noć i vidi pratnju. Jure u svom ogrtaču stoji izmedju družine nasred puta kô ozbiljni čempres medju jablanima u zimi...

Ona sidje na put, kroči do junaka i objesi mu se o vrat kao slatki grozd. On je htjede zagrliti...: — zazveketaše sindžiri, klonuše mu ruke kô orlu skršena krila i on uzdahnu milo, žalosno:

— Anko, lijepa moja djevojko! moje malo janje!...

— Svratite se k meni u krčmu — reče moleći djevojka; nije vam o glavu.

— Ne smijemo, — Ivan će.

— Šta ne smješ? — okosi se Miško. — Eto nas, spravi ti samo štogod večeri i napoji nas.

Podjoše. Cura im donese vina opojna kô ljubav.

— Odriješite mu ruke — reče ona. — Kako će piti?

— Počekaj malko, — Miško će. On može i ovako.

On stavi Juri bukaru u zube, a Jure je odigne i pocijedi sve vino do dna...

— Sada daj nama piti. Ovaj tvoj gjuveglija je ponor...

— Pustite mi ruke! — reče Jure.

— Ne možemo!

— A zašto su me svezali?

— E, zašto! Tko ti je govorio ticati u tursko magare! Turci su rekli, da je ljudska krv na onome mjestu, odakle si tovara odnio... Kad ste grizli mukte galete, imali ste ih i zaslužiti, a ne magarad vući...

— Kada, zar danas, je li?!

Djevojka donese na stô sira i suhu svinjsku butinu.

— Eto, pa se zabavite, dok se što drugo ne spravi.

Paško je pitao junaka. Malo po malo pijuckali su naši ljudi. Kad ih vino dobrano ugrija, poče Miško:

— Pa šta! Zašto Jure baš tebe proganjaju? Zvali te, nagnali te, a sada hoće da te vide u tamnici. Neprilike, nisu ljudi...

Uz Juru sjedi djevojka. Kao maleni mirisni pupoljak do velikoga cvijeta prislonila je svoju glavu na njegovo rame.

Ona reče Mišku:

— Da znadu moji Podačani, da ga vodite u tamnicu, ne bi vam lako bilo. U nas ne ćeš naći čovjeka, koji bi svoga mješćanina pratio.

— Istina je, ali su Podačani jedini u primorju. Nema nigdje složnijega sela, nigdje odlučnijih i odvažnijih ljudi!

— Ni ljepših cura! — javi se mladi Ivan i ponikne.

— A vi Gračani? Što ste vi? Govori svatko, da ste junaci, a nama zavidite!

— Pravo govoriš — reče pijani Miško. — Eto ih tamo. Ala braćo, oslobodimo ga. Sramota je... A i ti, Jure, što ne reče: „Miško, rodjače, zašto me sveza?" Zar si zaboravio, da smo od dvije sestre!...

— Ako uteče? — šapnu Ivan.

— Oho! Pa neka bježi. Bolje nego da pravedan pobijeli u tamnici.

— A šta će biti od nas?

— Šta? Ništa! Mi ćemo krajem u Makarsku. Kada dodjem pred kapetana, reći ću mu: „Izdaja, gospodine! Saznali Turci, da ga vodimo, pa kod Drašnica na nas navalili. — „Ovaj nam je jada zadao!" — rekoše i oboriše se na Juru. On škrinu zubima i viče, nek mu pustimo ruke, da će ih on sve pomeljaviti. Ali u nas ne bilo ključa. Po naredbi kapetana ostade u načelnika... Turci odvukoše Juru uza stijene govoreći: — Hajte vi i kažite kapetanu, da se ne stara za nj. Sutra mu kolac ne gibi".

Jure se zasmije:

— Deder, rodjače, sada mi bar pusti ruke.

Miško pristupi i kušaše otvoriti katanac. Nije bilo moguće. Htjede razvući koju viticu, ali ne imadjaše snage.

Jure reče:

— Evo, ovdje uz kuću je kovač, odvedite me k njemu.

Podjoše kovaču. Junak je položio ruke na nakovanj . . . Kovač uze sječivo i čekić i riješi ga okova . .

Jure provuče dva prsta kroz jednu zdravu viticu i razvrati je.

Svi s udivljenjem gledahu u nj, a njegova djevojka prisloni se uza nj blizu . . . blizu . . . rekô bi, srasla je s njime — kô mahovina uza stablo.

Momak je odcijepi od sebe, zagrli je oko vrata, obuhvati oko pasa, digne u vis i poljubi u lice . . .

Vratiše se u krčmu.

Jure uze gusle i zapjeva. Na njihov glas skupi se cijeli komšiluk — — — — — — — — — — — — —

U kasnu noć, kada je svatko spavao, milovao je Jure svoje zlato.

— Ja idem opet u goru !

— A kada ćeš natrag? — upita ga cura.

— Svake subote eto me k tebi na sijelo !

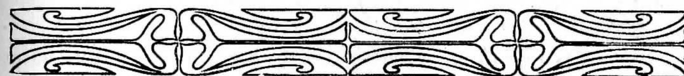
— Ako te budu tražili žandari, što ću reći?

— Reci im, neka se promuče, ako ne mogu želji odoljeti : naći će me gore, gdje kosovci sude !

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Dvoje se mladih rastaju. Vrući poljubac utisne djevojka svome junaku u čelo, a njemu je bilo u onaj tren, kao da mu je dala vila moći od pomoći.

GROBAROVA SMRT.

I.

Ja ću biti tvoja smrt ! — govorio je za života stari Ivan Batić grobaru. Grobar se je malo osvrtao na ovu njegovu prijetnju, ali je ipak bio zadovoljan, kad je Ivan Batić umr'o. Jer zaludu, pokojnik je bio vražji čovjek, smrknuta pogleda, okrutna srca, lupež, a kažu ubojica i vještac. — Kako je živio, tako je i dospio. Kad izidje iz njega duša, vidješe crnoga mačka, kako je proletio kroz oblok, a u isti mah začu se neko strašno urlikanje i zveka sindžira. I čaša se je na stocu sama od sebe prevalila, a krštena se je voda iz nje prolila.

Grobar je ukopao Ivana Batića u novi grob. Kad ga je lijepo namjestio na dva kamena zuba, sašio mu je crnim koncem obje nogavice, da ne može trčati, ako se digne. Grob je dobro zamazao nedavno ugašenim vapnom, a u jednu malenu rupicu udio je trn, neka se na nj ubode, prvo nego izidje na vidjelo . . . . .

One iste noći otukla je krupa cijeli kraj. Seljaci su govorili, da će se pokojni Ivan Batić sigurno povukodlačiti . . . Ne prodjoše ni dva dni, umre u selu troje djece. Majke su se klele, da su čule Ivanov glas više kuće, kako dozivlje djecu . . . Stara Kate Matina, kad se je vratila iz branja doma, pričala je u velikom strahu, kako joj se je ukazao Ivan i rekao, da je odavna čekaju na onom svijetu. „Ja sam mislila, da se on šali . . . . . Jedva u putu sam se jadna dosjetila, da je tunomadne umr'o." Kate Matina dospje treći dan iza toga.

I to je bilo dosta. Svak je u selu govorio, da valja Ivana Batića probiti smrdeljevim kocem, jer će pomoriti pô naroda.

Iste Ivanove nevjeste bojale su se mrtva svekra.

-- Kaži mi, dušo moja, da se nije po čemu u kuću navraćao, otkad je umr'o? — upita mu nevjestu Jelu stara Mande Jurina.

— Ništa mi ne govori moja kuma. Ne mogu ni staka zaspati od pusta straha. Znaš, on je bio crni vrag još za života ... Kad mu je fratar donio sveto otajstvo, primio ga je, ali nije progutao, nego ga je poslije malo vremena iz usta — prosti mi, mili Isuse ! — izvadio ... Valjalo se je fratru vratiti i uzeti posvećenu oštiju. Kažu, da ju je izgori) ... Stari je na čas smrti psovao sve, što je sveto ... Ob noć nam nešto zavija oko kuće .... Ja prekrižim dvije blagoslovljene grančice masline i stavim ih na prag svake večeri .....

— Znaš, što ću ti kazati, ali da nisi nikomu rekla. Pripovijedao mi je muž, da će ga grobar i fratar namatati na zvono i probit kocem od smrdelja.

— Probiti ? ! — upropasti se Jele.

— E, e, probiti. Kažu ljudi, da to valja uraditi, jer nema veće nesreće, nego kad se tko ustane iz groba. Tuča će obiti selo. Nitko se ne će uzdati ob noć vanka kuće, jer nema toga, tko bi vukodlaku odolio u rvanju ... Kažu, da se jednim ukaže, a drugim ne će i da to najviše ubija one, koji ga ugledaju. A može ga i drugi vidjeti, samo valja da onomu, komu se ukaže, prebaciš ruku preko ramena i svojom nogom staneš na njegovu, pa dobro upiljiš pogled, gdje ti on reče, da je prikaza, i ukazati će ti se sve, što i njemu ... A stalno će ga probiti. Grobar je jučer bio tri puta u fratra ; namrgodjen je i ne će da nikomu ništa o tome govori. Pa šta bi ga i štedili ; kad nisu u staro doba Devku, što nije nikoga plašila, zašto bi njega ?

— Što je bila ta Devka ?

— To su stari ljudi pripovijedali. Bila je u selu jedna udovica i zvala se Devka. Imala je dvoje nejake djece. Devka se zimi iznenada razboli i umre. Siročad ostade nasred puta. Morila ih studen i glad .... Djeca su znala, gdje su im majku ukopali, i otišla su joj na grob. Na grobu su plakala i majku dozivala. Bogu se je smililo na djecu i najedanput otvori se raka, a Devka živa u njoj sjedi. Od tada su djeca svake noći k majci dolazila. Ona je u grobu šila odijelo i redila svoju siročad. U selu se ljudi počeli čuditi, tko se za djecu stara. Upitali mladju curicu. Ona se izludila i sve kazala. Iste noći otidjoše seljaci na ukopište. Otvoriše grob. Pred svijećom je Devka krpila košuljicu ... Onda su je ubili ...

— Kako ih nije boljela duša ? — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

U to bane iz sela Jelin muž i potjera ženu kući. „Što naklapaš, ili nemaš prešnijeg posla ?" — upita je. Ona mu je sve ispripovijedala, što je čula.

Do malo dana opet udari tuča ..... Seljaci podjoše župniku i tražahu, da zabrani Ivanu izlaziti iz groba.

Ali ništa se ne prepade narod, dok ne ukopaše staru Marijanu.

Donijeli Marijanu na grobište. Na jednom dotrči Nikola Mijin i kaže grobaru, da nema na Ivanovu grobu vapna. Svi se skočiše na noge. Grobar gleda na rupicu i ne vidi trna. Uze mašklin, nadigne ploču, prevrne je i na užas sviju zijevnu pred njim prazan grob ... Samo kapa je pala u dubinu ... Zazovnuše fratra starog, dobrog župnika. I on se smete.

Od tada je svatko vidjao Ivana Batića .... I iz drugih sela stizali glasovi, da su ga sretali podbradjena. — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

II.

Malo za tim jedne proljetne noći izmedju petka i subote diže se iz postelje grobar i uze mašklin, sjekiru i kosijer.

Žena ga odgovaraše, da nikud ne ide. On je ušutka. Kad ne mogla inako, a ona mu objesi oko vrata zapis . . .

Grobar izidje iz kuće, prekrsti se i podje do bliže glavice. Tamo obali sjekirom smrdelj, što je od vajkada na raskrsnici rastao. Kosijerom ga zaoštri i podje k župniku.

Prije nego mu udje u kuću, sakrije kolac i alat na dvorištu ispod zida u osjenu mjesečevu. Onda pokuca na vratima, otvori i stupi u župnikovu sobu. U njoj nadje još dva stara redovnika. Skine kapu, zašapće „Hvaljen Isus" i ozbiljna lica mučeći ih poljubi po redu u ruku. A tada uze malu škropljenicu od tuča s krštenom vodom i ustoboči se u uglu gledajući redovnike kako oblače kote.

Župnik izidje prvi iz kuće, a za njim oba svećenika i grobar.

Noć je bila vedra i svijetla. Zrak oštar.

Kad se redovnici uputiše, uze grobar kolac i mašklin i podje za njima.

On gleda, da ne bi vidio kakovu prikazu. Ljut je, što svećenici obukoše bijele kote, jer ih može pokojni Ivan Batić pripoznati. Grobar zna, da bi mrtvac utekao, da njega ugleda s kocem, pa se libi i traži mrak. U to mu se učini, da nešto šuška ispod njega, ali on ne pazi na to, jer je zlo okretati se natrag . . . .

Dodjoše i do ukopišta. Svećenici ostadoše kod kapelice. Grobar podje k grobu, u koji je bio ukopan Ivan Batić, i otvori ga. Tada se ukrade do vrata ograde, sakrije se za prag i naperi oštri kolac . . . . .

Župnik je potezao konopčić malenog zvona, a zvonce je brecalo. Dva druga fratra su molila.

Grobar napinje snagu i vid.

Prodju i ponoća, a nema nikoga.

Grobar ne može dulje da čeka. Izidje van ograde i reče župniku:

— Valja, da je noćas daleko odmaglio, kad ga još nema . . . . Kako bi bilo, da se ja uspnem na polu i da pogledam, je li ga odkuda .? . . .

Župnik migne glavom i poškropi ga vodom iz škropljenice, što mu je stala do nogu.

Grobar svuče haljetak i baci ga na gusti ružin grm. Tada pokroči naprijed i upirući se kocem uspne se na bližu polu.

Zaplovi pogledom u daljinu.

Sjajna mjesečina uzlelijala je cijeli kraj i ne dala grobaru da išta tačno odredi ili upozna. Njegovo umorno oko uzalud se je napiralo, da na kojoj stalnoj točki počine.

More se je prama istoku bjelasalo kao živo srebro . . . Na jednom se ono poče dizati ko zid sve više i više uz kobni muk . . . . . .

Grobar iznenadjen poviče:

— Pogledajte k istoku. Cijela pučina se blizi. Poplavila je mjesto . . . More dolazi k nama.

Svećenici otidjoše do kraja ograde i vide sve kako kaže grobar. Uhvati ih strah . . . Nitko ne ide, da se maši za konopac zvona. Nitko ne moli.

A bijela pučina sve to više raste i raste i to samo na istoku. Studeni lahorić bez šuma brije ih po licu. A oni stoje začarani od užasa gledajući more, koje se blizi . . . Na jednom se začu maleni štropot, kao da more dižući se nešto ruši i guta.

Taj ih šum prenu i oni se odvrnuše od mjesta, gdje su stali, i pohitaše prama zapadu.

A na zapadu ugledaju zvijezde i more i upoznaše obalu morsku.

— Bježmo, bježmo! — poviče župnik grobaru, koji je stao na vrh pole s naperenim kocem.

Grobar ga začu i vidi, gdje oni trče. Silazi s pole... U to ga okruži gusta proljetna magla.

On grčevito stiska kolac i kuša ići naprijed. Čini mu se nepoznato cijelo ovo mjesto. Korak mu je nestalan. Grobar misli:

„Evo, dolazi Ivan Batić. Vidio nas je i sakrio se je u more, a kletve su nagnale pučinu, da se digne i da ga svali u grob. On dolazi, a oni utekoše...."

Studena magla hladi grobarovo lice. Neprozirna njezina blještavost ganja ga u očaj. Traži put, da može za svećenicima... Udre nogom o škropljenicu... Uzme je i ide naprijed...

Na jednom što vidi! Pred njim stoji čeljade u haljetku... Grobaru prolijeće uz kosti hladan, bolan ježur... Kosa mu se uzdiše.... Zamakne škropljenicom i polije po sebi svu kršćenu vodu.... Htjede govoriti: „Kršćena dušo.......", ali ne uzmože... Napne tada svu snagu, ipruži kolac, zatjera ga u prikazu i pade bez svijesti...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

U jutro ga nadjoše, gdje leži u ružinu grmu s kocem u ruci. On je njim probio svoj haljetak, što ga je bacio prije, nego se je uspeo na polu...

Za osam dana nije znao za se.

Poslije toga se je osvijestio i malo pridigao, ali ne bijaše više života u njemu. Nikomu tudju ne htjede o dogadjaju pripovijedati.

Mjesec dana je još živio, a onda je mučen strašnim prikazama umr'o.

Žena mu je pričala, da joj je očitovao, kako se je s Ivanom Batićem rvao. Rekao mu je, da se ne smije više svijetom vući, i poslao ga s dušom i s tijelom u pakao. Ivan mu je htio najprije odnijeti zapis ispod vrata, ali ga je grobar

prvo probio. Ivan Batić ga je tada uhvatio noktima za lice i rekao mu: „Svladao si me, ali znaj ipak, da sam ja tvoja smrt." — — — — — — — — — — — — —

Ivan Batić nije više od onog dana plašio.

III.

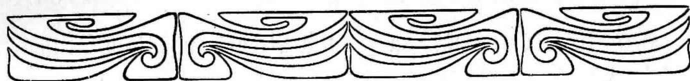
Nedavno su seljaci dubli u okolici ukopišta nove grobove. Iznenada naidjoše na ljudski kostur. Pokupiše kosti i htjedoše ih odnijeti u zajedničku rupu.

Tu se namjerio i sin Ivana Batića pa reče:

— To mi je ćaća. Ja i brat smo ga one iste noći, kad je umrla stara Marijana, izvadili iz groba i tu ukopali, jer su ga htjeli probosti kocem. Bila bi nam ostala do vijeka na plemenu sramota....

Kosti Ivana Batića prenesoše u stari njegov grob.

LJUBAV.

Na 15. januara 189* poslije ponoći udjoh u Vrgorcu u dirižencu.

Poštar, koji me nije ni poznavao, reče hotimice glasno kočijašu :

— Čuješ, ako je gospodinu po volji, možeš ukrcati onog bolesnika u Ravči, ako nije, a ti naprijed.

— Hm, djavla po volji — bolesno, duša mu svaki čas na jeziku, smrad ... a, gospodaru — šaptao mi je tobože ljuteći se kočijaš i tada zatvorio vrata, pa nastavi glasno poštaru :

— Dobro, bit će kako Vi zapovijedate.

U diriženci sjedio suproć meni vojnik.

— Dobra večer ! — rekoh mu.

— Dobra večer ! — on će.

— Čujete, meni se čini, da Vas ja poznam ... još iz gimnazije ...

— Je, je, Vi ste N. N. — reče on meni mirno.

— Baš tako. A Vi u soldačiji?

— E, u soldačiji.

— A kako Vam je?

— Meni dobro. Ne mogu se, hvala Bogu, potužiti. Služim kapetana ; ne treba mi marširati, a hrane uvijek dosta. A kapetan je znaš ... znate ... strog, ali valja primučati i pustiti, neka te izgrdi i izruži. Onda ti je, brate, ko kruh. Eto, valja mu znati narav.

— A grdi Vas on.

— E, grdi, a ja mučim. Šta ćete, služba je služba.

— A šta misliš kad izidješ.

— Ja ću u žandare. Kapetan hoće da idem. On kaže da ću u službi brzo napredovati.

Oba zamukosmo.

Kola se tromo vuku po putu. Škriplje ispod njih. Drma se kočija.

— A koga 'no ima ukrcati, koga? — upita me.

— Jednog seljaka, što ga je ranio nožem u mjehur neki komšija, pa mu valja u bolnicu.

Kočijaš nenadano ustavi konje.

— Šta je to? — upitah. — A ha ! — nastavim odmah, — hoće netko da se mukte vozi.

I nijesam se prevario. K nama udje mladić od kakvih 25 godina. Na glavi je nakrivio crnu kupovnu kapicu. Čelo mu pokrivale „francette". Brčiće uvio i namazao, pa mu se savili ko kučiperje. Udarao je jako nekim sapunom.

— Dobra večer ! — reče sjednuvši do soldata ne bez smetnje, — no što govorim, jutro je sada : dobro vam jutro !

— Bog da ! — odgovorismo.

Kola se pomaknu.

— Kuda ćeš, brate? — upitah ga.

— Od cure do cure — odgovori on.

— Daleko?

— Tute tamo u Jovića.

— Čuješ, a znaš li, što je od onoga ranjenoga?

— Šta, neprilike, živine — eto ti !

— Ne pitam te za to, nego kako mu je !

— Nikako, ne će ostati. Ljekar je rekao, ako ga uhvati „vinbra",[1] da mu nema spasa.

— A zašto ga je ubo oni drugi?

[1] febbra = ognjica.

— Zašto, za ludoriju. Dok je ubojica bio u soldačiji, oženio se ovaj ranjeni s njegovom curom. Vratio se on iz soldata, pak miran brate ko janje. Onomadne ti se opio, nasrnuo na ovoga, i puc nožem, pa put pod noge. Eto! Što će reći divlje pa divlje. Odnio ga vrag, ali mu nije bilo još cura po svijetu!

— A je li djevojka s voljom otišla za ovoga? — ja ću mu.

— Molim Vas, s voljom ili s nevoljom. Vi znate, kako je ovuda. Ćaća i mati se za njih ženi i udava. Nego, što su mi kazivali, je on bio puno u nju zaljubljen, a i njoj je potla bio odražao. Pripovijedao mi je baš jučer jedan seljak, da se ne može izvjerovati, kako mu je žena izvan sebe od tuge, da ne će ništa da jede ni pije i da se sve skriva od muža...

— A jesu li uhvatili onoga? — prekinu ga soldat.

— Ne znam, bogami. Došla mi je i gospodarima naredba, da ga sprate, ako ga ulove. Nego šta je vinancama stalo, pa ni ne idu za njim.

— Ti služiš u filanaca?

— E!

— A jesi li ti iz ove krajine? — ja ću mu.

— Koga, mene zar pitate? Bih se, bogami, gospodine, ubio, da sam odavle. Pa ni ovako mi se, vjerujte mi, ne bikne ovdje stati. Brzo ću doma. Nije meni bilo potreba ić služiti. Imam ja doma veliko biće; nego eto, ovaj moj gospodar, — ovaj kapo M*, ako ga znate, — uzeo me na silu još od 12 godina, pa nikako ne će, da me pusti. Ja mislim, da sam mu draži od brata.

— A odklen si?

— Iz Bukovice...

Soldat, koji je na nešto mislio, najedan put lane glasno:

— A, uhvatit će ga, ne boj se, ako nisu dosada. Žandari!... moj sinko!

— Znat ćemo brzo. Onaj ranjeni će nam najbolje kazati, — ja ću mu.

— A šta ćete ga zar pustiti u diridžencu... — upitaju me obojica u jedan put.

— Dakako!

— A da umre u putu? — soldat će.

— Hvala Bogu!

— Mogli su oni narediti kočiju iz Makarske, — govorio je tresući ljutito glavom pun gorčine financijski sluga. — Nego ne će! Vidite, meni je pravo, a ja ga baš ne bi ukrcao.

— Ja ga ne ću unutra — reče soldat — čuli ste, što Vam je rekao kočijaš.

— A ni ja ne mogu s njima. Slobodno Vam kažem, ja ne bih ni u raj s onakim ljudima — drugi će.

— A s njihovim bi djevojkama i u pakao — rekoh mu ja.

Noć je bila hladna. Stakla su se orosila. Ja jedno protroh rukom i zagledah se van.

Mjesec je sjao visoko na nebu. Strmo ispod ceste bjelasalo se je golo kamenje, gubeći se u magli, koja je zastirala dolinu. Padala je guta rosina.

Kola su drndala, a kočijaš je hodio putem uz dirigencu. Najednom ustavi konje.

„Zar će ukrcati opet kog slugu“, mislio sam.

— Ovdje je krčma, gospodine, ako izvolite piti — reče mi kočijaš držeći pritvorena vratašca kočije.

Sidjoh i platih mu čašu rakije.

— Ne bojte se, ne će on unutra — govorio je kočijaš, kad smo se opet ukrcali.

Ispod kočije škriplje više nego prije, a na mahove se dirigenca trese. Umorna glava željna počinka udara o tvrde drvene strane.

*

— Pijan je kočijaš — poče soldat.

— A eto — drug će mu — drago mu je, znate, malo. A komu nije? Nego dobričina je, a puno pametan. Učio je pet godina u fratara u Sinju.

Ja sam gledao van.

Doline je nestalo, a preda mnom se je prostirala kamenita strana. Jedva gdjegod iz kakvog škripa diže se goli osamljeni grmečak, koji, obasjan mjesečinom, gubi se sa svim svojim tankim prućem u bjelkastoj magli i pepeljugastom kamenju, pa ga jedva prepoznaš po sjeni, koju baca na bližnju golu liticu.

Najednom mi udari u oči svjetlost. Dvadeset koračaja daleko od ceste sjede ljudi oko vatre i griju se. Spustim staklo i nadvirim se glavom van.

— Stani! — zaviče krupan seljački glas.

Kočijaš ustavi konje.

— Počekaj! sad će ga na donijeti — govorio je tiše seljak.

— Sve jedno ti, brate, nosili ga ili ne donosili. Nema mjesta.

Dolje oko vatre se ljudi užurbali.

Dvojica se uputila noseći nekoga na nosilima. Za njima se nižu ljudi i žene.

Vatra zaplamsa življe. Povorka se je crnila izmedju kamenja osvjetljena mjesečinom, dok se ne primaknu i kočiji.

Ona dvojica spustiše nosila na zemlju. Na njima sjedilo čeljade, omotano u sukanac. Na glavi mu je crvena gnjusna kapa, a povrh nje ženska šarena marama, podvezana pod vratom.

Kraj nosila uz seljake stajala starica — majka ranjenoga — plačući, a do nje brat mu, lijepo, zdravo, crveno momče od kakovih trinaest godina.

Kočijaš se je omeo. Napokon će:

— Ma šta vi ljudi hoćete baš na silu? Jesam li vam rekao, da nema mjesta, a ne ću zar gospodu radi vas istjerati. — A onda će šapćući jednom seljaku u uho: — Nije, brate, gospodinu po volji, a naredba je, da ga ne krcam, ako on ne će. Eto sad znaš, da nije do mene!

Kad to začu mali brat bolesnikov, zanabraja u vas glas.

Seljak, što je ustavio kočiju, dodje meni, pak će mi:

— Pogledaj, gospodaru, na siromaha. Pusti ga, nek udje. Ne dao ti Bog, da saznaš, što je bolest i potreba.

— A zašto nijeste kočiju naredili? — rekoh mu.

Seljak se potuli, malko raširi noge, poklekne, pruži obje ruke, izdigne glavu i rastvori usta, pa će:

— Iz neba, gospodaru!

— E, pa dobro, ja mogu i s kočijašem, a nek on udje.

— E, hvala Vam, dobri gospodine, do Boga Vam hvala, ko pravom čovjeku — govorio je seljak, skidajući kapu, pa se okrene na stranu, namigne lopovski smijuckajući se drugom seljaku i u svoj žurbi naredjivao je ljudima, kako će unijeti bolesnika.

— Ja idem van — reče mi soldat.

— Dobro, hajdete, možete s kočijašem, a ja ću ostati unutra.

— A ja? — pitao je drugi.

— Kako Vam drago!

— Ja ću onda čak!?

— Meni pravo.

Oba druga izidjoše.

Seljaci staviše uz veliko govorenje bolesnika u kočiju.

Bio on mlad čovjek od kojih trideset godina. Njegovo lice je blijedo. Čelo mu je visoko. Oči su mu velike, lijepe, crno-kestenjaste, mutne, bez sjaja kao u mrtvaca, a sakrivale nešto tajna, zagonetna, nekakav strah i užas, a i nemoć; ujedno te mamile i plašile. Nos mu je pravilan,

usta malena, brk crn. Vilice su mu oširoke, pa se blijedo dugo lice spuštalo skoro upravno do njih od malko udubljenih očiju.

Miran i spokojan sjedio je on u kočiji.

Maleni brat plakao je još uvijek. Nijesam htio da žalosti bolesnika, pa mu rekoh:

— Što plačeš više, umiri se!

— Nestalo mu posla — reče nehajno bolesnik.

A stara mu majka, malena, mršava i blijeda ženica, stenjući i ridajući korila je mladje dijete, što plače.

Tada se okrene bolesniku i ne mogući zadržati suza poljubi ga i reče:

— Zbogom, dite moje, i ne pridaji se.

— Gledajte se vi doma — odgovorio je on mirno. — Meni, kako Bog da. A njoj reci, da se ne ubija utaman... ludo se ona vlada!...

— Eno ti je ondje, dušo moja, eno tvoje žene. Tko će nju moći umiriti... — i stara poče nabrajati.

Malko podalje ugledah lik mlade bolesnikove žene. Ona je nizoko pokunjila glavu i pregačom otirala suze. Nazivajući je imenima punim milinja uhvatila ju je ispod pazuha jedna postarija žena i uzalud nukala, da ide s njome doma... Onako nastoji ražalošćena svojta, da odcijepi od groba čeljade, koje je najviše ljubilo čas prije ukopanog mrtvaca...

Neki seljaci su se već uputili k selu. Oni su hodili veselo čavrljajući, ko da se vraćaju sa sprovoda, pa treba da odahnu od hinjene ili iskrene tuge.

Seljak, koji me je molio, da ukrcam bolesnika, ušao je k nama. Njega je platila općina, da ga otprati do bolnice.

Soldat se je uspeo do kočijaša, a sluga financijski izvalio se je potrbuške na vrh dirigence.

Starica još jednom poljubi sina, ne pomaknuvši se s mjesta.

Za njom ga cjelune mladji brat, a njegove suze padahu po bolesnikovim obrazima.

On je sjedio miran i gledao u drugu stranu kočije. Samo njegovo blijedo lice ko da je jače problijedilo.

— Na stranu! — viknuo je opet pijani kočijaš.

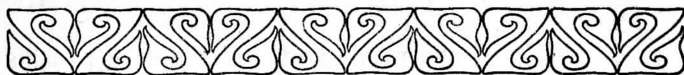
Dječak provali u grčevit plač. Uhvatio se je rukama za glavu i oteturao se do medje, na koju je prislonio čelo.

Majka je stajala ko okamenjena na mjestu i gledala može biti za zadnji put sina.

A on ko da je oćutio silu njezina pogleda, pomaknuo se je s velikom mukom na mjestu. Tada okrenu k starici glavu i pogledav je svojim zagonetnim očima, reče joj tihim, milim, pridušenim glasom:

— Čuješ, majko, ukloni se, mogu te kola...

GOSPODIN POGLAVAR.

On sjedi u svom uredu i otvara malo pisamce. — Oho, nema potpisa! Opet mi dojavljuju koju tajnu... Čita:

„Poštovani gospodine, čuo sam da ste u kloaci razapeli kô pauk krstaš tvrdu paučinu, ne bi li ulovili koju učiteljicu, što ste ih oko sebe okupili. Varate se, ako mislite, da su one zlatne muhe. Nečista vam je paučina, svak je vidi. A i ona jedna ispiti će vam mozag..."

Uzbjesni. List je poslan iz Vrgorca. U Vrgorcu žive gospar Pave, Ljubo, Ugo, Dušan, don Ante...

— Ej tajniče, tajniče, piši:

„Pavi ćeš poslati odluku, da mu oduzimljem dozvolu za krčmu; treba obići i onog vladinog bika, što je u njega i upitati žandare, da li bik u Pavinim rukama izvršava u dovoljnoj mjeri svoju zadaću. Javi mu još, da je vlada odbila njegovu molbu i da ne će dobiti kravu.

„Ljubi naredi, da dovede onoga konja na vizitu. Što on misli, da će vojničkoga konja hraniti samom lozinom! Javi mu, da odmah popravi školu. Drugačije ću ga oglobiti.

„Ugu i Dušana zabilježi. Brzo je stavnja; valja osloboditi varoš od buntovnika".

„A don Anti piši, da ga imam na oku njega i Maleka...

Gospodin poglavar čeka zadovoljno spise, a kako mu ih donaša, potpisuje ih tarući ruku o ruku.

U večer je legao. Misli na današnji dan i maleno pisamce, misli i na stroge odluke i ukore, što ih je poslao.

Oči mu se sklapaju malo po malo.

On vidi sebe svezana. Što je to? Pretvorio se je u bika, Pavina bika, a gospodar ga goni u tor. Zatvoren je. Najednom evo žandarâ i pitaju Pavu:

— Čujete, gospar Pave, dovode li seljaci krave?...

— Slabo. Ja sam upitao jednu u vlade, pa ne dadu.

Bik spusti glavu i osjeti, kako je teško biti samu na ovomu vajnomu svijetu...

Svi podjoše. Samo Pavin stari pas ostade do bika i gleda ga prijateljski. On mu govori:

— Što se skrivaš, ili misliš, da te ne poznam? Ne boj se, ne žali: i ja sam bio poglavar... Mogao sam tri puta opet postati, ali ne htjedoh, ovako mi je bolje... Gospodar mi samo jednu stvar zapovijeda. Prije nego li izreče: „General der šarže..." ne smijem baciti sa čunjke kruh i proždrijeti ga. A prvo koliko jada i muke...

Prodjoše dva dni, a Pavi dodje naredba, da mora radi slaba uspjeha poslati bika u Gradac seoskomu načelniku, poglavarevu prijatelju, i ako u Gradcu ne bilo ni jedne krave...

Izvukoše ga iz staje i poslaše preko Metkovića. U Metkovićim ga dočeka kolega i doprati do parobroda.

Bili su na pogled Gradcu. Bik vidi selo kao glavu zmaja, koja je do mora otvorila velike bijele zube, da smrska njega i parobrod. Do njegova uha dopire trubljačina sa sviju strana.

Luka je okićena rožinama i starom raspalom obućom. Putevi su posuti mekinjama.

— Što trube?

— Ima doći poglavar, — reče netko.

Prista parobrod na kraj. Načelnik gleda bika i govori:

— Strašna živina, strašna živina...

A bik se naljuti i htjede izgrditi poniznoga svoga slugu, ali zamuče samo. Kad ga začu silni svijet, svatko poče u jedan glas:

— Muj, muj, muj...

„Čekajte vi, skotovi jedni, upamtit ćete me".

Načelnik vodi bika... Ali eto straha i trepeta. Mladi Gračani idu prama njemu u crvenim košuljama, u crvenim kapama.

Bik pobjesni. Htjede uteći u općinu, ali bijaše zatvorena prije reda.

„Platiti ćete ga, platiti! Zar se tako vrši služba?" misli on.

U jedan put pristupi blizu njega jak momak i reče narodu:

— Pogledajte, ima iste oči ko i naš poglavar!

„Prepoznali su me, prepoznali, izmlatiti će me" i htjede zovnuti žandara u pomoć, ali opet zamuče, a narod će:

— Muj, mali, muj.

Bik gleda žandara, kako prisluškuje. Netom tko spomene njegovo ime, naraste žandaru svako uho za pô prsta. Bik se je divio, kako se kod njegova vjernoga sluge vidljivo opaža preobraženje u magare, i obraduje se novomu kolegi...

„Prepoznali su me, prepoznali", promrmlja bik, zavjetuje se, da se ne će nikada više vratiti u ovo gnijezdo i uteče niz dolnja sela...

Kud on leti, hvata narod strah i trepet...

Samo u Živogošću mu se učitelj smije. „Čekaj ti, čekaj".

Uhvatio se mrak. Podje naprijed. Nasred puta sretne divlju mačku.

„Oh, ti si to, Mate, dragi dobri Mate, što radiš?"

— Lovim ptičice. Ne mogu ih podnijeti. Meni su drage samo lire i lirica...

U to prodje časna svita.

Divlja ih mačka broji:

— Mare, Zane, Jaka, Matija... najviše ih iz Zaostroga.

Ženske stadoše... Iz Živogošća ih dodje mnogo, mnogo. One idu na sud.

— Ajde s njima, — reče Mate.

Bik podje.

U noćnoj tami zavrla se Sutikla[1] u more i sjaje se ko sunce od alem-kamena, što na njoj blista. I slijepci bi progledali na takovoj svijetlosti!...

Samo biku ona smeta i ne da mu naprijed...

„Oklopnjače ću natjerati, da razruše tu buntovničku tvrdju, što nam ni mrtva ne da mira!"

Bik ne može dalje da putuje i leti „uza stazu". Dug je, dug put... Jedva dopre do vrha. Kuša napred. Na jednom eto skače u propanj Ljubin vojnički konj i govori:

— Moj je gospodar vještac. Vidiš: u pet dana, otkada si poslao naredbu, on me je natovio... Ali ti, kuda ćeš? Ne hajde gore, poznati ćete. Onda će te zaustaviti i dovesti tu tamo nad onaj ponor... Činiti će te, da skačeš preko njega... Do lani su se pastiri kladili, tko će ga preskočiti, ali kad je lanjske godine jedan skačući u njemu tragom nestao... više se ne klade, niti skaču... Vrni se, pa ćemo preko Tučepi...

Bik se vrati. Opet dostigne časnu žensku družbu i u jutro unilazi s njima u Makarsku. Dočeka ih dječurlija i poče se bacati kamenjem. Jedna se zaustavi i vikne:

— Čuješ, ti mali, odniti ćete onaj crni, što tičeš u moje posvećeno tijelo..."

Dodjoše u sud. Pita jednu sudac:

— Tko je otac tvome djetetu?

---

[1] Sv. Tekla, grobište u Podgori, gdje je ukopan don Mijo Pavlinović.

Ona muči.

— Valja, da ih je više, kada ne znaš?

— Oprostite, gospodine suče, što Vi mislite, da sam ja od onih?... Otac mu je... otac... otac... Mate Š....

— On te ne može uzeti. Pitaš li kakovu naknadu?

— Kako bih, gospodine, pitala? Bog mu dao stotinu dobara! Da je htio još koje, ne bi se meni bilo potreba za starost misliti. Moj mali je moja hrana!

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Bik se zgrozi i uteče.

Dodje na trg. Jao strahote! Standarac omašten dvijema bojama su digli, a postavili su na pročelje Kačićeva spomenika onu zabranjenu ploču sa grbovima slovinskih naroda...

On je bijesan od muke i trči... Na obali stoje dva siva sokola, dva junaka Klarića u sokolskom odijelu... a za njima zasja plamen od sokolaša...

Strašno ti li je biku crvenilo!...

Jedan žandar trči za njim, a on bježi u ured. U bijesu je udario o prag, razlomio roščić, a iz roščića malo po malo izvija se on, prvašnji poglavar. Od bikova repa postaše mu brci...

Kad ga žandar opazi, službeno ga pozdravi i reče:

— Oprostite, gospodine poglavaru, ja sam mislio da ste bik.

II.

U jutro je bio gospodin poglavar sretan, kad se je probudio, te se vidio u ljudskoj spodobi.

Udje u ured i pošalje po nadzornika i tajnika.

On stisne oči i vidi divlju svinju, kako se blizi. Kad dodje na prag ureda, lupne glavom u prašinu i stvori se fićfirić: nadzornik.

Poglavar mu reče: „Živogoškog učitelja premjesti u Podgoru. Sve druge, koji i najmanje žubore proti meni, zovi na račun, nek troše novce i zdravlje. Treba da upamte, da njihova autonomija stoji jedino u tomu, da ih zemlja slabo plaća, a mi dobro pritištemo. Zastupnika se ne bojim, nek slobodno radi toga viču; još u Vrgorcu sam im rekao, da su koze... A onda, janje moje, obidji kotarom i po onu tvoju razvidi i ispipaj... nu, mi se već razumimo. Kad sve doćukaš, znati ćeš me svjetovati. Ta, da nije bilo tebe, ne bi mi bio Ljubo oprostio, što sam nazvao općinske vijetnike fakinima. „Ne će biti škola više u tvojoj kući", ti si mu zaprijetio, je li? E, fin si ti čovjek, pametan, pametan..."

Nadzornik podje, a udje tajnik.

— Ej tajniče, pomoć, pomoć! Radi što hoćeš, sve ti je dopušteno, ali smrvi mi Gradac i Gračane. U momu kotaru ne smije više biti crvene košulje. Buntovnici se legu u nesretnoj ovoj krajini. Zapovjedi; napiši: sve ću potpisati. Hitar si, domišljat. Kad sam onu dvojicu iz vrgorske općine izlupao u uredu, a strašni Petar iz Primorja ih nagnao, da me tuže, bio bih propao, da ne bude bilo za te. Prije rasprave nagovorio si me na lijepu misao. Ja sam ih zazovnuo, dao im zaplijenjene novce i putni list i otputio ih u svijet, samo da ne mogu svjedočiti na raspravi... Izbavio si me tamnice, izbavi me i ovih lopova...

Ne prodje dugo i dogodiše se čudesa... Poglavar morade uzeti blijedu siromašicu kćer jedne šivačice matraca. Njezin brat je bio šegrt u jednog postolara u kotaru. On mu prisili gospodara, da ga istjera, jer je sramota za njega plemića, da mu je blizu... Oh kako bi se bio rado izmakao, da ga ona nije čvrsto obavila njegovom paučinom!...

Ali se za to izvršiše njegove sanje. U Gradcu proglasi opsadno stanje, koje je trajalo šest mjeseci. Ne smio nitko nositi bijelog pasa ni crvene košulje. Trobojnica je značila izazivanje. Pero šojke, kokoši — da i ne govorim o sokolu, otvaralo vrata tamnice... I djeca postadoše buntovnici. Ljude je mučio za ništa preda se i rikao kô bijesan. U svetom gnjevu naduo bi se kô žaba zapuhača, namujsio se, naškrpunio se. Oči bi izvalio kô hobotnica i onda grdio...

Dodje doba i on ne smio nikuda iz grada. Nego i on mu postade preširok, a one crvene košulje bole mu oči i tjerale ga u bijes.

On učini i tome kraj. Tuži sokole radi veleizdaje... Natpis: „Slavenstvo nek vlada, tudjinstvo nek pada" bio je dokaz.

Oružani žandari šeću po gradu, a on zadovoljan sjedi na svome naslonjaču i snijeva.

Snijeva i vidi kroza san ona dva išćuškana zagorca. Vratili su se iz Amerike. Vodi ih lukavi, strašni Petar iz Primorja u sud, da obnove tužbu...

Strah, užasni strah uhvati poglavara i netom se prene, zamoli premještaj...

Dadoše mu ga... Hodio je parobrod u Šibenik, a ljudi na rivi rekoše mu na odlazku:

— Mi se nadamo, da Vas od onamo ne će više ni pustiti...

III.

Parobrod pristaje uz šibensku obalu. Puna je obala sokolaša u crvenim košuljama, a svaki nosi tablicu s natpisom: „Slavenstvo nek vlada, tudjinstvo nek pada".

— Je li ovo san ili java? — pita se on.

Izilazi van. Nitko ga ne dočeka...

Iz silnoga mnoštva stupaju dva išćuškana zagorca i gvozdenim ga mišicama pograbiše, pa nose, nose gore u — ludnicu. Zaludu on govori, tko je, zaludu prijeti.

— Jest, Vi ste taj, — kaže mu upravitelj — mi to znamo. Izprva Vas proglasiše ludim, da izbjegnete kazni, a poslije ste u istinu pomahnitali...

Staviše ga u malenu ćeliju...

U večer pristupi k njemu Pavin pas i izgrdi ga, što nije ostao bikom... „Ne bi bio tamo zapao", govori mu on prijateljski...

Kad se uhvati noć, trči suprot njemu Ljubin konj. „Htio si me oteti gospodaru. Lagao si, da me slabo hrani. Vidi, kako sam jak". I konj se rita u njegovu glavu i prsi...

Mladi Gračani dolaze k njemu jedan po jedan. Netko mu navlači gvozdenu, usijanu, crvenu košulju, netko mu bada oči perjem, netko ga podbradjiva bijelim pasom...

Makaranska zlobna djeca pripovijedaju pred cijelim svijetom o njegovoj punici, šivačici matraca, koje se on stidi...

— Jao, jao! — klikne on izmučen svakojakim mukama, — je da li koga da mi pomogne!

On gleda i vidi postolara, koga sestra — njegova blijeda žena — ne može da ustavi, vidi ga, kako prama njemu trči.

— U pomoć, u pomoć!

— U pomoć, je li? — govori mu šura — i navali na nj. — Ti si me potjerao, jer si me se stidio. Nevolja me tišti, nemam čim ni da kupim štetina za šivanje postola. K tebi dodjoh po nje.

Postolar ga uhvati za grlo i poče mu guliti jednu po jednu dlaku iz brka i brade, dok ih sve ne poguli.

— Jao, jao! — stenjaše on u mukama. — Gdje si ti bar, o Mate, dobri mili prijatelju?...

U to mu se ukaže negdje u daljini cijeli čopor mačaka, koje uzalud gledahu osloboditi iz stupice divlju mačku — njegova Matu...

Mačka se previjaše:

— Uzdaj se u Boga, On ti jedini može pomoći. Ako si igda išta učinio, što je Njemu milo, uteci Mu se, i ne će te zapustiti.

Poglavar se poče moliti:

— Oprosti Svevišnji grijehe moje. Da obranim čast doma Tvojega, osudio sam buntovne Gračane, što zapjevaše u crkvi izazivnu pjesmu obeščastivši tako sveto mjesto. Radi one „Lijepe naše" proganjao sam ih tri godine. Natjerah im na mjesto silne šumske globe i nijesam ih puštao u miru, dok sam god mogao. Bezakonja sam činio, listine krivotvorio, izbore nepravedno proveo, da ne dodju na upravu općire bezbožnici... Mladiće njihove sam tjerao u soldačiju i ne davao im putnih listova... I Ti si ih kaznio za to, i malo da se ne utopiše, kad ih jednom zvah preda se. Kolovodji njihovu ne dadoh živjeti. Opisao sam ga svagdje i nitko ne će da za nj znade. Ubiti će ga bijeda i grižnja, jer on nije vičan siromaštvu...

To učinih, Gospode, za te. Smiluj mi se i izbavi me ovih muka...

Kad poglavar to izreče, ukaže se pred njim vodja gračkih buntovnika i uz demonski posmjeh pokaže mu prstom u daljinu.

— Pogledaj prama zapadnom obzorju! Vidiš li onu prvu notu „Lijepe naše". Eno ondje je zapisana tvoja sudbina...

Reče i nestade ga.

A on gleda, kud mu je pokazao. Vidje onu kajdu, kako mu se približava. Nije ono više kajda, nego netko visi na pruženom konopcu... Gleda on i vidi sebe. Kako je isplazio jezik, kako mu se je nagnula glava. A što je

ona piknjica kraj nje?... Čini mu se, da je gavran, što mu kljuva ugasle oči. Ali ne, nije...

Ta ono je truplo pauka krstaša... Prozirna, čista paučina jedva se vidi, a u nju se ušuljaše dva mala sitna pauka, dugih noga, što ne znaju plesti mreže... Blijedi su, blijedi. On ih gleda... Ta to mu je žena i postolar... Oni se bane na lijepoj paučini. Stupaju k mrtvomu truplu pauka krstaša i sišu mu krv, meso...

— Imadjahu me za što staviti u ludnicu, šapće on njišući se o konopcu.

U to se zasja križ na mrtvom pauku zlatnim sjajem.

Veseli hihot odzvoni zrakom.

Poglavar se probudi.

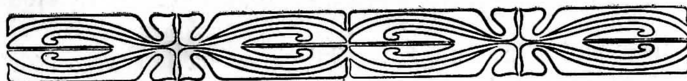
Više glave stajaše njegova blijeda žena i reče mu veselo, blaženo:

— Evo brzojav je prispio, da si dobio viteški križ za zasluge.

On dvostruko iznenadjen zaplješće rukama i reče:

— Baš mi se je sad na sanjalo, da vidim zlatni križ... Rekao sam ti ja, da se meni svaki san ispuni.

ANTE VUJIČIĆ.

Toplo je i ugodno u staroj kući vrhgorskoga župnika fra Vice. Evo minuše tri debele ure, od kada sjedosmo za stô, a mi to vrijeme ni ne osjećamo. Bježi ono nama, ali i mi njemu, a u tomu i jest veselje života.

Petorica nas je za stolom: fra Vice, ja i tri župnika iz okolice.

— Propadosmo, propadosmo, — govorio je don Ante. Voda odnese rod u polju, duhan ni po što, šumu i pašu nam oteše, nestade živa, a s njim gnjoja i odijela; pritisnuli trgovci, pričepio nas porez i kamatnici, a narod bježi u svijet kao rijeka.

— Eto, hvala Bogu — drug će mu — ako je voda i odnijela, Bog je tako htio; ako je plaćati porez, kralju valja dati kraljevo; ako ti traži trgovac, i dao ti je; ali oni, oni nam ispiše krv. Eno, znate ga, hvala Bogu, u našem selu. Djed mu je hodao po krajini prodavajući po litar rakije na dan, a on danas ima preko pô milijuna. A ipak živi gore nego ikakova živina. Niti spava, niti jede kao čeljade. Bog ga je smeo, a kako i ne će! Uzimlje najmanje trideset na sto, a dok izbroji jaspre, znade mu se pet šest puta ili tuka ili par kokošiju ili butina. Dobit odbije odmah i . . . ; nego bolje je mučati, jer mi se vrti u glavi, kada na to pomislim.

— Oho! — don Ante će. — Ne bih ja, nego sve gledao i puštao. Nije to tako, moj dragi, nego bi valjalo pisati i pisati, svakomu otare otkriti i sve na vidjelo iznijeti, što se radi ne samo ovuda, nego po cijeloj Dalmaciji; i onda tužiti svakoga, pa bio ti i brat. Jer propade, brate, težak s glave, a onaj, koji što imao, podložio sve jamcu i utekao u svijet. Ja nemam više od koga ni redovine naplaćivati: e, tako vam je!

— Tužiti svakoga! — reče smijući se fra Vice. — Evo ti ovog našeg upravitelja. Razdijelio je u vrhgorskoj krajini preko dvadeset hiljada Kruna iseljenicima za Novu Zelandu uz mjenice sa 15%, uzimajući dobit unaprijed — osim što bi dužnik morao potplatiti troške bilježniku za pismo, kojim bi svojim jamcima na mjenici podložio sve svoje imanje. Za takova pisma plaćalo se dvadeset i osam kruna ne računajući druge p e š k e š e. On je davao novce ne samo prostim osobama, nego dapače i istim svojim radnicima. Malo mu je bilo, što bi k njemu dolazili, nego bi se subotom po pazaru prošetao i tu ljude lovio nudeći im novce uz gornje uvjete. Nemoguće mi je izbrojiti sve, koje je tako gulio, a za ove sam saznao: (fra Vice je čitao iz jedne kartice) Tolić Dane p. Ilije, Tolić Dane p. Mate, Raos Jozip p. Ante, Radić Josip p. Jozipa, Radić Ante p. Dane, Vujičić Mijo p. Jakova, Vujičić Marko p. Mate, Radić Ivan, p. Dane, Granić Ivan p. Mate, Katavić Andrija, Radić Ante Matin, Radić Ante Ivanov; zatim Polić, Cikoja, Šoljak, Roglić, Raos i drugi. Ovo sam ja sve službeno direkciji javio, a ona je mukom mimoišla. Upravitelj, kad je vidio, da je svak skočio na nj, počeo je praviti mjenice na svoju suprugu, a ovjerovljavao ih je u sudu, mjesto kod bilježnika.

— A odakle mu toliki novci? — upita don Ante.

— Znate, što u nas čine. Zajme novaca na banki uz šest, a daju narodu uz dvadeset i pet po sto, — ja ću mu. Fra Vice kimnu glavom.

Treći župnik, pop, visok, a koščunjav, koji je do sad mučao, poče govoriti:

— Znate vi svi, ali tebi ću, Niko, kazati, što se je nazad malo dana dogodilo od nekog Ante Vujičića s Oraha. Ima

*

on obitelj, radio i životario kao siromah. Nego počeli se sve sebice ljudi selit preko mora. Dobar dio ih stekao novaca, posagradio kuća; neki došli puni zlata i pripovijedali čudesa o Zelandi, u kojoj se samim mesom dave i još ga psima bacaju, o čaju i pustim g a l u n i m a mlijeka i piva; o laku životu i množini gume, o novcima, što ih kao lopatom grću, o svom gospodskom životu i ponašanju i što ti ga ja znam. Gledao ih Ante, slušao ih i slušao (i divio se kaklo liepo govore ingleški) i napokom odlučio, da će i on u svijet. Reče ženi, a ona ga stala odvraćati. — Tko dobro stoji, oni ide u svijet, — govorila mu ona.

Nego on pripeo opanke na noge i s tukom pod pazuhom u Vrhgorac. Otišao u Nige. Niga primi tuku, a njemu dade rok, kada će se vratiti. Došao on i drugi put, dohodio i treći i deseti, a nigda prazan, — prošle i dvije godine, ali mu Niga ne dala novaca.

Nazad tri mjeseca klekao je preda nju i kumio je živim Bogom, da mu dade novce.

— Dobro, dati ću ti, ali mi donesi jednu gudicu od vladine r a c e.

Jadan čovjek tražio i tražio. U nas u Dalmaciji ne mogao naći, ili ne htjeli mu prodati. Obadje pô Hercegovine, dok je napokon u nekoga Mije Pavlaka u Veljacima ne kupi za pet forinta.

Kad je donese Nigi, ona mu reče, da traži jamce. Opet muka, opet darovi. Nego nekako ih nadje....

Ja se baš onomadne šećem po Vrhgorcu, kad na jedanput čujem viku: „Poludio Ante Vujičić, poludio!"

— Kako, što? — pitam.

— Kako!? Dala mu novce, a on eno poludio od veselja, kleči joj pred vratima i pjeva: „Niga, Niga, sveta gospe Niga, ti si meni veselije dala", a kad joj došla mala iz škole, uhvatio joj se torbice i sve je ljubi......

Niga je uzela novce od Ante Vujičića, a on lud sprema se u Zelandu; po vas dan pjeva i smije se; gleda se izmaknuti kako god iz sela, a ne dadu mu. I u onom ludom veselju izgara mu život s dana na dan, dok ga i nestane....

Svi mučasmo.

Najednom će fra Vice ko iza sna:

— Kako bi se dalo stati na kraj ovomu duženju?

— Nek se svijet ne seli, — reče don Ante.

— A tko će ga hraniti?

— A tko nam je stare hranio!? Bog, njihovo siromaštvo i pravica.....

Prodje i četvrti sat u razgovoru kao čas... Zaista, toplo i ugodno je u staroj kući vrhgorskoga župnika fra Vice.

* * *

Skitajući se ko obično od mjesta do mjesta, dodjoh i u jedno primorsko selo. Drugoga dana u jutro po dolazku ugledah mnoštvo dječurlije, kako nekoga prati. Približih se. Mlad, odrpan čovjek ide pred djecom. Rastvorene prsi zaštitio je kartonom, što ga je negdje na putu našao. Mršav je i opao. Gnjusan je, ko što se ne umiva. Jedno su mu uho paklinom namazali. Žive, crne oči vire mu odmah ispod obrva, kojima uvijek miga i smiješi se. Nos mu je omašan zakučast, a crni brci podastriženi. Na glavi nosi dvije izderane kape. Preko ramena prebacio je staru raspalu torbetinu. Desnom rukom drži gaće, da mu ne padnu... Ide bos...

On koraca veselo preko rive. Kadikad se prigne i skupi kakovu kartušinu, pa je u torbu spremi. Kaže, da mu to treba.

Ja ga ustavih.

— Kako se zoveš?

— Ante.

— Plemenom?

— Vujičić s Oraha. Nego čuješ, gospodaru, ti si danas puno zaslužio, daj štogod.

Dadoh mu komad od deset para.

— Ovo vrijedi dvadeset para, — reče on.

— Nije, nego deset.

— Je dvadeset i muči, — a tada mi namigne, nasmiješi se i proguta jaspru.

Dogodio se tu i jedan trgovac, pa izvadio forintu i pita ga:

— Koliko para nosi ovaj komad?

— A šta si ti, šta si ti? — priupita Ante.

— Trgovac je on, a daje i novaca za u svijet, — rekoh ja.

— Aha, čekaj, neka sračunam. To ti, brate, nosi taman sto i pedeset milijuna, — i ludov opet namigne.

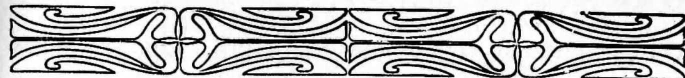
Ante se uputi naprijed. Na rivi su bila privezana dva ćozotska broda. On skoči u jedan bragoc. Crno i potišteno njegovo lice zasjalo je, ko kad se razgali naoblačeno nebo, na kom se se zasvijetle dvije zvijezde: njegove žive oči.

— Ej, hoćemo li u Zelandu? Ala i ti tamo i ti, gospodine, unutra, brzo, ala naši u brod, sada ćemo se oturit, — vikao je on i dobacivao svud naokolo poljupce lijevom rukom.

Netko turnu malko bragoc. Brod se maknu s mjesta. A Ante kad vidi, da se brod miče, poče plesati po palubi od veselja i u svoj preši govoriti:

— Ej, u Zelandu, u Zelandu! Vozi, voze, vozi, voze, vozi, voze, vozi . . . . .

PLEMIĆKA KUĆA.

I.

U jematvu je. Vrućina stjerala staro i nejako u hlad. Ja besposlen sjeo do staroga Jure i slušam, što starac priča. Upravo dolazio brod s mastom, što ga dadoše kmeti za dohodak seoskomu plemčiu Ivanu.

— Otkud u njega onoliko baštine? — upitah ja staroga.

Blago onome, komu se stari u paklu peku! — on će. — Bio mu djed nazad stotinjak godina mrtvi prosjak. Navalio glad. Kopali bi ljudi cijeli dan za kapu murava. U to petnaeste godine harala kuga. Ne bilo ni u koga ni začina u kući. Hodili u M*, u njegova djeda. On ima nešto pokvarena ulja. Otkinuo bi od njega, ko da sir reže, zamotao bi u komad mreže, pa nos' doma. Novaca ne bilo. Dobit je računao svrh dobiti, a zemlja bila cijene, pa se na njoj naplaćivao. A koliko je općinske muše prigrabio, to zna samo on i vrag. Okrenuo cijelo primorje pod kmetstvo. Pa što mu vrijedilo, kad mu u cijelom koljenu nema jednoga pametna! Bog ga je pokarao!

— A kako 'no su ovoga Ivanova brata ubili, kako? — upitah ja.

— Ima od toga, ako ćeš, i četrdeset godina. Ivanov brat Kleme prodavao nešto robe i pokvarena vina. Tvrdica bio, a naprasite ćudi, ko cijelo mu pleme. U ponoća bi se digao za dva novčića.

Bilo u ono doba u nas hajduka. Dvojica s granice začula o njegovu bogatstvu i silovitosti, pa mu odlučili istresti džepe. Došli ti jedne noći i traže vina za novce.

On ih uvede u konobu i dade im piti. Ljudi se dobro napojili i u pijanstvu i zaboravili, zašto su došli, pa se digli da će čak.

„A platit vino?“ — upita Kleme.

„,„Šta vino, kakvo vino?“ “ — ljutito će oni.

A moj ti ga Kleme ni te ni ove, nego uhvatio tak, pa da će se njim baciti u jednoga od njih. Drugi izvadi nož i zakla ga isto ko janje. Kleme je valjda pol metra iskopao zemlje ispod sebe u onoj muci, dok je umro. Ona dvojica ukradoše mu nešto novaca, što su našli, i robe, pa htjedoše izići na dvor. Ali da! Ne mogu nikako preko praga koračiti. Pitaju jedan drugoga, što je, gledaju se, kušaju opet izići, ali se ne da s mjesta.

Onda će reći jedan:

„Čuješ, rekao mi je pokojni ćaća, da valja ostaviti štogod svoga, kad koga ubiješ, jer drugačije da se ne ćeš moći ocijepiti od ubijenoga“.

Ubojica odkroji rukav od košulje i baci ga, a onda obojica s novcem i s robom preko ramena opružiše uza stijene. U putu bi se svako malo vremena ustavili i ne mogli naprijed, nego valjalo uvijek nešto baciti. Pročulo se to i po tragu ih žandari tražili. Jednoga uhvatili i osudilo ga u Istriju, a ubojicu mušketala turska straža na granici. Kad su ga ljekari parali, našli su mu u srcu kost...“

II.

Starac pripovijeda, a baš mimo nas prolazi zadnji ogranak plemićke kuće, Ivan.

On je postariji čovjek. Na skoro sasvijem ćelavoj glavi ima nešto prosijedih vlasi. Dva mu uha velika, klepasta, ko da će poletjeti. Lice mu crveno zagasito, ko crveno na dimu osušeno meso. Oči mu ko u ribe, nos omašan. Cijela mu glava s tankim vratom sličila glavi goliša vrabca. Ivan je malen, na jednu nogu šepav. Kad ide, sipi ko konj; kad

govori, miga vjedjama, trese obrvama i opetuje po sto puta istu stvar...

— A komu će on svoje stanje ostaviti? — upitah ja staroga, pokazujući na Ivana.

— A komu?! Da sve ostavi za dušu, ne bi je iz pakla izvukao! Ostavit će što ženi, što ju je potjerao, a što onoj, što s njim žive.

— Ti ćeš to znati, pa ću te za to pitati. Kažu mi, da je pokojni Jakov R. bio napržit i silovit čovjek; kaži ti meni, kako je on pustio, da mu Ivan preotme ženu Jelu?

— Jele je po kući bila takova, pa varala neko doba muža. Kad on zaćutio, potjerao je. A šta bi mu! Nego se je on lijepo njemu osvetio. Ubio Ivan, da prostite, gudu.[1] Jakov zaćutio, ukrao je i razdijelio po komšiluku, neka se narod gosti. Tužio ga Ivan sudu. Kad bilo pred sudom, pita sudac Jakova:

„Jakove, zašto ukrade gospodinu Ivanu gudu?“

A Jakov će:

„Gospodine suče, on meni moju, a ja njemu njegovu, pa miran i ja i on...“.

I nije mu ništa mogao učiniti.

Nego ih je Jakov ipak kebao, i Ivana i ženu. Jedan put je, kad su se vraćali s derneka, u njih iz puške zapalio. Srećom bilo daleko, pa ih ne mogla shvatiti sačima. Ivan za to tužio Jakova i Jakov ti izagnjio u Istri...

Ja se oprostih od staroga i podjoh šetnjom, da vidim, kako napreduje radnja nove Ivanove kuće.

III.

Zidari i radnici planduju.

— Zašto radi šjor Ivan ovu kuću? — upitah.

— Bit će za kravu. Vidio si, sagradio je lani onu na obali, pa mu sad stoje svinje u njoj.

[1] gudina, svinju (krmka)

Još zidar u riječi, a dobata gospodin Ivan.

— Tako se radi, a, funcuti, lupeži mojih truda !

Radnici počeli nositi stijene. Ivan ih grdi :

— Brzo ne ćete moći u četiri ni jaje na čivarama,[1] nositi.

— Teško je, gospodaru, ne bi ni Vi mogli, koji ste lasni, — reče jedan radnik.

— Šta ne bih mogao ! Daj čivare, nosi sa mnom pa da vidiš !

Radnik Jelačić navali na čivare dva veoma teška kamena. Ivan je sprijeda, a Jelačić straga. Odigoše čivare i nose.

— Teško je ! — reče Ivan Jelačiću — pusti !

Ali Jelačić ne pušta !

— Pusti, prijatelju, pusti, bolji si !

Jelačić nosi i muči ! Ivan bi pustio, ali se boji, da ga stijene ne udare po nogama. Jelačić gleda, kako se dršci od čivara izmiču iz ruku gospodarevih i smije se.

— Pusti, pusti, prijatelju, u ime božje.

Jelačić spusti čivare, a gospodar odahne.

— Jelačiću, dodji sa mnom, pa ćeš piti ; Jelačiću, ti si zmaj, znaš, zmaj si ti, dragi, zmaj, prijatelju, ognjeni zmaj ! . . .

Ivan i Jelačić podjoše, a radnici i zidari ostaviše posao smijući se.

* * *

Bilo je pred večer, kad sam se rastao sa zidarima i prolazio mimo Ivanovu kuću. Pred vratima stajalo nekoliko mješaca masta, što mu ih donese kmet. Mast ne imao tko iskrenuti u badanj. Ja se ponudih plemenitomu gospodinu.

— Ti si Jure Korić rečeni Ban — reče Ivan.

— Jesam, gospodaru — odgovori kmet.

[1] nosiljka, na kojoj se obično prenašaju stijene (kamenje), prazi itd.

— Koliko si donio dohodka?

— Dva stolitra !

— Dva stolitra, a imaš po procjeni donijeti pet !

— Odnijela maća, gospodaru !

— A šta nijesi sumporavao !

— Izjela mi bolest vas novac.

— Ti si lopov, Bane, čuješ . . .

Ja sam primio od Korića mješac, da izlijem mast u badanj. Odriješih uzicu, ali iz mješca jedva prokapalo.

— Šta je to, gdje je mast? — govori Ivan.

— Znate, gospodaru, tijesno je ušće u mješca, pa ne može van — reče Korić.

Ja na veliku muku istresoh ono dropa iz četiri mješca, a Ivan je svedjer govorio :

— Varešikov badanj, Varešikov badanj !

— Što govorite? — upitah ja.

— A, dragi, a, što govorim? Varešikov badanj, eto što. Gledaj, prvo bi samo jedan kmet, pokojni Varešik, napunio s dohodkom cijeli badanj, a sada ne može ni njih dvadeset, a svaki ima više zemlje, nego je on imao. Lupeži su, svak lopov, svak lupež. Varešikov badanj, Varešikov badanj !

Kad sam iskrenuo mast, upita Ivan Korića, kad će donijeti ona druga tri stolitra.

— Sve mi se u vodu pretvorilo, što sam vam zanio ! — reče Korić.

— A da čijega si prodavao, lopove, čijega?

— Nisam, gospodaru !

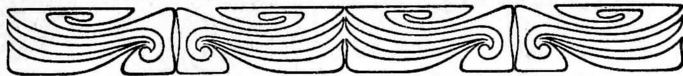
— Lažeš, lopove, lupetino ! I muči, znaš, muči, bolje po te !

— Ja mučim, gospodaru !

— Muči, Bane, ženu ti . . . !

— Gospodari ste, gospodaru . . . — reče Jure Korić rečeni Ban i izidje vanka . . .

ANE KOVAČEVA.

Roditelji odlučiše oženiti kovača Šimuna Matića.

Jedne nedjelje zazovne Šimunov otac sve znance, prijatelje i starešine kućanske iz komšiluka. Bila po običaju gospodska gozba. Kad se ljudi počastili, digao se stari i poče govoriti:

— Eto, ljudi moji, vi ćete i sami znati, zašto se danas ovako u zdravlju i veselju okupismo. Po starom se običaju i ja vladam, pa vas za to i zovnuh, da se porazgovorimo, od koje bi se kuće ženio moj sin.

Gosti počeše brojiti jednu po jednu u selu i govorahu: — Ne od ove: lupeška je... U drugoj bila čeljad lajava, u trećoj upaljena.....

Na jednom se digne žena staroga i reče:

— Čujte, ljudi, i moju ludu. Ja bih najvoljela, kad bi me moj sin poslušao — a mislim, da hoće — pa kad bi uzeo Lucu Antonovu. Znate, koja je: ja bih s njom skladovala, a sklad je najbolja začina.

— Hm, — javi se stari Jure Šišić — lijepo je to, moja stara, ali ću ti ja i drugu reći. Je mala od dobra ćaće, ali ju je oholost preuzela. Kad idje, nina se; očima vrtli po svijetu; gologlava napuha ono vlasi na glavi ko prtvu, pa nikakve čipke po njoj, nikakovi vršnjaci u rukavima, sapela ono nogu u postočiće, gizda se ko paunica; — a u rukama joj nikada ništa osim ogledala; jedino, što je jezik uvježbala, pa je ne bi ni vrag predobio; nego ajde da: ni mati joj uvijek ne muči.

Stara se naljutila: — Bome ako i nosi čisto lijepo, neka je: lijepo na lijepo i ide, a što govoriš od drugoga, ja je znam bolje nego ti. Ćaća joj je pravi čovjek, kuća je na glasu, a mati ako i pregriješi kadgod jezikom, hvala Bogu; znaš, što mi je pokojni djed govorio: „Daj mi je od kuće, pa bila i od kučke."

Kovaču bila osudjena Luce i pošalje ga majka jedne subote u nje na sijelo.

Bila je lijepa noć s mjesečinom. Mladi se kovač libi strahom, da ga tko ne ugleda. Teško je zakucati na tudja vrata; stidno je pristupiti u ovim poslima u čiju kuću.

Verući se na prstima, zastade na jednom kovačev sin. On ugleda i čuje mladog žbira, gdje govori s Lucom Antinom. Htio bi da sluša, ali se boji, da ne čuje nešto neugodna, i zazebe ga u srcu.

— Ludove, bolje da znaš; nije ono mani — pomisli u sebi.

Kovač se ošulja, čučne iza drva i slušaše:

Luce: Hvala Bogu, moji hoće na silu, da idem za onoga buzdu. Ajme meni, jadna mi majka, za koga me daju.

Žbir: Pa hajde; ti znaš, da te ja isto ne bih mogao uzeti do pet godina, a tko zna, bi li moji bili i zadovoljni; nego se ti drži njega, a ja ću mojim pisati, i čuvaj se.

Luce: Lako je za me, pazi se ti, da nas ne zateče. Čuješ, on će večeras doći; nemoj se ti izuvraćati, nego ćemo se vidjeti sutra po podne u Mile Stipanove.

Dvoje se mladih poljubiše i rastadoše.

Kovačev sin se digne, pljucne na zemlju, stisne šaku i škrine zubima, pa se uputi kućama. U jednoj kuhinji gorjela je svijeća. Kovač dodje pred vrata.

Teško mu je bilo unići, pa je onako smeten stao pred vratima, a iznutra začu razgovor:

— Nesreća jedna od nesreće, šta ona misli, da je kovačev sin magarac, pa da ne će saznati, ili da mu ne će

kazati. Ja bih se stidila svijetu i na oči. Eno večeras joj je njegova mati poručila, da će doći, — i može svaki čas banuti — a ona s njim pod solar, pa pred kuću, i nitko joj ništa ne govori.

Mladoga kovača ganu ženski glas do suza. Otvori vrata i bez kucanja, te jedva jedvice se osvijesti, kad ugleda punu kuću svijeta i nazove dobru večer.

Za ognjištem sjedilo pet šest ženskih i zidar, sadanji badžanak kovačev.

Kovač pogleda naokolo i ustavi mu se oko na mladoj djevojci, koju je bilo crvenilo oblilo.

— Ona je ono govorila — sjeti se kovač ne skidajući očiju s nje.

A Ani je bio težak njegov pogled, pa mu ponudi stolac, da sjedne.

Vatra je na ognjištu plancala, djevojačka su se lica žarila, a svatko je mučao.

Ane će prva:

— Šta smo zamuknule, a još tudj čovjek u kući; govorite štogod.

Zidar počne pripovijedati, kako je dobio na karte tri oke vina.

Mare — Anina sestra — mučaše, uzdahnu samo, — a Ane mu reče:

— Čuješ, moj Stipe, kani se ti karata. Znaš, što stari ljudi kažu: „Kartaš će zaigrati i o ženu."

A kovaču je raslo srce slušajući Anu, zdravu djevojku, kako pošteno i slobodno govori.

Prolazilo je vrijeme, a kovač nije ni riječi proslovio. Napokon se diže, pozdravi sve, reče: „do vidjenja" i otidje ravno doma.

Sutradan o podne govorila je sinu stara:

— Plašivice jedna, što im se ne javi; ili ćete izjesti? Nego si surgao u onih gladnih ušiju...

Kovača je zaboljela majčina riječ, ali se ne odazva.

Dodje i druga subota. Kovačev sin opet podje k Ani. Nadje je samu za krosnima.

— Ane — govoraše mladić — ne budi ti žao, što se u tebe svratih. Hoće moji, da uzmem Lucu. Rodica si joj, znam, ali si i poštena djevojka; kaži mi, svjetuj me.

Ane je prestala tkati. Puno se je začudila njegovu govoru, ali se sabere i reče:

— Oprosti, brate, ali ja se ne smijem usijavati u te posle. Za me može biti najbolja, a tebi se ne svidjati. Jesi li odlučio k njoj, hajde, pa vidi. Ako ti budeš zadovoljan, bit će svatko.

Kovač joj ne znadijaše što reći, već joj pripovijedi cijeli dogodjaj sa žbirom.

Ani je bilo žao svoje rodice, ali je ne htjede braniti: ne mogaše lagati, već mučaše.

A Šimun se oslobodi, pa reče:

— Ane, znaš me. Siromah sam, ali su mi tvrdi prsti. Reci, Ane, bi li ti pošla za me.

Djevojka se smete. Obori oči i gledaše na otkano sukno. Do malo pomiljiše joj suze. Ona kratko uzdahne i odgovori mu:

— Hvala, mladiću, od srca hvala; Luce je moja rodica — pa zarida bolno briznuvši u dug grčevit plač.

— Ti se bojiš — reče mladić — ali sve jedno: Luce ne će nikada biti moja žena, — i otidje van.

Ne prodjoše ni dva dana, a Šimun se stretne s Anom na putu.

— Ane, ne muči me, — reci, živim te Bogom molim, bi li pošla za me.

— Tvoja te majka muči, Šimune, što ne ideš k Luci; a kad bi saznala, da ideš k meni, kako bi se mogla podnijeti sa mnom tvoja, a kad bi pošla za te, i moja majka?

— Ja sam ti i otac i majka — odgovori mladić — obećaj se, Ane, i ne boj se; pogledaj ove moje šake. — I on razvrati pred njom čvrste žuljave ruke.

— Tvoja sam, — reče cura i uteče od njega.

Mladi se je kovač obazirao za njom, a od velike sreće i zadovoljstva nije se znao maći s mjesta.

Kovač je majci kazao sve, što se je dogodilo, a stara je pomahnitala od srdžbe.

— Hajde, nesretni sinko, u što si zapr'o, hoćeš li me ubiti? Baci benaviju s glave, a slušaj starijega. Nekakva ljubav te mori, kažeš. Ljubav; Bože moj Bože, nesretne li mladosti! A u moje vrijeme nije se za to ni znalo. Stariji te, sinko, ne će na zlo svjetovati, nego je se kani i poslušaj me, bolji si. A vidjeti ćeš, nije Luce loša.

Šimun je mučao.

One večeri došao je u Ane. Za ognjištem stala je stara Anina baba, odmakla u godinama, nemoćna i jadna. Šimun nije ni riječi prozborio s Anom, već se okrenu k staroj i upita je:

— Stara, kaži pravo, koga je čovjeku više ljubiti, majku ili ženu?

Anina baba se pomaknu mrvičak, pa će mu:

— Eto moj sinko, baš kad me pitaš, kazat ću ti jednu priliku. U ono davno doba, kad je Gospodin sa svetim Petrom hodio po svijetu, dodje i u jedno selo: Nitko ga ne htjede primiti na konak. Kad je bio na kraj sela, pokuca na vrata jedne potleušice. Ukućani im otvore, a oni udju i zapitaju prenoćiti.

„Nemam postelje nezaporavne" — odgovori siromah, — „jer mi se žena babi; nego ako hoćete, prostrijet ću vam na ognjištu, pa se privalite."

One večeri rodi siromahu žena sina. — „Ja ću ti biti za kuma," — reče Gospodin. Krstiše dijete, a Gospodin ne imadjaše, što da mu daruje, nego reče siromahu: — „Kad budeš ženio svoga sina, javi mi se, ja ću mu biti opet za kuma." — „A gdje ćeš ti biti, da ti se javim?" — „Lako je za to. Kad dodje tomu doba, klekni na gola koljena i pozdravi Gospu. U onaj čas ja ću doći." — Siromah se začudi vele, ali ne reče ni riječi. Gospodin i Petar otidjoše naprijed po svijetu. Dijete je raslo i uzraslo do ženidbe i ćaća ga nagna, da se ženi. Kad su se skupili svatovi, pade staromu na pamet riječ putnika, pa kleče na gola koljena i pozdravi Gospu. U tili čas stvori se pred njim Gospodin.

Svati se upute po djevojku. Mladi se vjenčali i vraćali doma. Kad su bili blizu sela, — a onuda je pred njima tekla rijeka, — zaleti se obad u nozdrve konju, na komu je jašio mladoženja. Konj se od muke pomani i poleti u rijeku. Mladoženja se utopi. Nastade tuga medju svatima. Mrtvaca staviše na sred kuće. Stade nabrajatanja oca i matere, a jadna se žena zabi u nugao i od tuge ne mogaše ni plakati ni govoriti. Otac i majka jaukahu: „Zašto nas voda ne proždere, nego našu hranu!" A Gospodin slušaše sve i reče staromu:

„Eto, stari, tvoj je sin mrtav i od roda nikoga više nemaš; lezi ti mjesto njega, a on će oživjeti." — Stari se nakanjivaše da legne.

Tada Gospodin reče majci: „Eto, stara, dala si mu život, stara si i brzo ti se i onako smrt primiče. Ako ćeš ga zamijeniti, možeš: ti ćeš umrijeti, a on će oživjeti: lezi samo k njemu."

Stara plakaše i pogleda na muža, pa ne htjede.

Tada Gospodin podje k mladoj nevjesti, podigne joj glavu i reče:

„Hajde ti!"

A ona se diže i leže uz mrtva muža.

Gospodin — slava mu i hvala — uskrse mladoženju, ali ne ubi mu žene, nego mu reče:

„Čuj me dobro, mužu! Ako vidiš, da se topi otac tvoj, majka tvoja i žena tvoja, najprije skoči i spasi ženu, pa taman ti se otac i majka utopili!"

Starica ne govoraše više, a kovač se diže i pristupi k Ani, upre svoje oči u njezine i reče joj:

— Jesi li čula?! Mene proganja moja majka radi tebe, ali se ipak ne boj. Bog je na našoj strani!...

Teško je opisati, koliko je jada vidjelo dvoje mladih. Na Anu je navaljivala Luce i majka joj. Šimuna je njegova stara klela, a on podnašaše mirno, sretan, što mu otac još ne zna.

Ane je puno trpjela. Isti njezini ukućani ne puštahu je na miru. Ni sam Šimun — ne dolažaše k njoj.

Jednom ga srete i reče mu: — Šimune, ti si me zaboravio; zašto me ubijaš?

On joj pripovijedaše, kako mu majka mahnita, kako proklinje i jedno i drugo i kune se, da je nikada ne će primiti u kuću. On je ipak ko benast od muke, a ne dolazi k njoj, jer zna, da bi puno pretrpjela. — Nego, — reče, — dat ću novce zidaru nek sagradi kuću u uvalici na onomu tvomu zemljištu, pa ćemo se vjenčati i tamo živjeti sami. Upitaj svoje radi zemlje i Stipana, pa mi kaži.

Poslije mjesec dana gradio je zidar novu kuću.

Imao Šimun zapisati navještenja. Žao mu bilo išta učiniti mimo roditelja. Otidje k ocu i kaže mu sve po istini, zašto nije htio Lucu, a kako mu je majka protivna Ani. — Ako će me i Bog pokarati, meni ne bi srce moglo odoljeti, da mi majka nju proganja, pa ću sam, ćaća, u onu novu kuću, dok se stara smiri, a s tobom ću jednako raditi ko i do sada. Blagoslovi me, oče, i oprosti mi puno.

Starac nije znao, što će. Ljutit je bio na sina, a opet mu je davao pravo. Ne mogaše ništa, nego zaplače i promrlja: — Ti, moj jedinak, ne ćeš ispod moga krova; ja ću umekšati staru.

Iza prvog navještenja dodje Šimunova majka doma i drhćući od jeda i muke navali na muža, da istjera sina iz kuće.

U starom uskipi žuč na ženu i izgrdi je. Ona mu odvrati, a njega zanese jed, htjede je udariti, ali mu pade kap i on se strovali na zemlju ko mrtav.

Staromu ostade uzeta cijela desna strana. Jedva se je kretao. U kući nastade mir od straha. Šimun zaustavi navještenja, dok ga sam otac, koji za petnaest dana nije ni s kim progovorio, k sebi ne dozove i reče mu, da navještenja govori i odmah se oženi, jer je on još za mala, a htio bi vidjeti, gdje mu se omladjuje taptina.

Šimun se je vjenčao s Anom. Staromu se nije ispunila njegova želja. On umrije mjesec dana poslije vjenčanja. Na smrti preporuči ženi Anu.

— Vidiš je, je li mirnija, nego angjeo božji; grehota je, da je uzmeš na ozub: stiglo bi te božje pokaranje.

Stara je plakala za svojim drugom, a u srcu joj je plamsala mržnja na Anu.

A ona je jadnica uvijek mučala i radila, a stara ju je mučila, na nju se brecala, bez razloga je korila.

Ane se nakon šest mjeseci osjeti trudna. Kaže mužu i uz put ga umoli, nek reče materi, da je ne proganja:

— Ili znaš, nije lijepo, da se tebi tužim na nju, ja ću joj sama pred tobom kazati.

I rekla joj je: — Majko, vidim, da ti nijesam na srcu, kaži mi, što sam ti skrivila i oprosti mi.

A starica, kojoj se je Ane prvi put usudila nešto da kaže, jedva dočeka čas i ciknu ko zmija:

— I jezik si ispružila, kučko jedna. Zar hoćeš i mene ukopati, ko i starog?

Ane izgubi svijest. Muž je odnese na postelju. Pridigla se je, ali joj život ginjaše. Ona bijaše samo srce, a u srce je dosta i taknuti, da života nestane.

*

Bolesnica rodi sina, maloga Matu. Zavoljela je svoje dijete više nego sebe, tetošila ga i milovala, cjelovim ga obasipala i ne bi ga bez suza iz ruku puštala.

I stara se je razveselila svomu unuku. Hvalila se je, da joj puno sliči. Nosila ga je ispred majke, — i ne pazeći, koliko je tim ubija, — pa ga ninala i pjevala mu.

Šimun je sve gledao, sve znao, ali je mučao i puštao, da mu žena na oči gine. A ona mu se nije nikada potužila, nikad ga prikorila.

Milujući dijete svoje na prsima, izdahnula je kao ptić. Ukopaše je blizu zida nove ograde u ukopištu.

Kovača je ubila i postarala ženina smrt. Buncao je prvih dana, govorio svega na majku, dijete joj iz naručaja otimao i pitao ga : — Gdje je tvoja majka, gdje ?

Napokon ga stara nagna, da predje u novu kuću.

U zabiti daleko od sela i ljudi živio je čovjek hraneć se svojom tugom.

*

Na dušni dan dodje kovač s majkom i s djetetom, da obadje grob svoje žene.

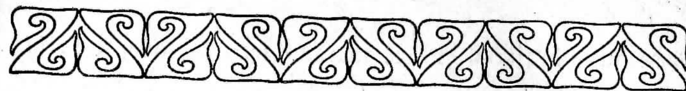
Mande je držala u naručaju unuče i mirila ga, da ne plače.

Seoske žene su se okupile oko starice i žalile bijedno siroče. Mlade majke plakahu.

Kovač se je skrštenim rukama ustabočio čelo ženina groba ko medju ruševinama još preostali stup od nekada lijepe zgrade — — — — — — — — — — — — — —

A dijete je plakalo, cvijelilo... Okrenulo je glavu prama starici i pružilo svoje male ručice tražeći njima staričine presahle, ledene grudi —

BOLEST U KOVAČEVIH.

I.

Danas je treća nedjelja na izmaku, da se Šimun Matić nije dotakao čekića ni naložio vatre u kovačiji. On — kršan čovjek — okanio se posla i zato se na pola razbolio. Cijeli bogovetni dan zaviruje u kovačiju i gleda nekako polu prezirom, polu tugom na obješene maškline i motike, na pobacane brave, kosijere i trapnje. Česa bi se rukama dotakao, sve bi bacio i samo uzdahnuo : Ne da mi se radit, pa Bog, — a onda bi mu se guste obrve stisnule, čelo namrštilo, usnice jače približile, a podstrižena prosijeda brada i neuredni brci malo oskočili.

Eno ga i sada prislonjena na vratima od kovačije s rukama u džepu. Ne prodjoše ni dva časa, obuze ga obični nemir, potegne ključem vrata, pritvori ih i poče se penjati uza stepenice. Udje u kuću i zakrene na lijevu stranu. Stupi u malu sobicu, gdje mu je ležao jedinak. Teška ga je bolest postelji privezala. I liječnik ga je obašao, mrgodio se, pa „samo da utješi" kovača, jednu jedinu dobru riječ rekao : „Ima još nade".

Uz postelju na skrinji sjedi kovačeva majka, — stara Mande — malašna i pognuta, niska čela, podbuhla lica. Obrva skoro nije ni imala, a dva crna, suha, svijetla oka uvaljena u vjedje bez trepavica kazivahu staricu na daleko vješticom. Nos joj je bio dug i šiljast, usnice se na krajima spustile, a kad bi ih rastvorila, vidio bi samo dva očnjaka s jedne i druge strane. Iz usta je starici uvijek suzilo, te

bi se ona okrajkom crvene marame na cvijetove, koju je na glavi nosila, svaki čas utirala.

Starica je u ruci držala „moći" — malu, čudnovatu lepezu od hartije, koja je bila na drveni držak pričvršćena i na njemu se ko klupko u stotinjak vrpca vijala. To joj dade fratar za suknene bječve i dvanaest kokošijih jaja, da njom tjera muhe s bolesnika, a ujedno da mu kakova nauda ne naudi.

Kad Mande ugleda sina i ne čekajući, da je upita, prošapće :

— Uvijek jednako.

Kovač duboko uzdahne, sjedne na stočić, stavi ruke na koljena, a pogled upre u bolesnog mališa.

II.

Na zidu je visjela starinska ura i glasno, osječito naznačivala kretanje njihala. Muhe su dosadno zujale oko glave bolesnika, a starica ih je plašila. „Zlo je, kad se oko koga puno mušica kupi", mislila je ona bojeć se za unuče.

Dječak od kakovih dvanaest godina leži blijed i znojan na postelji. Oči su mu poluotvorene, suzne i tmurne. Kosa mu se priljepila čela. Diše brzo i prekinuto. Prama njemu je jedini obločić na zapadnoj strani zida, okrenut k moru. Starica je „radi prokletih mušica" pritvorila kapke, na kojima se je jedva znalo, da su bili negda bijelo omašteni. Sunce je kroz daske prodrlo, pa su se na mjestima, gdje su latice čavlima za stranice kapaka pričvršćene, ukazale male rupice, kroz koje se je krala jaka svjetlost dana ; a kad bi ih sunce obasjalo, ukazali bi se na zidu ili na tavanu svijetli maleni kolobari.

Polutama i vonj znoja širio se je izbom.

Baba je u čaši miješala k a m o m i l u i prinijela žličicu ustima maloga.

Kovač je mislio po stoti put uvijek jedno te isto.

— Eto na ! pa na jednom. Danas stoji sa mnom u vignju, poteže mi po običaju palicu, zdrav i veseo. Još mi kaže: „Čuješ, ćaća, daj mi gvoždja, učiti ću se i ja kovat : učiniti ću za se jedan mali, mali lukić." A ja mu dao i meni srce raste gledajući ga, kako po nakovnju tuče. Sutradan donio ja gvoždjija, da ću mu načinit novu postelju, jer nije više prilika, da s babom spava. U jutro radili, a on popodne: „Ćaća, ćaća, drž me, ne mogu stati na nogama!" — i eto ga sada tako ! . . . I otac skine kapu s glave, zavrati neočešljanu, kuštravu kosu na zatiljak, otare rukavom znoj sa čela, puhne na sva usta i opet stavi kapu na glavu.

Sunce je zalazilo, a zapad se je u dnu crvenio. Dijete, čim je jenjala svjetlost, rastvori bolje oči i upre pogled u svijetli prostor izmedju pritvorenih kapaka. On gleda vidi u njemu gvozdeni štap na dnu ražaren. Kako njihalo tuče, čuje oca, da po štapu čekićem udara, da sve varnice skaču, a u kucajima srca svoga razaznaje teško i prekinuto disanje očevo, koji se je zaduhao od truda . . . . I to traje dugo, dugo . . . Štap ne će da se hladi, otac ne prestaje udarati, nego je uvijek zapijehan od umora, znoj mu se obara niz obraze, lice mu se nabire od napora . . . . A malomu je oca milo i bunca kroz vrućicu : „Počini, ćaća, stani, dosta, vidi ga ! . . . . ", ali ura ne će da se ustavi, sunce sporo zapada, a srce još kuca . . . . .

III.

— Čuješ, majko — reče kovač — ja idem u selo krčmaru, nek mi piše badžanaku dva slova, da pusti ovamo Maru za koje doba. Ti si i onako slaba, pa ne možeš svukud doprijeti. Grehota je, da se tako bez potrebe kostolomiš.

— Ja je ne bi zamučila, da sam na tvomu mjestu, ali eto, kad si zasnijetio, a ti hajde.

Kovačeva kuća bila je od sela udaljena po prilici dvadeset časa dobra hoda. Cijeli put je zasadjen maslinama. Izmedju kuće i sela na malome ratu nalazilo se groblje i samotnika kovača još bolje čuvalo u zabiti.

— A znaš li ti, gdje sada kovač stoji sa svojom materom vješticom ? ! — govorila su djeca. — Onamo, vidiš, iza grobova. Gledaj, kako se dim baš nad čemprese uzvija. Tamo stara svakog ponoća odleti, otvara ploče i krade mrtvačke kosti za čare.... A sin joj ? !... Pravi vještac ! Odnio bi te na očima, da ne rečeš „u ime Isusovo", kad ga ugledaš......

Sunce je bilo zašlo. Kovač zaokrene uza stranu, samo da ne prodje kraj grobišta. Zašto, to je sam pred sobom tajio.

Našao je krčmara u krčmi.

— Piši mi, Andrija, badžanaku — govorio je prekinuto kovač, — da je stara slabo, i da ima petnaest dana, da nije oka sklopila, i da je već sasvijem pala i da ne može dati načina djetetu kako treba, i da je malomu svaki dan to gore i da uvijek manta i od podne do ponoći da ne zna za se. Onda mu dobro pripomeni, da sutra pošalje ljekara, a da ću ga ja platit, a onda da amo pusti ženu i to svakako na koji dan, i puno ga umoli, i kaži mu sve, kako je, i preporuči puno...

— Dobro je, odgovori krčmar, umakajući zamazano gušče pero u crnilo od sipe i pišući po nečistom listu, koji je iz starog notesa isparao...

Već se je smračilo. Kovač je bio nešto mirniji, kad se je kući vraćao. Nije ovoga puta ni obilazio groblja, nego je uz more šetao može biti za to, jer nije mogla od mraka da ga svrati bijela crkvica, što je jedva provirivala izmedju maslina i čempresa. Tek kad joj se približi, sjeti se, da nije imao onuda proći, pa htjede okolati preko baština. Ali je bilo kasno. On je već razabirao blizu zida ukopišta

bijeli kamen i križ na grobu svoje žene.... „Što me bježiš ?" činilo mu se, da progovara maleni uzdignuti humak... „Zar, jer ti sin bolestan ? I moje je on dijete, dodji..." I kovač — podje i ustavi se pred grobom svoje žene.

IV.

Svugdje je naokolo tama, koja je nekim pepeljugastim velom pokrila ploče uredjenih grobova, u koje su se bratimi ukopavali. Na malenim humcima ko da obigravaju zadnje zrake umirućega svjetla, verući se oko kog busa cvijeća ili kamena, što je zapao medju zemlju, pa ti se pred očima bliješti, ko da se ona nadiže i opet pada, te da će se sada na ukazati podbradjena glava mrtaca i izmedju kakvoga grmečka viriti, može li izaći, da plaši.

Kovač stoji prislonjen na ogradu, a oči mu lete na prostor izmedju zida i ženina groba, pa ga mori misao :

„Vidiš, ovdje je baš mjesta za jedan maleni grob".

„Da, da, ondje će mene ukopati. Pravo je, da uza nju na uvijek počinem".

„Ali malo je mjesta za te", — ko da mu nešto šapuće, — „dosta je taman, ali za tvoga sina? Pogledaj samo ! A neka siroče uz majku počine, vjeruj, tako je dobro, pa će tako i biti !..."

„Ne smeta, da me i stisnu, kad me budu u jamu uvaljivali, ne će me boljeti !"

Kovač se provuče uza zid jedva jedvice i u sebi priznaje: „jest, taman je za nj dosta", a pruža ruku za križem i na glas govori :

— Zardjao je... Valja ga omastiti... Čekaj, da se po čemu nije rasklimao... Nije, dobro sam ga učvrstio... i on uvijek gleda i tiče križ i stiska ga jako, jako, da ga i prsti bole...

Napokon se skoči i zabrza, da će doma. Ptica preplašena odleti iz bližega grmećka, a kovač se ustrese. Zar je u njoj duša kog pokojnika, pa hoće da se spusti na grob najdražeg mrtvog bića i da mu pripovijeda, kako je kovač došao k ženi, ne da se za nju Bogu moli, nego da gleda, je li dosta mjesta uza nju, da ukopa dijete? . . .

I kovač strese glavom od muke, stavi ruku na čelo i osjeti, da se znoji, pa promrmlja :

— Što je ovo meni danas, ja sam stalno bolestan —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ledeni lahor burina ušulja se kroz masline i čemprese, a tihi, tihi šum otajstveno se je sterao nad malenim humcima : rekao bi : mrtva majka uzdiše i šapuće molitvu za bolesno dijete — — — — — — — — — — — — —

V.

Sutradan bila je nedjelja.

Malo poslije podne došao je badžanak kovačev i pripovijedao, kako njegova žena Mare nije mogla doći, jer mu je najmladje dijete bôno, pa kako je mjesto sebe njega poslala; kako će se u sunce umicalo svratiti kum kovačev i kako će doći ljekar do dvije ure. Kovač se je sam sobom ljutio : „Koga će mi belaja on ; nije ni za šta, nego za smetnju, a ne zna ništa nego piti. Moliti mi je Ivu, da ostane noćas, ako bude potreba.

Ive je bila u rodu s pokojnom Anom, kovačevom ženom. Ko obično svecem, došla je i danas, da vidi dijete i uredi kuću. Starica se nije dobro s njom podnosila, što joj Ive nije dala, da puno oko djeteta prpa. I malo prije se skoro ne pokaraše. Dijete upita vode. Starica mu doda, pa će onda :

— Kako ti je, Mate moj? — Mali ne odgovara.

— Hoćeš, da te prevrnem? — On opet muči.

— Je li ti vruće, hoćeš još vode? Kaži ti, dušo, babi svojoj, sve će tebi tvoja baba . . . —

— Ostavi to dijete već na miru, — naljuti se Ive.

A starica ni ne slušajuć primakne malomu čašu, da će mu dodati piće, ali joj se tresaše staračka ruka, voda se prolije, a mali zaplače.

— Molim te Bogom, pusti ga na miru. Što za koga nije, nije, — reče Ive.

Stara se digne, sjedne na skrinju, skrsti ruke na prsima namujsi se, uzdahnu „Bože moj, Bože moj !" i pogleda poprijeko Ivu, da ju je do dna duše zazeblo — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— Pripazi mi na maloga, — reče joj stara pošto je badžanak došao, kao da je zaboravila sve, što je na nju imala — dok se ja iz crkve ne vratim. Nemoj ga ti puštat sama, a ako mu bude što gore, pošalji po me. — I izidje.

Starica sidje u vrt iza kuće. Tromim je korakom kroza nj stupala. Ustavi se pred rascvijetalom blitvom. — Kako se je lijepo rascvala ; — govorila je, — bila sam je namijenila za sjeme, ali eto, hvala Bogu ! prešnije je njegovo zdravlje. — I ona braše cvjetić po cvjetić.

Tada stupi k ogradi, pod kojom je na dva kamena stala prislonjena stara na pô gnjila daska, a na njoj jedan pitar i tri četiri razbijene lopiže zasadjene cvijećem. Bilo tu mažurane, bosiljka, kalopera i karanfila.

Starica je brala. Od karanfila bio je jedan jedini procvao.

„Žalosti moja", mislila je, „prvo bi ga moj Mate u bijeli ubručić uvio, pa u gornji džep od jakete stavio ! I lijepo bi ga ljubio, a sada da mi ga crna zemlja raduje !" pa nadostavi glasno : — oslobodi Bože i Sveti Mijovile !

Ona se prignu i otkine lijepi rascvjetali crveni karanfil. Htijući ga staviti medju drugo cvijeće, oćuti njegov fini miris i htjede da ga bliže primakne, ali se sjeti i reče :

Ovo je za Gospu, ovo se ne smije . . . ; — i ne pomiriše ga — — —

Iz džepa je izvadila malenu crvenu vrpcu, kojom su bile vezane posvećene svijećice i uzalud se je mučila, da njom sveže ubranu kitu cvijeća. Sad bi joj ispao struk bosilja, kad bi se omaknuo cvjetić blitve, a ona bi se mirno saginjala, kupila i opet u kitu slagala. Napokon kao da se je dosjetila, stavi jedan kraj vrpce u usta, a drugim omota oko kite. I tu joj po štogodj ispadne, ona da će : — baš mi ruke drhću ! — vrpca joj se izmaknu iz usta, cvijeće popada po zemlji. Tada stavi vrpcu na dasku, izreda na njoj cvijeće i kojekako ga sveže, izvadi krunicu, sklopi obadvije ruke oko kite i prebirući po očenašima uputi se k crkvi. Kadikad samo otme joj se uzdah i ona prošapće :

— Daj Bože i blažena Gospe, nek reče ljekar, da će mali ostati ! —

VI.

U kovačevoj kući ušćemala se ženskadija. Najviše se čuje stara Drna. Ona se čudi, što su zvali ljekara, jer što ljekar može proti zlim očima. Neka govori, tko što hoće, ne će joj nitko izbiti iz glave, da je nauda. — A tko ? — pitaju ženske. Nastane šapat. Jedna drugu gura laktom, obraća oči na dijete i mudro kima glavom. Drna potegnula Ivu za rukav, namignula joj obrvama izvela je van i na putu joj govorila :

— Što si ti pamet izgubila ? Zar ne vidiš, kako mu je stara srce ispila ? Nije se ona mogla s nevjestom, pa dok je nije ukopala, nije joj bilo srce na mjestu, a sada joj je žao, što je i njezino dijete živo. On je sve kriv, on kovač ! Ne bijaše joj kazivati, da ne će mali više s njom spavati. A i mene ucvijeli. Naredio mi kovač, da spravim malomu novu slamnicu, a da će mi on staviti bravu na skrinju. Nego ona, stara vještica, Bog je smeo! A i ti, šta misliš ? Tebi je pokojna svoje, da dobro znaš. A što bi ti muž u Americi, da ti to dijete u tebi ureče ? Ne bi ti on, dušo moja, nikada više na oči. Nego se od djavla prekrsti, a večeras obidji oko kuće i poškropi krštenom vodom, da ti u kuću ne doleti.

Ive i Drna podjoše put sela . . .

Badžanak stoji na vratima kuće. Nedjelja mu je danas, u špagu su mu dva forinta. Istina, ima u kovača domaćeg, tvrda vina, ali on tvrda vina ne pije. Badžanak je ljut. „Uh, ova ženskadija, vrag ih prekinuo ! . . . Ča, ča, ča . . . nigda im ono jezičine ne miruje . . . . " „A žao mi je kovača, duše mi moje. Imati jedinka, pa čekat svaki čas, da dušu pusti. A šta ću mu ja jadan ? Da mu mogu pomoći, dao bi i krvi ispod vrata, a ovako . . . . "

Badžanak ugleda pred kućom kovačevo pseto. Sidje niza basamake i vabi ga : — Na, mali, na ! — Maši se za piljak, pljune u nj i baci ga prama selu. Pas poleti, a badžanak za njim. I to se opetuje, dok se zidaru ne učini, da može slobodno promisliti : „A sada i onako sam na pô puta do u selo, idem pozdraviti Andriju, prijatelji smo !" — i on otidje u krčmu.

Već se je mrak uhvatio, a on još igra i gubi. Na jednom zazvoni „ura noći".

— Što 'no zvoni ? — pita on.

— Biti će mali umr'o, — reče mu drug na igri.

Pijani zidar se rasplače : — Uh jadan ti li je on za Boga ! Znao sam ja da ne može ostati, a i meni je pisao. Vidiš : na časne ruke Stipana Šole. Na, Andrija evo uzmi sve, sve ću ja platit. K vragu i šoldi, kad Mate više nema . . .

Tada se odtetura iz krčme i uputi se u kovača misleći, što će i kako će, kad preda nj dodje.

VII.

Pred samu noć, javio se je Šimunu njegov kum: — Što je od kumčeta?

— A eto, — kovač će, — uvijek isto. Ljekar je rekao, da mu noćas stoji ostati ili ne ostati, a i sam znaš, da ljekar ne reče, kako je, samo da ne prestraši; a vidiš, meni se čini, da sam ja stalan, da mi ga je pregorjeti.

— Nemoj bolan tako! Vjeruj mi, što se više čemu nadaš, da će te manje stići.

„Jest", mislio je kovač, „ali nadam li se ja tomu? Bože, uzmi i mene, ako ćeš njega. Pa čemu opet ne biti spreman? Kum ima razlog. Nada vara. Zašto bih ja vjerovao, da će ozdraviti, kad me strah ubija, da će sigurno umrijeti!" Tada poče sama sebe uvjeravati, da će mu svršiti dijete: „Eno ga na, toliko dana ništa ne jede, uvijek u vrućici, nigda pri svojoj svijesti, pa kako je moguće, da mi ostane živ?" Tad reče glasno kumu:

— A moj brate! Znam već, da mi leži mrtvac u kući, pa mi je isto na srcu, ko da sam ga odavna izgubio.

U to iznenada dobata u sobu, pognute glave, obješenih ruku, zaplakanih očiju zidar. Polagano pristupi k bolesniku, uzdahne, okrene se kovaču i pridušenim, plašivim glasom reče:

— Kad je umr'o?

Kovač se trže; skoči ko mahnit do postelje i plašivo pogleda sina. Dijete je mirno spavalo. Kovač podigne obrve stisne vilice, zakima glavom, pogleda oštro badžanaka i sjede na svoje prvašnje mjesto. A zidar se spusti u nugao bojeći se i očiju podignuti.

Kum je mirno pušio iz lule i svaki čas pljucao. — Ti se ne boj ništa, — počme on, — za to, što ljekar kaže. Kazati ću ti, kad smo baš na toj o ljekarima, što se je dogodilo momu komšiji, badžanak ti ga dobro zna. Digoše, brate, ljekari ruku s njega. Je li mu umrijeti je, a on što

će, zovni Petra Jurina. Došao ti Petar i pita ga: — Šta je tebi? — „A šta; boli brate sve, cijeli život od rane; bio zardjao nož, pa se pozledilo, što li?" A bila mu rana baš na lijevoj strani spram srcu. Petar ga gleda, prevrće, obrće, stiska onu ranu, pa kaže: — Ne boj se, brate, tebi ne će biti ništa. — Tada on otišao, osam dana po planini trave sakupljao, zametnuo se punom vrećom, pa ga u trave obavio. Potla sedam dana razvio ga. Bonik bio vas u živim priještim, ne možeš ga od jada gledat, a ona trava udara, da te Bog sačuva. Petar ga još jedan put povio u druge trave, a poslije tri dana moj ti ga se komšija digao zdrav; rana zacijelila, samo ondje, gdje je bila, napelo se nešto pod kožom ko jedan mali piljak, pa kakogod srce tuče, onako se i on miče. Zaćutio i ljekar za to, pa zovne Petra u sebe doma. Nudio mu hiljadu forinta, da mu kaže, s kojim ga je travama ozdravio. Petar se ne dao umoliti, a ljekar ga tužio sudu i utjerao u tamnicu mjesec dana, za to, što je čovjeka na život povratio. Eto, sada možeš poznati, što su ljekari.

— Magarac, — ozva se iz nugla zidar. Kovač muči i nešto misli. Kum izvadi uru, pogleda u nju, reče, da mu je kasno i oprosti se s kovačem.

Badžanak se digne, progundja: — i meni valja hodit, mala mi je slabo, a sutra opet radja; zbogom Šimune, — i odvuče se za kovačevim kumom.

Šimun ih otprati do pred kuću i nazove im dobru noć.

— Nesretniče, nevoljo jadna! — govorio je ljutito kovač gledajući za pasancem, — žalibože one zlatne žene .... — i htjede naprijed, ali ne uzmože, jer ga uhvati stid i kajanje i nehotice se upita:

— Zar sam ja bolji od njega?

Kovaču se uzdrhta srce, a zavrti mozag, ko što obično biva, kad jako čuvstvo prijekora i boli grizne čovjeka, a ta bol zamjenjuje sjećanje na duge i teške dane čovječje

krivnje, koje dane on ne će da spominje, i ako ih predobro znade, nego bi htio, da ih na silu zaboravi.

A zaboljelo je kovača, radi njegove pokojne žene, njegove dobre Ane . . .

VIII.

Iza toga udje Šimun u kovačnicu i poče na glas govoriti :

— Lijepo govori kum i valja da je onako. Ako se čemu nadaš, ne će ti se dogoditi. A ja idem, pa ću pripraviti, što treba.

I zadovoljan što mu je pala na um jedna sretna misao, htio ju je izvršiti, a da ni ne misli na ono što i radi koga će raditi.

U kovačiji se okrene naokolo i govoraše : — Eto me i ovdje. Da, da, malo da ne zaboravih : imam puno radje. Mate Jurin donio mi je mašklin. Čekaj, gdje no mi je ? A ha ! stavio sam ga na treći klin od kraja blizu gvoždjija za postelju . . . . Ali opet to ! Što mi pada na pamet . . . . U nuglu je sjekira Jure Viskića. Kad mi je donese, reče mi : — Vidiš, pribio sam je o krek, a u njemu bio kamen. Dobro me je služila ; otkad si je god skovao, nisam je dao na kovača. Evo sada šest godina da je u mene. Dobro je uredi, pa mi je pošlji doma po malomu . . . . — Jesam li lud, što mislim na to bez potrebe, kad se i onako ne mogu za sada prihvatiti posla.

— Bolje, da mislim na dugove. Fratar mi je dužan za novu bravu, ali lako mi je za nj. On mi uvijek poručuje po malomu . . . . nu baš, Ante Milošević mi je dužan osam ili devet forinta ; zbilja imam na daski žabilježeno. I primakne se, da broji na crnom ošitu bijele brazde kredom povučene : — Jedna, dvije tri, četiri, pet, šest, . . . sedma i osma bila je prekrižena. — Aa . . . . benast li sam ! . . . ono sam odbio dva forinta kupljena gvoždja za postelje . . .

— Pa što, što se ominjem . . . . . — Otidje i uze sa zida gvozdeni štap govoreći : — Nema druge, hvala Bogu, on dao, on i uzeo ! . . . moje će dijete umrijeti i što . . . .

— — Hoće umrijet, ali kada, to je u božjim rukama, — — iznenada progovori Pavao Jurin, koji se je vratio gajetom punom pržine i pristao pod kovačevu kuću. — Hvaljen Bog Šimune, ti uvijek za poslom. A čemu ti to u ruci ? Daj da pripalim lulu.

Kovač se smete, ali ipak odgovori : — E da bi Bog dao, ali za nj nije više života. Sama kost i koža, a bolest ne će da jenja.

Pavao otide za poslom. Šimun je bio zadovoljan, jer ga nije drugi put upitao, što je skastio raditi. — Da, čemu to, čemu ovo . . . . uvijek, da im je znati za tudje posle. Pa čemu je, da je, što je njemu za to ; a meni je za to, jer će mi sin um . . . . Što će mi svak i zavirivati u kuću. Nije više čeljade slobodno ni u sebe doma raditi, što hoće ! . . . Namrgodjen i ljutit lupi vratima i zakrakuna ih. Navali na prozor dasku, da se iz vana svjetlost ne vidi, podupre ih komadom drveta i pristupi k vignju.

Uzme opet štap i poče govoriti glasno : — Kad sam Mati Dankinu skovao križ, bilo je u većoj priječki šest pedalja, a u manjoj četiri. — Počeo je mjeriti po štapu i kad izmjeri šest, povuče čavlom, pa izmjeri još četiri i uprav mu doteče do kraja. Opazi, da je štap na kraju malko savinut. Namjerio se je baš na onaj, koji je počeo raditi sa sinom — — —

Šimun stavi štap na sječivo i presječe ga na mjestu, gdje ga je čavlom zabilježio. Tada rasprpa ugljevlje, poškropi vodom i raspiri vatru. Zašilji sva četiri kraja, pa stavi oba štapa u vatru, da ih usije. Do malo ih izvadi, prekriži obje priječke i poče na nakovnju sastavljati križ. Dugo je tukao po njemu. Varnice su letjele, čekić jako ozvanjao, kovač srčeno radio po običaju. Gvoždje se je i is-

hladjelo, a on je još uvijek mlatio po njemu. Sasvijem obićajno, ko i nazad trijest dana prihvatio je čvršće kliještima križ, pogledao prama vratima, otro rukavom znoj sa čela, turio brzo križ u vatru, kliještima ugljevlje na nj okupio i rekao :

— Mali, poteži tu palicu ! . . . .

— —

Kovač je čuo i razumio sama sebe.

Čaša gorčine se je prelijala. On pade na klupu, spusti glavu na ruke i zarida gorko. Otvorilo mu se je srce i suze se odroniše niz obraze. I sve mu pade na um i o svemu mišljaše, svega se sjećaše, zadovoljan, što ga boli, što ubija sama sebe. Dugo je, dugo plakao, dugo mislio . . . . . .

— Ja sam gadan čovjek ! — promrmlja on i opet se uhvati križa. Pô vreće ugljevlja stavi i sve ražeže. Turaše križ kroz vatru amo i tamo. Nakon puna pô sata izvadi ga. On ga gleda. Nije mu u kliještima više maleni križ, nego mu se čini velik, velik. I svjetliji mu je, nego li je. On ga gleda i gleda, ko da mu je na grobu sina. Svaki od četiri šiljka zabada mu se u srce. Zaludu mu na nj pada znoj i suze : ne utrnu mu žara. Ko mahnit je skučivao prijėčke, ko mahnit je tukao po njemu batom. I eno, već je vas isprekrižan, reko bi, gvozdena je kruglja, ali on još raspoznaje križ. Tri puta ga je stavljao u vatru i tukao po njemu. Čini mu se, da još vidi jednu priječku, koja nije dobro priljubila. Posu gvoždje punom šakom vare i udaraše bez odmora.

Napokon ga izda snaga. Baci ražareno gvoždje u vjedro puno vode i poleti, da vidi sina.

IX.

U sobi ostade sama baba s djetetom. Mali drijema. Starica stoji nada njim i svakim časom ga dozivlje i pita, hoće li šta.

Njoj je teško samoj, „ta, noćas mu je ostati, ili ne ostati", pa uzdahne : — Oh, da je barem Ive ovdje ! — Sina nije htjela zvati. Čula je, kako nešto kuje, pa je mislila : „Neka ga jadna, dako se malo rastrese."

Na staroj je uri zvonilo jedanaest. Još sat, cijeli, dugi, debeli sat ! Mali govori nešto o kovačiji. Baba ga uzalud priupituje. On muči. I oči je stiskao. Čelo mu se orosilo znojem. Jedva mu se čuje disanje. Maleno lišce je blijedo, blijedo. Stara ga gleda i gleda. „Bljedji je nego prvo", pomisli. „A ako umre ? Jedinak je on od svega našeg roda, a kako pametan, dobar, priupitan ! Jao, što bi on, da mu umre !" I starica se je molila Bogu, da slobodno nju uzme mjesto djeteta — — — — — — — — — — — —

Ponoća su minula. Dijete spava mirno, slatko. I babu svladava san, pa mu se jedva otimlje. Digne se, da donese vode i da se umije. Ali ne može kročiti, nego se prevali i zaspe. Do malo se opet prene. Sluša, gleda . . . . . ura je prestala kucati. Njoj je slabo. Vrućica je hvata. „Oh, da bi samo ura hodila !" . . . Tada se malo po malo digne i pridje k zidu, da povuče pizove. Na zidu je maleno ogledalo. Ona se slučajno pogleda i sama se od sebe uplaši . . . Blijeda, upala, s dubokim crnim kolobarima ispod očiju. Jedva se uhvati postelje i baci se na nju. Što joj je ovo ! Čini joj se, da je nestaje u nekakovu dubinu. Zaludu se napire, da skupi pamet, snagu. Nje više nema, ona ne ćuti za se. Sjeti se svoga zavjeta, poboja se smrti i izgubi svijest.

X.

Tako ih nadje kovač.

Pogleda dijete i sjedne na skrinju.

Zaspao je. Njemu se sanja, da je mrtav i podbradjen. Nose ga na groblje. Kraj zida do ženina groba izdubena je jama. U njoj zidje njegov badžanak grob. Donesoše mrtva kovača k jami. — Dajte ga, ljudi ! — viče zidar.

*

— Ma, gdje je, brate, prilika ovakovu čovječinu u tu škuljicu uvaliti? — govorio je jedan seljak.

— Ajde, jadan, ne budali, ili će ga boljeti — odgovara zidar i uzišavši iz jame, uhvati kovača i tiska ga u grob.

„Uh, kako boli!" mislio je mrtav kovač.

Ljudi zatrpavaju grob. Zidar će reći:

— Gledajte, kako bi bilo lijepo vidjeti, da je i ovdje jedan križ, ko i na ženinu mu grobu.

Netom to reče, kovačev sin, ko da je čuo, što zidar govori, skoči se iz postelje i u samoj košuljici, onako blijed i znojan otrči u kovačnicu izvadi iz vjedra gvozdenu kruglju, što ju je kovač noćas skovao, i leti na groblje.

„Ajme meni, nahladiti će se!" — zadrhće kovač.

— Evo križa! — reče mali i svojim sitnim prstima izvuče iz kruglje jednu po jednu sve četiri priječke.

Zasja se velik ražaren križ. Mali ga tura u zemlju sve dublje i dublje, dok ga kovač ne osjeti na vratu. Htjede zavikati: „Zadušiti će me!" — a u grlu ga zapeče, zaboli, zažeže i on se prene i probudi.

Mali i stara mirno spavaju. Kovač se na samim prstima malo po malo libi, da izadje, a nikoga ne probudi.

Sidje niza basamake. Udje u kovačnicu. Utopi ruku u vjedro i izvadi gvoždje. Stavi ga u njedra. Svaki čas ga rukom tiče.

Zora je. Kovač gleda s vratâ. Nema nigdje nikoga. Izidje vanka i uputi k ratu. Udara mu krv u glavu. Sune mu u pamet kakova riječ i on je preko volje mora da opetuje, a ta ga riječ kvači i muči, a uz put ga još i tjeme boli. Kuša da gleda u daljinu. Ne može. Pred očima mu se stvori malena, pepeljugasta tačka, pa se pomakne s mjesta, pretvori u nit dima i raspline se polumrakom.

Kovač dodje do rata. Sidje k moru i skoči na jedan oplovak: „Ovdje je duboko, ovdje ne će moći izroniti," misli on i ogledava se naokolo, a polagano spušta gvoždje, da se ne bi čuo pljusak mora. Malo postoji, a križa nestade u dubini. Tisuće srebrnih kaplica, ko tisuće kovačevih suza, osvijetli mu put — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

XI.

— A sada na posao! — govorio je zadovoljno sam sobom kovač. — Da ovako produži, valjalo bi, da čovjek poludi ... A da što, nego sam bio lud! ... Eno tri kila gvoždja, pa utopiti! Hvala Bogu, mali mi je sada dobro, još koji dan, i opet će sa mnom u kovačiji raditi.

Svitalo je, kad je kovač došao pred kuću. Uzeo je vode i umivao se. Stara je otvarala oblok.

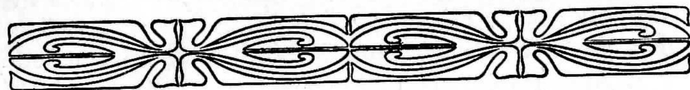
— Sinko, — zazovnula ga je, — dodji gori, zove te Mate.

Kovač je veseo pristupio svomu sinu. Uhvatio ga je jakim rukama i stavio na koljeno.

Prigne se, da ga zagrli i poljubi, kad će mu na jedan put mali:

— A šta 'no si, ćaće, noćas radio u kovačiji?

SIROMASI IZA BRDA.

I.

Tiha je jesenska noć. Polagano lize brod morem. Ja se u njemu izvalio nauznak pod kasarom i slušam, što ljudi zbore. Šarovito se društvo sastalo ovog puta. Mijo je ljudina visoka uzrasta, širokih pleća, dugih gustih brkova, mornar na glasu; ali koja fajda, kad je prava telčina. Muči i uvijek nešto dube. Nije mu se ni rugati: dobričina je on od sebe, a namjerio se na zlu ženu, — samo što ga ne tuče. Druga dvojica gornjaci su. Stariji, Šimun, sredovječan je čovjek, crn u licu kô više manje svi naši seljaci — sunce ga opatržilo, — zdrav kô mazija, tvrd na nogama kô koza, vičan ledu i vrućini. Ćelav je, pametnih, pronicavih crnih očiju: kad te gleda, odmah ti u dušu zaviri, a po licu gata, kakove si volje: nevolja ga naučila. Treći je mlado momče, garava malena brka, crnih obrva i očiju, lijepa lica, u jednu riječ veoma prikladan mladić. Ime mu je Pavao. —

Pod provom mi je bilo ugodno. Mornari su zašutjeli, a ja sam u tami slušao uvijek jednaki žubor mora, koje je kljun broda strigao, pa mi se pričulo, da je to šuškanje opalog jesenskog lišća, kroz koje sam češće u šumi požudnom nasladom odmjerenim korakom gacao vukući nogu za nogom. I dok me je po malo tiho kretanje broda šikalo, začuh gdje Pavao na provi pjeva:

„Ljubi babu, da ti ručak dade,
Udovicu, da te zaodije
A djevojku, da se na te smije".

A malo iza pjesme začuh poviše mene rominjanje krupnih kapi kiše, koje me unina u san. Pred očima mi izniče na tisuće zvjezdica bijelih, crvenih i zelenih i ja zaspem

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Malo prodje, a netko me zazovne:

— Gospodaru!

— Tko je? — upitam.

— Ja sam, Pavao.

— A što bi ti?

— Ne budi ti pod zapovijed, dodaj mi oni bocunić rakije, što je u vrh prove.

Učinim mu na volju i upitam:

— Koja su doba; gdje smo; što će vam rakija?

— Iznikli su vlašići, biti će deveta ura. Sada smo brzo prama Višnjici; u uvali ćemo baciti sidro, a u jutro naprijed. Umorni smo, valja malo opočinuti.

— A što će vam rakija, kad idete spavati?

— Piti ćemo, gospodaru, zastudilo je. Nije šala noćiti u Neretvi u ovo doba.

I on se ukrade. Dok je on i Mijo pio, javi se Šimun ispod krme:

— Ostavi i meni malo, smrzoh se od zime.

— Pa da nije Bogu plakati, takova čovječina, pa da ti je zima, — Mijo će.

— Jest, brate, pomete me; tanka košulja pa prožiga.

Ja se izvukoh ispod prove i vidjeh Šimuna razgaljenih prsiju bez kuparana. Pružio je ruku. Mijo mu doda rakiju, a on nagne, dobrim otkide i reče:

— Baš proklete robe: tanko, nesretno, a skupo.

— I meni kupila žena u . . . a, a ja joj rekao, da ne valja, ali ona — ašä, — „vidjeti ćeš" — kaže — „što se ti razumiješ u robu" — pa nä, popipaj, ista paučina, — Mijo će.

Pavao će tada:

— Vidiš, brate, za me nema trgovca do staroga Mate. Je skupo, ali mu blagoslovljen svaki novčić, što sam u njega ostavio. Kupio ja prekolani šarovitu košulju, pa me nosila cijelu godinu dana, a da mi je Šimunova nevjesta ne opra, još bi najjadnije pô godine — — — —

Do malo bacismo sidro na sred uvale, da nam manje komari dodijavaju, i legosmo počivati.

* * *

U pamik zore probudim družinu. Mijo se skoči, Šimun se ominjao jadikujući, da će mu puknuti od boli glava, a Pavao namrgodjen trao rukama oči, protezao se, zijevao, pa se opet prevrne na drugu ruku i leže.

— Ustaj, ljenčino, viknem ga, a on kô u polusnu:

— Što ću ti ja? Ima vas, pa vozite. Znam i ja tako. Lako po te, gospodaru, ti si spavao cijelu u Boga noć, a ja ni staka...

I zahrče.

U to ga Mijo gurne nogom. — Diži se, nijesam te ukrcao, da ležiš, nego da radiš.

On se na sve jade digne.

— Da si gospodin Bog, uvijek Pavla pa Pavla. Ne mogu se ni maknut bez mene. Nek se i oni bar jedan put spomenu, pa i bez mene štogod opreme. Bilo bi vrijeme, da i ja počinem; ali oni ne, nego uvijek: Pavle, poteži sidrinu, Pavle, vozi, Pavle, diži se, a kad jedu ili piju, ne će da reku: Pavle, nà ti. Pa još kažu, da ima pravice na svijetu! — — — —

Zora zabijelila, a mi uz rijeku. Malo je oblačno, ali ipak lijepo vrijeme: za jematvu ko stvoreno. More tiho. Po Višnjici se uspjevale jarebice.

U razgovoru dodjosmo i u staru rijeku. Pred nama kadkad poleti svraka poplašena od broda, kadkad se nadvije gavran, galeb i supina...

Udjosmo napokon u malu uvalu sa sviju strana glavicom opkoljenu, lijepu i prikladnu — prispjesmo u Birinu.

Prikučismo se kraju i pristasmo na pristupak. Tu se iskrcavasmo. Pavao i Šimun podjoše trgati, a ja ostadoh s Mijom.

— Šta ti se čini od Pavla? — upitam ga.

— A šta? Vlašče, vlašče. Nemaran je i lijen. U večer se zavali i zaspe nasred kuće. Ne svlači se nikada: „Čemu se svlačiti, kad mi se je jutro opet obući"... Jednom se namjerio sa mnom na moru. Splata splatu tjera i mi zapadosmo u gol dim. Pusti škotu! — zavikah mu ja. — Čekaj, da lulu pripalim, — on će mi, a strana broda zahvati more i za malo se ne izvrnusmo... Drugačije mu je dobro. Ima prilično biće, samac je, niti mu mlado plače, ni staro kašlje. Ne će da se ženi i ima sto razloga.

— Zašto?

— Zašto? a zašto će se ženiti? Hajde bolan, vjeruj mi, da svakoga vrag zaslijepi, dok je mlad. Hoću se ženit, zadre u glavu i oženi se; potla ga popadne nejačad, pade sljeme na tjeme, puno se hoće, malo se može, pa uvijek slabo. A još ako se namjeriš na vraga! A onako? Ne briga se ni za što, slobodan je, pa gdje mu glava, tu mu i hrana.

— A Šimun?

— Krpi se jadan, kako može. Lako bi bilo, da je sam, ali su trojica, svi oženjeni, a stari ne da za živu glavu, da se dijele, dok je on u životu. Trpe glad, bosotinju i golotinju, a kad im se prigodi, onda se znaju okoristiti. Šimun — ja mislim — nije se napio rakije od Božića, i to ne znam, je li i tada, a sinoć on i Pavao popili pô litra. Ja sam samo srknuo.

— A otac, je li mu ovdje?

— Je on i braća mu, dvije nevjeste i dva težaka. Kazali mi sinoć, da je i mala Ivka došla, da im pomogne i da primi dohodak, jer je na njezinu.

— A je li čemu ta Ivka?

— Dobra cura, ali ružna kô ponoća ; nigda nema živa mira, ko da je popila živo srebro ; i puno je . . . onako znaš kô zanešena . . .nu . . vidjet ćeš . . .

Miji nije bilo drago više govoriti, pa otidje spravljati užinu.

Ja se prodjem po baštinama. Verao sam se po škripima, skakao, puzao na rukama i nogama, dok ne dodjem do trgača, kad me ugleda Šimun i poče govoriti :

— Slabo ponijelo, ni pola lanjske, jedva da galicu i sumpor izvadimo. Lako bi bilo, da nas dug ne tare. Valja dužniku dat mäst, a on ga potla naplaćuje, kako mu se svidi. Pa neka mu je blagoslovom. Pravo je, da i on dobije, kad zgodi drugomu; jer ti se čini, da bi dvojstrukim vratio, ako ti tko bude u nevolji, kad te stegne. Eto i on pričeka, a više put mu i propadne. Znaš, što je stara riječ : Trgovac daje rukama, a pita nogama.

— Nije ni u lozi sva ljetina, pa ćeš platit — rekoh mu ja.

— Jest nami, jer nam ne dopustiše ove godine saditi duhana.

— A zašto ?

— Ne izašla procjena na vagi. Ili je oficijal dohodio na svaku zemlju, nego pošalji žbire, a oni „pristimali."

— Pa ste ga tužili ? — upitah ga, jer mi je stvar više manje poznata bila.

— Kako ne ćemo. Što on procijenio, bilo prilično i svak donio ; a mi izgubismo nagradu i navališe na nas globu. Rekoše mi : „doći će ti, da platiš tisuću kruna", a sve mi stanje toliko ne valja.

— A tko ti je tužbu učinio ?

On me pogleda pronicavim okom, pa se ljutito nasmije.

— Nevolja, moj sinko, nevolja ! Eto ti, tko! — — — —

Nadjoh se u neprilici, pa uhvatim struk vrijeska i upitam ga, kakva je to trava.

— Vrijesak, reče. Od toga se hrani pčela i još u proljeću od kadulje, pa da nema vrijeska, sve bi pomrle, izim da padne medić po gori . . . .

U to me Mijo zovne, da dodjem na kraj, jer su pristali mrežari. Sidjoh k moru. Kupim cipola, dam ih Miji, da ih peče, a osim toga meso da pristavi i pirinč svari. Ima tu hrane za dvadesetoricu, ali me nije zaboljelo. Nek jedu ! I tako su platili, pomislim. Mijo ispere meso, isiječe ga i stavi u lopižu. Onda se požuri, da šume skupi. Dobrana pun naramak brstine, kića od somine, baci na zemlju, namjesti tri kamena i stakne vatru.

U to ozdola podvrnulo. Bacilo po neveri. Oblaci se navaljivali jedan za drugim. Za malo pričvrstilo i počelo pomalo roskat.

— Nije koristi kuhati vanka — Mijo će.

— Brate, kako ti drago, a da kud bi ti htio ?

— A kuda ? u Žd . . . ića stan.

— Pa prenesi.

Kiša sipi. Pomislim, sad će se trgači vrnut u stan.

Kiša pljušti i meni ih žao bilo. Ta ako i u stan dodju, dok prispiju, svi su mokri ko voda.

Kiša cijepa. — Što će jadnici, kud li će glavu zakloniti ?

I dadne mi se pogledati. Trgači beru. Nekolicina mjehove nosi, a prsi im razgaljene, cijedi se niza nje voda. Ja i Mijo zaklonismo se u stan.

Naložismo vatru. Mijo svidi ručak, a ja zakunjam sjedeći. Kako i ne ćeš : omarina, tama, pa ti život padne.

Malo vremena prodje, a u stan se dotetura starac. Sedam križa preturio, a reko bi, da nije ni pedesetu zahvatio. Stasa preveć niska, na oko nevolja, ni za što dobar — bio to Šimunov otac Mate Žd . . . ić rečeni Trtak.

Sjećam se, da sam ga baš u ovom stanu pred nekoliko godina vidio, ali tad je bio slab, mršav i blijed, ko da je iz groba ustao: groznica ga tresla. I tada sam se s njim razgovarao — o čemu, slabo pamtim, — samo znam, da sam mu nehajno natuknuo, da će brzo umrijeti. On mi je ljutito odgovorio :

— Prodji se ti mene, više je miščića od mladih kozlića nego od starih . . .

A meni je bilo žao, što sam mu rekao, i zastidjen kriomice sam ga gledao. Bio je i onda malo ćelav ko izlizana površina oplovka, što jedva iz mora viri, a procine njegove vlasi skupljale se u vitice ko i trava, kojom se je more na stranama oplovka igralo.

A sada ?

Preda mnom stoji malen, lijep starac sa sjedom kosom ko srebro. Ko kad more navali na izrovani osamljeni morski greben teškim udarcem talasa, a onda sunce srebrni one niti vode, što se niz greben u more slijevaju, srebrne niti ko njegove sjedine, — tako se ustobočio njegov maleni lik preturivši preko ledja sve nepogode života.

Starac je nasred stana. Smiju mu se maleni, prosjedi brci i crveni obrazi, plave mu se oči uzigrale. U modrim je gaćama, zamazanim od masta, u raspaloj nečistoj gući vas mokar. Kad me ugleda, skine kapu, turi je pod pazuho, pa će mi veselim licem nazvati :

— Hvaljen Isus, gospodaru, i ti prispio !

Dignem se, pružim mu ruku i pozdravim se s njim. Starac se ušćemao o svemu i svačemu, dok ne prispije i družina.

Pomolismo se, i na sred stana užinasmo. Nijesam se nadao, da će toliko izjesti. Gutali su i žderali požudno bez odmora ; reko bih, da se nigda sreće božje okusili nisu, ili da uvijek toliko jedu, pa im Bog ne da blagoslova. Pustih, da jedu, a ja se zagledah u Ivku iz primorskoga sela B.

Ivka je stopro ujezla u 21. godinu. Lijepo se raščinila: gojna, opuna, srednjega stasa, duguljaste glave, a velike, kose smedje, visoka čela, velikih očiju malne uvijek krvavih, a zjenice joj, više sive nego vare, bile široke. Usnica je odviše debelih, nosa oduga. Kazivali su mi, da su je dobro pazili, a mala pametna bila, pa joj je pokojni otac često govorio : „Grehota, u njoj je Bog muško ištetio ! A znala cura u svaki posao, radina, nigda se smiriti nije mogla.

Otac joj je bio pijanac, naprasit, a mudrijaš, nemirne ćudi, vječno zanovetalo. Ženu je kostolomio bez prestanka, a ona jadna, slaba i tanka zdravlja, a dobra mužu i djetetu za rana umre. A muž, kolikogod ju je tukao, ražalosti se puno za ženom, dade se sasvijem po piću i umre u kratko doba iza nje od kapi.

Dijete su bližnji rodjaci lijepo uzgojili, ali malu ubijaše nekakova tuga i žalost. Već iz malena je poboljevala. To je krv — govorio joj otac — to će proći. Nu što ona u godinama napredovala, to je bolest sve više mučila. Taj nutarnji nemir udari joj u obraze žig bljedila, koje joj je ružilo lice.

— Grijesi otaca, — govorio je sam sobom stari seoski župnik, kad bi je bolje sreo; pa bi gdjekojemu pijanici u nju prstom upr'o. — Gledaj, nesrećo, kakove zlatne ruke i čistu dušu ima ona jadnica, a valja da trpi ne radi svoje krivice. Gledaj, onako će biti i s tvojom djecom.

Ivka je od muška bježala. Ucijepilo joj se u pamet, kako joj je otac tukao pokojnu majku, kako je bjesnio, pa joj bilo teško na srcu i ne htjela o tomu ni misliti. — Dok sam živa — tako je ona računala — sve je u mojim rukama, gladovati ne ću ; a kad umrem, nek bude za upokojenje očeve i majčine duše . . .

Kad umre stari župnik, dodje u selo mladi fratar i uvede red trećoredaka.

Veselim srcem stupi Ivka u red i radi osobite revnosti i pobožnosti izabraše je starešicom. Njezina potištena duša bila bi se smirila u molitvi, ona bi utihnula i nestalo bi je, kako nestaje onih pobožnih djevica, koje svrše po manastirima, da nije bolest svom silom davala oduška, pa mjesto da je pobožnost unina u tuzi, da je tješi i ujedno sjeća boljeg života bez tuge i boli, udahne joj samosvijest, da je njezina duša jaka, da svemu odoli, pa ne htjela biti samo svetica, nego i mučenica.

* * *

Težaci užinaju, a ja gledam Ivku. Ona nije kroz cijelo vrijeme ni riječi progovorila. Kad smo objedovali, pružila je ruku, da skupi posudje po stolu.

Onda je uzela komadić kruha, poljubila ga i psetu bacila. Bože moj čudnovata lica ! Blijedo, debelo, a po njemu se poprutale jasne, modre žile. Smrknuto joj je čelo. A one bijele oči, ukočene staklene !

Prva se diže iza objeda. Izmolila je glasno, oštro, ko da se na koga breca, „zdravu mariju", potpasala se i otišla za poslom.

Izidje i družina. Teturali su se i preko volje hodili. Vani je kiša prestala, a počelo se i razgaljivati.

— Do večeras smo gotovi, pa ćemo po večeri doma, — reče mi Mijo.

Oko dva sahata po podne otidjem, da vidim, što rade trgači. Kad ja tamo, a to Šimun pod polom zahrkao, a Pavao se uhvatio za trbuh, pa se prinemaže, da je slabo. Stari radi i ne radi, tek jedina Ivka trga.

— Gospodaru, valja da počekate do sutra, danas ne ćemo dotrgati ! — reče Šimun.

— A zašto ne možete ?

— E što ćete, teško je, ona dva slabo, a i mene nije volja. Može biti, da nam je naudilo, što nismo vični vašoj hrani.

Slegnem ramenima i podjem, te kažem Miji, a on će mi :

— Meni je žalije nego tebi, jer je brod obećan drugomu, pa će plaćat težake na suho; ali kad ne mogu, ne mogu. — Miji nije bilo ugodno kod kuće.

Ja sam se ljut zavalio u škrip i prespavao do večeri. Kad se probudih, nadjoh družinu pred stanom. Ive se je uspela na vrh jednoga kamena, zrnje je krunice u prstima prebirala, pa šapćuć molila.

U to javi Mijo, da je i večera gotova. Podjosmo u stan i zasjedosmo po zemlji. Na jednom stocu u sredini stala zdjela i bukara, na bukari svijeća. Počesmo večerati. Bilo dobra i slatka novaka — stoprv desetak dana, da je otrgano, samo se od sebe niz grlo omiče, pa se namečiše, dok ih sviju za oči ne ujelo. Prosu se pusto pripovijedanje.

U to Ivka izidje van.

Pavao ne mogao jesti, pa se još uvijek tužio na trbuh.

— Učini mu zapis — reče mu Šimun u šali.

— E koristi mu !

— Moj dragi, drugi put s mjerom, eto mu najboljeg zapisa, — Mijo će.

— Ja ipak ne vjerujem u one zapise ; ono je sve ništa, — reče težak kraj Šimuna.

Dok je Pavao tužeći se na trbuh izišao iz stana, poče Šimun :

— Kazat ću vam, što se je meni jednom dogodilo. Nazad dvaestak godina dodje ti jedan dan u mene Jure i Petar M . . . . ., da im je oca bolest postelji prikovala, pa da ih šalje u Dusinu u fra Ivana po zapis, jer će jedino tako ozdraviti.

Vani studeno, snijeg, a oni nose butinu, jaja, sira i kruha na dar.

Primim ih, da prenoće. Za večerom me upitaju, ima li i koliko hoda do Dusine.

— Ima i zecu dva dni po ovom snijegu, — rekoh lažuć, samo da ne idu.

Kad to čuše, učini im se teško toliki put prevaliti, pa mi reku:

— Mi ne ćemo ni hoditi. Ako mu bude sudjeno, svejedno će umrijeti. Nego kako ćemo sa zapisom?

— Lako, bôni. Malo karte smotaj, sašij u krpicu, pa svršila velika misa!

Kako rekosmo, tako i učinismo. Ono u torbi pojedosmo, a oni doma.

Kad su došli doma — poslije su mi pripovijedali — a ono im se otac diže na postelji, pruži ruke za zapisom, pa kaže:

— Vidio sam vas ja, djeco moja, u snu, kad ste u onoga svetoga misnika — blažen čas, u koji se majci rodio! — došli. — I stavi zapis oko vrata, pa se diže zdrav i veseo, a dva mjeseca bolovao.

— Bit će to ona vjera, da će ozdraviti, što li? — upita Šimun.

Ja se izvukoh van, da vidim, gdje je Pavao, a gdje Ivka.

Kraj jednoga razvaljenoga stana sjedi Ivka, a do nje Pavao. Mjesečina je pala po njihovu licu. Noć je malo studna.

Pavao Ivki šapće:

— Nemoj tako, Iva. Bolesna si, kažeš. Udaj se. U nas je bila isto tako Mile Šimunova — ako je znaš — slaba, blijeda, pa kad se udala, raščinila se, ne bi je više prepoznala. A ti si sto puta kršnija, nego je ona bila. Grehota je, da tako sama bez ikoga živeš. Bog ti je dao mladost, da je uživaš. Prsa su ti nabrekla. Zašto da sanu, a da ne doje tvoje dijete? Zašto da ti se drugi na biću bani?... A ja ću te lijepo gledati kô zjenicu oka... Nemoj se ti obazirati, što sam lijen. Samac sam, a gore iza brda ne

isplati se raditi... Ako si zadovoljna, ja ću u svijet i steći ću štogod novaca, sastaviti ćemo biće... Šta me gledaš tako, Ive. Nemoj, ja ti nijesam ništa zla učinio, ja ti hoću dobra... Ja ću doći k tebi na more, jer ti se ne bi biknulo medju polama. Ne boj se, ne će ti biti sa mnom ružno.

— Ne govori više, Pavle, rekla sam ti, ne cvijeli me — i cura spusti glavu na ruke i zajeca.

A mladić je uhvati oko vrata i približi svoju glavu njezinoj, pa je cjelunu.

Djevojka se prene, skoči na noge, zauši Pavla, uteče od njega, otare pregačom suze i uputi se k stanu. Pavao ju je slijedio. Češući se rukom iza uha, govorio je Ivi:

— Ive, molim te, nemoj nikomu kazati, da si me plesnula — — —

Ivka udje u stan, a Pavao okola i dodje malo poslije od nje.

Kad začuh viku i smijeh, vratih se i ja k družini.

Starac se je junačio svojom snagom. Vino ga oborilo. Ostali se s njim izrugavali.

— Ta što ćeš ti, kad te nema ni vidjet! S jednim bih te prstom obalio — koraše ga seljak kod Šimuna.

— E sada; ali kad sam ja mlad bio! Moj sinko. Nijesam se ja ni brkatijih bojao, kamo li takih. A da si ti straha, jada i muke vidio, koliko ja, ne bi ni živ do sada bio.

— Što si ti vidio, što doživio?

— Čekaj, sad ću ti kazat, pa čuj, što nijesi čuo.

Svi se umirismo. Ivka je sjedila na krevetu, vatru potpirivala i jednako brstinom lug amo tamo premetala. Pavla nije više trbuh bolio... Šimunove nevjeste crnim, živim, malim očima neprestano su migale i cirile se, pa će jedna:

— Sad će on od onoga barila.

— Muč — osiječe se na nju stari, nakašlje se, napije i otare, pa počme:

Kad mi je bilo osamnaest godina, pošalje me ćaća u Neretvu u Jure Č... a, da služim. Kad navrših dvije godine službe, rekoh gospodaru, da idem doma, pa da ću se ženit. A gospodar, kad me čuje, upade mi u riječ: — Znam, dotužilo ti obijati tudje toprage, a i doba došla, da se ženiš. Nego poslušaj me, sinko! Više Bijeloga Vira ima jedna udovica, a u nje tri kćeri. Ajde, pa zaprosi koju od njih; na mirazu je, stoje dobro, možeš se obogatiti. Kad to čuh — turim trupinu, uzmem pušku (onda se nosila puška bjelodano) i duhan-kesu novu s resama — valjala je talira. Sjednem u trupinu i otisnem se ploviti uz rijeku. Snijeg mete, ne vidiš prsta pred očima. Kad malo odmaknem, ugledam jato pataka — hiljadu ih je bilo. Pušku na oči, nategnem vuk, omaknem i ubijem jednu jeditu. Onda je uzmem i ala da se vozi. Kad tamo, a ja se opet namjerim na pticu, sam vrag zna, koliko ih je bilo. Opet omjerim, stisnem i opet samo jednu obalim. Eh tada vozi — vozi — kô što je daleko, a ako posumrači, na široko kuće nema, pa kud ćeš na koju li stranu! Vozeć tako za dugo prispijem i do Bijelog Vira. Na viru čudo božje, biti će milijun pataka. Puška pukne, a opet samo jedna patka ostane. Ja i s njom unutra. Iskrcam se, izvučem trupinu na kraj i podjem, kud sam bio naučen. Kad ja na vrata pokucam.

— Tko je božji? — zapita iznutra stara.

— Putnik prijatelj, — prihvatim.

Ona otvori vrata.

— Dobra večer, bako, — nazovem joj.

— Dao Bog, da ti dobra i bila!

— A bih li mogao, bako, u tebe prenoćiti?

— Zašto ne, sinko!

— A ima li šta večeri, bako?

— Ima, ako ćeš sirčane kaše. Nego pričekaj, sad će mi doći kćeri, pa nek ti pristave.

Ja joj dam one tri patke.

— Na ti, bako, pa spravi večeri. — Skinem pušku, prislonim je na zid, izvadim duhankesu, napunim lulu i udri da se duvani. Ajde då. Ja čekaj, čekaj, kad evo ti jedne — najstarije. Uprtila breme branja. Kad dodje u kuću, navali na mater:

— Tko je ovaj čovjek i šta je došao?

— Ajde muči, bôna. Iznio ga put, pa došao, da prenoći.

Malo postoji, evo ti i srednje kćeri; nosi u bremenici vode. Kad bane u kuću, upita mater:

— Tko je ovaj čovjek i šta ovdje traži?

— Ajde bôna, primiri se; iznio ga put, pa došao, da prenoći.

Ona još u riječi, a treća goni, da prostite, kravu u tor. Dodje i ona. Osvrne se na me, pa se osiječe na mater:

— Što je ovaj čovjek ovdje i što hoće?

— Iznio ga put, hrano moja, pa došao da prenoći. — Ja se zagledam u ovu najmladju i odlučim, da ću je pitati u majke, kad večeram.

Stara operuša patke, a kćeri staknu vatru i navise vodu, a kad uzavre, stave patke u kotlaču. Kad se zgotovi, izliju juhu u jednu zdjeletinu (mogla je držat više od šest oka), a patke ostave u kotlači. Stara postavi večeru, odreže kruha i dade nam samo jednu kašiku.

— Daj, bako, još kašika!

— Nema, sinko, nego hajdmo, tko će dalje skočit; pa tko najviše skoči, oni nek jede kašikom, a drugi nek umaču kruh u juhu.

— Ja zadovoljan, bako; skači prva. — Ona se uspenje na škrinju, pa skoči s nje k vratima. Ali nekako ružno pade na noge i privali se. Tad kćeri jedna za drugom i svaka dobro oskoči, a ja mlad, zdrav, jogun, htio se pokazati, pa skočih sa skrinje lijepo kroz vrata na dvor. Stara kučka tad zatvori vrata, pa mi ne dade unutra.

*

— Otvori, bako, gladan sam.

— Bježi, lupetino, kani mi se kuće, pa hajde, kud te noge nose i oči vode.

— Otvori, bôna, ne ljuti se ; nije meni do šale, a glad me mori ; pa gdje ćeš, da i prenoćim, kad snijeg kija, a noć se hvata !

— Bježi mi s vrata, jer ću, vjere mi, sjekirom po glavi. Kad vidim, da nije kud kamo, stanem je moliti, da mi barem pušku i duhankesu dade, a ona se otresi :

— Pušku hoćeš, da me ubiješ, je li, pustaijo jedna !

Ja ni pet ni šest spopadni vrata, pa drmaj, drmaj, da ću ih istavit ; ali one kučke uprle ; stala ih vika, plač, jauk i zapomaganje, a ja i bez puške i bez duhankese krenem, ni sam ne znam, kamo i gacam po snijegu oklјušen kô gladno pseto. Nabasam u nekakvu planinu, te se penjah uza nju.

U to se tvrdo smrklo, a ja nesretan na muke udario, gdje ću prenoćit. Okrenula bura. Zima, brate, da ne može žešća. I zec bi majku tražio. Noge mi se na pô smrzle. E što ga je, da ga je, tu ga je, pomislim, nema bolje nego kušati sreću, d'âko se namjerim na koju kuću ili pojatu, pa ću naložiti vatru i čekati, dok se svane. Idući tako za dugo, sam Bog zna, koliko sam ja izhodao — u neke nekavice ugledam vatru.

— Hvala Bogu ! — rečem u sebi i uprav k njoj.

Kad ja tamo, što jadan ! Dvanaest hajduka, svi u sviti sjede oko vatre. Objesili ti brčine kršni kô gora : strah ih je i pogledati. Jedan vrti vola na ražnju. Kad me ugledaše, svi se skočiše k poli, gdje su im puške prislonjene bile. Meni raste kapa na glavi od pusta straha.

— Žalosti moja, gdje će poginuti moja lijepa mladost, — pomislim i kao da se na mjestu usjednem.

— Tko si? — zagrmi jedan — biti će im harambaša ; imao je na prsima dva reda dukata.

— Čovjek, putnik, zabasao, pa ne znam, gdje konačit, a i ozebao sam.

— Pristupi bliže — reče, a ja sjednem blizu vatre.

— Biti će uhoda ili ulak — jedan će — ja bih ga ubio.

— On uhoda? Nije on od toga zanata. Vidiš ga, kakav je, ne bi ga ni iz kupusa istjerao — reče neki suhonja.

Tada oni, što su mu visjela dva reda dukata o kuparanu s jedne i s druge strane, reče onomu, što je vrtio vola, da vidi, je li vô pečen. On ga uhvati za zadnji but i potegnu, a kost u gnjatu puče.

— Pečen je — reče, — a onda razastre kožu od vola, nasadi na nju ražanj, stresne, a moj ti se vô nadje na koži. Izvuče im harambaša handžar iza pripašaja i raskasapi vola. Rasiječe najposlije i glavu, pa dade svakomu po malo moždana, biti će svakoga zapalo, koliko pô jaja. Onda se svi maše u torbe i izvadi svaki za se somun kruha, pa odrežu po malo i preda me bace i kruha i mesa ; ima ga preda mnom više, nego pred ijednim. Tu ti ga ja jedem, a sve se mislim, što će od mene raditi.

„Propao, ko propao, bio, pa me nema više ! Bože, u ruke tvoje". Tako ja sve jedem i Bogu se molim, da me izbavi oda zla.

Kad pojedoh malo, stanem se grijati uz vatru, a oni, što su mu dukati visjeli niz prsa, stane me gurkati.

— Pij bolan, kad si jeo.

Rad bi oni pili, uzeli bi bačvicu — a bilo mletačko barilo od šezdeset oka — pa njime nagni i napij se, a ja jadan od straha jedva sam ga i krenuti mogao.

Kad njih vino ugrijalo, počeše sa mnom zbijati šalu, a ja se poklopio ušima i dušu u se zahvaljujuć Bogu, kad nije gorega zla. A ipak mi se na žao dalo, pa pomislih u sebi.

— Ako utekoh ovoga puta, jadne tvoje kože, udovice!

Ispiju vino, pa sada jedan poče govoriti, da ne bi bilo pravo prosta me pustiti, da sam čisto uhoda i da me ubiju.

— Ubijmo ga ! — zaviče ih pet šest.

Mene spopadne trojstruka groznica od straha.

Onda besjedi onaj suhonja :

— Znate, što ! Stavimo ga u bačvu, pa neka u njoj keti ; i što bi rekao „iš", prstima digne obruče, odadnije bačvu, stisne me u klupko i u bačvu uvali, pa je tad opet zadnije.

Hajducima već puknuti od smijeha, a ja sve mislio — bio, pa me nema !

Oni podjoše svojim putem, a mene tužna i nesretna tu ostave. Šire mi je bilo u majčinoj utrobi, nego u onoj prokletoj bačvi.

Ja ne znam, što se je unutra od mene dogadjalo. Na jedan put začuh strašnu uku. Urliču vuci. Skupili se na ono kostiju. Praskaju kosti, a ore se stijene. Bit će ih bilo preko stotine. Šnjuvaju bačvu. Na jedan put oćutim, da me nešto draška po ruci.

„Šta može bit?" pomislim i uhvatim nešto duga kudrava — rep od vuka. Vuk povuci. a ja se ne dam ; ne ću da pustim. Vuk naprijed, a ja i barilo za njim te ala amo, ala tamo, vuk trči, barilo za njim, dok niz jedno točilo skotrljah se i ja i vuk (ja isto repa ne puštam), a barilo udre u jednu polu. Ispadne dno, a ja izidjoh vanka živ i zdrav :

— Šta, trst vam vaš, tko je to? — planem ja kô živa vatra, sve mi varnice iz očiju skaču, a vuk se uplaši i smota tunju, pa svojim putem — — — — — — — — — —

Ja se tad promislim, kako bi bilo, da odnesem onu volujsku kožu, te se vratim u planinu, ukradem je, pa njom u Metkoviće. Kad je prodam, ukrcam se opet u trupinu, pa doma. — — —

— Puste laži ! — skočiše se na nj dva težaka.

— Pa neka laže, kad lijepo laže, a nikomu štete ne nanosi — reče Pavao.

— Tko vas sili, da mu vjerujete ? — Mijo će.

— A kako si se poslije oženio? — upitah starca.

— Kako? ! Kô čovjek, — on će. — Kad dodjoh doma, rekoh ćaći i starijemu bratu, da bih se oženio. Ćaća me upita, bih li bio zadovoljan za moju pokojnu ženu. Kad mu rekoh, da bih, otide k njezinima i isprosi je. A po staromu običaju otesmo je nedjelju dana pred vjenčanje. Odražala meni djevojka . . . One noći, iza kako nas je fratar prekrižio, spavam ja s njom i igram se. Zaboravilo se nas dvoje i podjetinilo. U onomu veselju rekoh ja : „Daj Bože, da se ne rasvane do Jurjeva dana".

A brat me ču iza ošita, pa će mi :

— Šta si ti, Mate, poludio, a kad bi onda jarik posijali?

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Nevjeste ne dadoše pijanomu starcu, da dalje govori. Do malo podjoše spavati.

Ja izidoh iz stana i legoh uz ostalu družinu.

Vedra je i tiha bila noć. U uvali bilo sve mirno ; tek kadikad cipao zabara ili bilizma skoči . . .

Malo podalje vabio netko ćukalicom liske ; čula se dva tri hica iz puške, pa se spusti pokoj, koji nije ništa mutilo.

U vodi se ukazali kô u ogledalu brežuljci oko uvale, a ja se ne mičem i gledam ovu ljepotu, što se bani samo u nezdravim krajevima . . . I biser ćeš naći samo u bolesnoj školjci . . .

Oko mene zuji na milijune komaraca, a svaki nosi u svom žalcu klicu groznice . . .

Studeni lahorak poče me hladiti po licu, ali za čas, jer opet nasta tišina.

Dugo i dugo stajao sam ja budan, dok je skoro sva družina zaspala.

Na jednom začuh, da netko tiho uzdiše i plače. Bila je Ivka. Bog zna, što se je u curinoj duši u onaj čas do-

gadjalo ! . . . Zar ne bijahu ono suze, slatke i mile suze, koje samo jednom u životu prolije djevojka, kad se prvi put zaljubi? ! . . .

Ivka je ustala. Šimunova žena otidje za njom i upita je, zašto plače. Ona joj ispripovijedi sve, što joj večeras reče Pavao, i kaza joj, da ju je poljubio. Po običaju je smišljala svoje grijehe i boji se, kako će reći fratru, kad podje na ispovijed.

— Ako nemaš većih grijeha, — reče joj žena, — neka te bude za to mala briga. Pa šta, ako te je poljubio, što za to ! Zar bi ti htjela boljega muža? Lijep je Pavao, malo ih je onakovih u cijeloj krajini ! . . .

Žena je uzalud govorila. Ivka je umoli, da joj o tomu više ni riječi ne reče, sjede na stjenu i poče jecajući moliti.

Ja sam još dugo mislio i maštao, dok mi san ne sklopi vjedje — — — — — — — — — — — — — — — —

II.

Prodje pet godina.

Jednog jesenskog jutra pred zoru udarao je nogama pas Lovo kô obično na vrata moje sobe mameći me u lov.

Bijedno pseto, hoće opet da uzalud skače !

Digoh se. Navukoh opanke. Opasah patrontaš. Zametnuh se dvocjevkom. Vani je bio zrak svjež i ugodan.

Dakle za brdo !

Pseto se je po običaju zavuklo medju maslinjake i uzalud tražilo trag, a ja sam s praznom puškom na ramenu šetajući se hodao putem ni ne misleći na lov.

Što sam se više približavao brdu, nastajala je veća pomrka, kô obično pred rasvanuće.

Malo po malo odskakivali su rubovi tamno modre glavice čičkajući se na nebu, koje se je počelo svijetliti. Oborite litice postajale ljubičasto-svijetle ističući se izmedju tamno zasjenjenih uvalica. Svjetlost se je za gorom širila

zora praskala šaljući crvenilo u sjajnu plavet nebeskoga svoda. A to nebo je kao svježe lice zdrave djevojke, kad pomodri od zime, a krv, crvena krv udara u prozeble obraze — — —

Zvijezde su umirale jedna za drugom. Samo je danica blijeda i svijetla još sjajila. I onu čarobnu svjetlost, što se je prosula po polama uz crnu jaku sjenu, mističniju i ljepšu od mjesečeve, rekao bih, da je ona slala.

Či-črk, či-črk — zvonilo je i odzvanjalo izmedju osječitoga kamenja pjevanje jarebice.

Da ih podjem čekati? !

Sjedoh za grmičak vrijeska. Miris smilja napunjivao mi je grudi.

Či-črk, či-črk ! — i nedaleko od mene šuskahu piljci u točilu.

Ala sam ti ga ja lovac ! — mislio sam.

I doista nijesam se brinuo za lov. Draže mi je bilo prisluškivati, kako ptice pjevaju. A još da mi je vidjeti, što pričaju stari lovci : „Vidiš — muški se sakrije izmedju škripa i pjeva ; pjeva, da ga je milota slušati, ne bi li sa gnijezda izmamio ženku. A ako je prevari, onda se ukrade k gnijezdu, razbije jaja i popije ih . . .”

Či-črk, — či-črk — opet se odazva glas.

Puška više mene puče, a u točilo padoše tri jarebice kô tri kamena. Ja se digoh i ugledah Juriševa sina, kako ih traži, a tad se uputih uza stijene.

Odozgor tri stotine metara nada mnom vraćale su se djevojke iz branja. Nakložile su i uprtile breme kića, pa silaze ljuljajući se, a meni se čini, kô da sè niz gole pole miču velike krošnje masline . . .

Kad dodjoh za stijene, sunce je već bilo izišlo. Za stjenama je malo studeno. I burin je počeo puhati. Podjoh u G. Bilo to maleno seoce. Da ne ugledaš ono dima, što se iz potleušica diže, ne bi ni saznao, da tu ima ljudskih

stanova. Selo je nečisto. Uz kuću je tor pun smrada. Puti su kaljužni i glibavi. Svinje se slobodno šeću po „ulicama”.

Kad stupih medju kuće, vidjeh gdje trči amo tamo dijete u raspalom suknenom haljetku, a kroz njegove rupe vidjelo se golo meso. Dijete je drhtalo od zime i kad me ugleda, zasmijalo se.

— Što se smiješ, mali? — upitah ga.

— Mati mi pere košulju — reče mi dijete . . .

I doista malo podalje prala je jedna žena crnu košulju i trala je gnjilom.

— Pa što ne kupiš sapuna? — rekoh joj.

— Znate, gospodine, rekli su mi, a nijesu lagali, da se roba dobro izspere u gnjili, pa kad sidjem k moru, uvijek donesem gnjile sobom. A sapun je skup . . . Teško je trošiti ; siromašni smo ; voda daleko . . . Vjerujte mi, gospodine, ubi nas velika čistoća — — — — — — — — —

— A šta nema nikoga u selu? — rekoh.

— Tamo su dalje na brdu — i pokaže mi rukom.

Oprostih se s njome i iz vrtače u vrtaču „putem” označenim samo crnim tragovima stopa ljudskih podjoh, kud mi je rekla. U Crvoljinoj trapio težak.

— Što radiš? — upitah ga.

— Matam zemlju.

— A otkuda, kad je sam kamen?

— Doći će.

— Hm, odakle?

— Pogledaj gore, više sebe. Vade drva za klačinu, doći će zemlje !

— Čekaj ti dotle.

— Bolje ikada, nego nikada ; a posla i onako nemam.

— A tko gori klačinu ?

— Žd . . . ći. Znaš onaj Pavao, što je otišao u Ameriku, poslao novaca, da mu sprave klak. Piše, da će doći i sagraditi kuću.

— Pavao? !

— E, e, Pavao — seljak će, pljune u dlane, zamahne mašklinom i udari u polu. Vrcnu iskra. Prelomi se kljun.

— Eto ti te k belaju ! — mrko će on. Baci mašklin, sjede, pa nastavi. — Ovo mi je na šte srca. Pa još kaže, radi. Evo vidiš : Sad valja na kovača, plati, izgubi dan, pa opet radi kô živina, a uvijek glad i nevolja : nikada cijele košulje na meni. Nego, gospodaru, reci djedu, da mi plati put, pa ću i ja u svijet.

— U svijet ! A znaš li ti, kako se tamo radi !

— Nek se radi, ali se barem i uživa. Eno ti Pavla, pa kad je on stekao u svijetu novaca, već će svatko.

— A čuješ, što je od one Ivke, što ju je Pavao prosio?

— Poznaš je i ti ! . . . Nije joj nitko kriv. Pavao je zaprosio, prvo nego je otputovao. Ona ga odbila, a on zadao drugoj riječ i otišao. Kad Ivka saznala, poludjela . . . Uvijek govorila samo o Pavlu, hodila na općinu pitati putni list, pa da će za njim . . . Eno je sada u Šibeniku u ludnici — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Gore na brdu seljaci ostavili radju i silaze.

— Ono idu ukopati staroga Matu Trtka — reče mi seljak.

— Umr'o.

— Jest. Umr'o i vrijeme mu je bilo. Ima dvije godine, da im smeta u kući . . .

— A gdje će ga ukopati?

— Tu tamo oni ukopavaju mrtve ; možeš poć vidjeti.

Podjoh.

Prama meni dolazilo desetak čeljadi. Dva sina nosila oca.

Na dvjema priječkama od smrijeća ležao mrtav starac. Preko nogu i čela privezali ga uzicom uz drvlje da ne padne. Treći sin držao je u ruci nečistu čašu blagoslovljene

vode. Za njim se libile ženske nabrajajući bez suze u oku. Jedan seljak se zametnuo motikom, a o palicu objesio tikvu rakije.

Evo nas i na groblju.

Desetak gomila nabacanih stijena, desetak je grobova.

Spustiše starca na zemlju. U modrim gaćama, u istoj onoj raspaloj gući počivalo je njegovo sitno tijelo na dva štapa. Podbradili su ga krpicom starog crvenog pasa. Zategnuli su je previše, pa su usnice mrtvaca na dvor iskočile. Ispijeno njegovo lice pocrnjelo je. Vjedje su mu duboko upale u očne šupljine.

Seljak je kopao grob.

— Eto, sad ga spustite, — rekao je on, iskopavši nogu dubine.

— Kako to? — ja ću. — Je li to plitko?

— A moj gospodaru! Nije umr'o od kuge, nego od groznice i starosti. Vidiš, da je isti praljak. Slabo će se njim zemlja pomoći.

Dok su ženske po običaju dalje narikale, spustiše mrca u rupu. Šimun zamoči grančicu vrijeska u posvećenu vodu i poškropi oca moleći „pokoj vječni".

Najmladji brat bio je jedini, koji je pustio suzu za ćaćom.

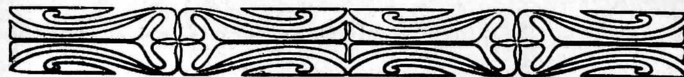
Seljak je zagrtao mrtvacu motikom noge.

Dva starija brata gledahu ozbiljna lica, kako se puni grob.

Najednom će Šimun najmladjemu bratu:

— Ivane, čuješ, Ivane, deder odriješi onu uzicu oko ćaćine glave, trebati će nam — — — — — — — —

VATRA U KAMENITOJ PUSTINJI.

U jednom zagorskom selu živjele dvije obitelji u zavadi. Susjedi su, a dvije udovice su kućni starešine.

Perina sa kćerom Dragom ima kuću zidanicu. Tik uz nju stoji slamnata potleušica udovice Janje, prkosite i ubojite žene, koja je uvijek svakomu prijetila sinom Ivanom.

Ali sreća htjede, da se Ivan zaljubi u Dragu. Ivanova majka da crkne od bijesa. Dragu je klela i mater joj grdila, da joj je sina očarala. Djevojka morala uticati od mladića.

Jednog vedrog dana početkom ljeta, dok je bjesnila bura, zapali se Ivanu potleušica. Veliki crni stup dima uzdizaše se u vis. U selu nasta vreva i vika. Zazvoniše zvona. Svatko trči na mjesto nesreće.

I ja sam s grozotom promatrao strašni prizor. Čeljad se okamenila. Nigdje u blizini nema vode. Najbliži bunar daleko je cijeli kilometar puta... Zaškrinuše grane stabala posadjenih gore oko kuća pod rukama seljaka, koji ih iskreviše i s njima se uspeše na svoje potleušice, pa mašu, da odvrate vrući zadah plamena i iskre od njihovih slamnatih krovova... Svaki put, kad vjetar jače dune, a plamen se povije, začuje se iz stotinu grla glas straha i užasa... Ženske baciše biljce na slamnate krovove i liju vodu po njima, a nitko ne će da gasi vatru.

Ivan je izgubio glavu. Ušao je u kuću i iznio nešto sudja i robe, a onda teškom mukom uz veliku pogibelj još jednom udje u goreću pozemljušicu i noseći pred sobom kamen od žrvanja izidje na dvor.

— Što je poludio; bijaše iznijeti još što robe ili drveća — rekoh ja — kamen mu ne će izgorjeti.

A težak kraj mene reče:

— A šta mu je više i ostalo u kući? A onaj kamen mu više vrijedi, nego sve ono drugo, što je iznio.

Ivanova majka stajaše pred kućom. Na bližnjoj zidanici polijevala je Perina vodom zidove svoje kuće, uz koje je lizao plamen.

Kad je ugleda stara Janja, navali na nju.

— Daj mi nož, ubit ću je, daj bovan, smjestiti ću je. Kugo nesretna, i vatru si mi na krov bacila. Ej ljudi, možete li trpiti, mene sirotu onako ucvijeliti! Ivane, Ivane, uzmi mašklin, potkopaj joj temelj, kad naša gori, nek se i njezina ori — — — — — — — — — — — — — —

A vatra je bjesnila, plamen se pod vjetrom povijao, ljudi granama mahali i vikali...

Kada prispiju djevojke s vodom, svak htjede oteti bremenicu, da polije svoju kuću. Ja ne dopustih, nego dozvah Ivana, da trne vatru. Ivan dodje. Djevojke su mu dodavale pune kable vode.

A s druge strane, da je ne vidi majka, srnula je s punim vjedrom vode u vatru Draga. I dok je polijevala, nitko i ne opazi, da joj je plamen zahvatio odijelo.

— Amo se Draga, gori ti modrina! — viknu Ivan i skoči k njoj, uhvati je u naramak i nošaše iz vatre... I jedno i drugo uhvati plamen.

— Bacite se na zemlju! — viknuh i u isti čas polih dvoje mladih s punim vjedrom vode, a tada se dobavih iznesene robe i bacim na njih da se istrne vatra.

Očajni krik Ivanove i Dragine majke začu se u isti mah. Djevojke polijevahu vodu po njima, ženske se okupiše oko njih, a muški se ne makoše sa svojih krovova, nego još uvijek mahahu teškim granama, još uvijek vikahu očajno, zdvojno...

— Zadušiti ćete mi ih! — vikahu obje majke... Vatra je jenjala.

Svijet je s radoznalošću gledao dvojem ladih, kad sam ja digao cijelu hrpu odijela s njih.

Polunagi i zagrljeni privinuše se jedno uz drugo, a suza je titrala na njihovim trepavicama. Djevojka je crvena drhtala ko prut od straha, sreće i stida —

I nitko ne reče ni riječi od ganuća, samo ja ću tada Ivanovoj staroj:

„Evo ti ga opet živa. Pogledaj ih, kako se ljube. Bog je tako osudio, a ti Mu se nemoj suprotiviti..."

A svi okolo nas rekoše, da je tako.

* * *

Ivan i Draga se zaručiše. Kad sam ja malo po tom prolazio uz garište potleušice, vidjeh gdje Draga pred vratima svoje kuće veze novu košulju. Ona me nije vidjela, a ja sam zastao, da čujem njezin glas. Jer bijaše u djevojčinu glasu nešto, što me je veseljem napunjalo, bijaše mnogo zanosa, ljubavi, sreće i života. Mlada zaručnica je pjevala:

Upita me za ruku,
Pa mi dade jabuku;
A ja njemu ljepšeg dara:
Srce iz njedara.

SADRŽAJ.

